కాకినాడ:

శ్రీపతిముద్రణాలయమున

ముద్రింపఁబడినది.

౧౯౩౮.

షయ సూచిక.

ఓమ్.

నమః పరబ్రహ్మణే.

విప్రనారాయణచరిత్రము.

పీఠిక.

విప్రనారాయణచరిత్ర మనెడి యీప్రబంధమును చదలువాడ మల్ల
కవి రచియించెను.

ఇతఁ డార్వేలనియోగిబ్రాహ్మణుఁడు. శ్రీవత్సగోత్రుఁడు. ఆపస్త
సూత్రుఁడు. కవిత్రయములోనివాఁ డని వన్నెకెక్కిన యెఱ్ఱాప్రెగ్గడవంశ
లోని వాఁడు. మల్లనార్యునకుఁ బ్రపౌత్రుఁడు. ఎఱ్ఱనార్యునకుఁ బౌత్రుఁ
లింగనార్యునకును గామాక్యంబకును బుత్రుఁడు. ఈయంశము లవతారికల
యీక్రిందిపద్యములవలనఁ దేటపడఁగలవు.

కవి కృత్యాదిని మంగళాచరణాదిక మొనరించి పూర్వకవిస్తుతిఁ జేయుఁ

గీ. సుకవిసంస్తుత్యు శంభుదాసుని నుతింప
నేర్తునే యైన నేను వర్ణింతు నతని
చిన్నిమనుమఁడఁ గావునఁ జిలుతవాంద్ర
కొదలుపలుకులు ముద్దుసేయుదురు గాదె.

సీ. ప్రతిభతో నారణ్యపర్వశేషముఁ జెప్పెఁ
గవులకుఁ జెవులపండువులు గాఁగ
వల్మీకభవువచోవైఖరి రామాయ
ణంబు నాంధ్రప్రబంధంబుఁ జేసె
నారసింహునిపురాణ మొనర్చి హరి మెచ్చి
నన్ను నెన్నఁడు చూచినాఁడ వనఁగ

ప్రౌఢిమై హరివంశభాగముల్ రెండును
రచియించె సభలందుఁ బ్రాజ్ఞు లెన్న

ఆ. దురితహరుఁ బ్రబంధపరమేశ్వరుని జగ
ల్లాఘనిలయు నాదువంశకర్త
ధన్యమూర్తి శంభుదాసు నెఱ్ఱాప్రెగ్గ
డను నుతింప బ్రహ్మకును దరంబె ?

అని భారతారణ్యపర్వశేషాదులను దెలిఁగించిన యెఱ్ఱాప్రెగ్గడను వర్ణించి, యాతనికి సాక్షాత్పుత్రుఁడు గాక యాతనివంశములోనివాఁ డను నర్థమును సూచించు 'చిన్నిమనుమఁడ' నను విశేషణమును దన కుపయోగించుకొని తన వంశములో మిక్కిలి పూర్వుఁ డనునభిప్రాయమును సూచించు 'వంశకర్త' యనువిశేషణము నెఱ్ఱాప్రెగడ కుపయోగించెను.

మఱియు నీతఁడు గ్రంథావతారికయందుఁ దనతల్లిఁ దండ్రిఁ దాత ముత్తాతల నీక్రిందివిధముగా వర్ణించెను.

క. వినయోన్నతుఁ గామాక్షీ
జననీనందనుని సరససాహిత్యజనీ
జనకుని నార్వేలాన్వయ
జనితుని శ్రీవత్సగోత్రు శైవాచారున్.

శా. రాజుల్ మెచ్చఁగఁ జెప్పి కావ్యములు హేరాళంబుగా సత్రివ
ర్యాజాని న్భజియించు నిత్యనియతిం దత్కాలపూజాక్రియా
భ్రాజిష్ణుత్వమునన్ జపించు దినముం బంచాక్షరీమంత్రముం
దేజోవంతుఁడు లింగనార్యుఁడు గుణోత్కృష్టుండు జితేంద్రియుండు.

ఉ. శాతకృపాణనిర్దళితశత్రుఁడు సాళువనారసింహధా
త్రీతలభర్తయు న్గజపతిప్రముఖుల్ చతురంతయానస
పాతపనీయవస్తువు లొసంగఁ దనర్చిరి నీయనుంగుమ
త్తాతయుఁ దాతయు న్భువి విధాతలు మల్లనయు న్ననార్యుఁడున్.

కవి యవతారికలో నెల్లూరు పెగడను 'చదలువాడనిలయు నాదువంశకర్త' నని పేర్కొనుటయే కాక యాతనికిఁ 'ప్రబంధపరమేశ్వర' యను బిరుదము నే నామముగా నుపయోగించి యాతనివంశమున జన్మించినవాఁడ నని యర్థమును దెల్పుచు పతని ఫక్కి నే యనుసరించి యాశ్వాసాంతములయందు "ఇది శ్రీశంకర స్వామిసంయమీశ్వరచరణసరోరుహధ్యానానంద సౌందర్యధుర్యప్రబంధపరమే శ్వర వంశపవిత్ర లింగనమనీషిపుత్ర శ్రీ కాళహస్తీశ్వరదయాసహాయ చదలువాడ మల్లననామధేయప్రణీతం బైన" యని వ్రాసికొనుటచే వీరియింటిపేరు తప్పక చదలువాడవా రని తెలియుచుండఁగా, రావుబహదరు కందుకూరి వీరేశలింగము పంతులుగారి యాంధ్రకవులచరిత్రము, గురుజాడ శ్రీరామమూర్తిగారి యాంధ్ర కవిజీవితముగూడఁ గవిత్రయప్రసిద్ధుఁ డగు నెల్లూరు పెగడ యింటిపేరు 'ఏర్చూరి వా' రని తెలుపుటకుఁ గారణ మేమో చర్చింపఁదగి యున్నది.

ఇందులకుఁ గారణము భాగవతషష్ఠస్కంధకర్తయుఁ గసువనామాత్య పుత్రుఁడు నగుసింగయమంత్రి యాఱవస్కంధము మొదల—

సీ. శ్రీవత్సగోత్రుండు శివభక్తియుక్తుఁ డా
పస్తంబసూత్రుఁ డపారగుణుఁడు
నేర్చూరిశాసనుం డెఱ్ఱనప్రెగ్గడ
పుత్రుండు వీరన పుణ్యమూర్తి
కాత్మజుం డగునాదయామాత్యునకుఁ బోల
మాంబకు నందను లమితయశులు
కసువనామాత్యుండు ఘనుఁడు వీరనమంత్రి
సింగధీమణియు నంచితగుణాఢ్యు
లుద్భవించిరి తేజంబు లూర్జితముగ
సొరిది మూర్తిత్రయంబన శుభ్రకీర్తిఁ
బరఁగి రందులఁ గసువనప్రభువునకును
ముమ్మ డమ్మనుసాధ్వి యిమ్ములను వెలసె.

క. ఆకసువయమంత్రికిఁ బు
   ణ్యాకల్పుఁడు భాంగి యమ్మడమ్మ మము న్న
   వ్యాకులచిత్తుల నిరువుర
   శ్రీకరగుణగణులఁ బుణ్యశీలురఁ గాంచెన్.

అని తనవంశమును వర్ణించుకొనిన పద్యములోని శ్రీవత్సగోత్రత్వమును, శివభక్తియుక్తుఁ డనువిశేషణముచే నాకర్షింపఁబడిన శంభుదాసత్వమును, ఎఱ్ఱాప్రెగడ యనునామమును, సరిపోవుచున్నవి గదా యని యీయెఱ్ఱాప్రెగడయే భారతారణ్యపర్వశేషము దెలిఁగించిన యెఱ్ఱాప్రెగడ యని భ్రాంతిపడుటయే కాని వేఱుగాదు. సింగనమంత్రి తెల్పినవంశావళిలో నెఱ్ఱాప్రెగడవంశమునందు వీరన, ఆదెయ్య, కసువమంత్రి, సింగయమంత్రి యనువారు క్రమజనితపురుషులుగాఁ గనఁబడుచుండ, మనకవి తెల్పిన తనవంశావళిలోని యెఱ్ఱాప్రెగడ, మల్లన, యెఱ్ఱన, లింగన, మల్లన యనువారిక్రమము పైక్రమమునకుఁ గేవలము విరుద్ధముగాఁ గనఁబడుచున్నది. ఒకవేళ, ఎఱ్ఱాప్రెగడవంశమునందు భాగవత షష్ఠస్కంధకర్తకుఁ దరువాత నీమల్లకవి తెల్పిన వంశావళిలోని మల్లన యెఱ్ఱనాదులు పుట్టియుండిరేమో యని యెవ్వ రయినను హాస్యాస్పద మయినయుక్తి చెప్పవచ్చును గాని, యిది యెఱ్ఱాప్రెగడయొక్క సువిదితకాలమునకే హాని తెచ్చును. కావున నీ యెఱ్ఱాప్రెగడ లిద్దఱు వేర్వే ఱనియు, వీరికిఁ దోడు శ్రీవత్సగోత్రుఁడు, శివకృపాపాత్రుఁడు, కూచనమంత్రిపుత్రుఁడు, కొక్కోకకర్తయు నగు నెఱ్ఱాప్రెగడ యింకొకఁడు గలఁ డనియు నెఱుఁగునది. సింగనమంత్రి వంశకర్త యగు నెఱ్ఱాప్రెగడయే కవిత్రయములోని యెఱ్ఱాప్రెగడయేని యతఁడు భారతారణ్యపర్వశేష రామాయణ హరివంశాదులను రచియించినట్లు సింగనమంత్రి భాగవతమున వ్రాసికొనకపోవునా! ఇంతయేల, భారతారణ్య హరివంశాదులను రచియించిన యెఱ్ఱాప్రెగడ నావంశకర్త యని మనమల్లనకవి ఘోషించుచుండఁగా నాతనియింటిపేరు చదలువాడవా రగుటలో సంశయ మేమి? కాఁబట్టి సింగనమంత్రి భాగవతషష్ఠస్కంధములోని పై పద్యమందలి 'ఏర్చూరిశాసనుం' డను విశేషణమును బట్టి కవిత్రయములోని యెఱ్ఱాప్రెగడ

యింటిపేరు 'ఏర్చూరివా' రని భ్రాంతిపడరా దనియు, నెఱ్ఱాప్రెగడలు పలువురు గల రనియు, సుప్రసిద్ధుఁ డగు నెఱ్ఱాప్రెగడ మనకవికి వృద్ధప్రపితామహుఁ డనియు, నీతనియింటిపేరు చదల్వాడవా రనియు స్పష్టపడుచున్నది. సింగన మంత్రి వంశకర్త యైన యెఱ్ఱాప్రెగడ గోలకొండదేశములోని నల్లగొండ మండలమునందలి యేర్చూరుగ్రామమున నుండువాఁడు. కవిత్రయములోని యెఱ్ఱాప్రెగడ పాకనాటిదేశమువాఁడు. అతఁడు భారతారణ్యపర్వాంతమున—

సీ. భవ్యచరిత్రుఁ డాపస్తంబసూత్రుండు
శ్రీవత్సగోత్రుండు శివపదాబ్జ
సంతతధ్యానసంసక్తచిత్తుఁడు సూర
నార్యునకును బోతమాంబికకును
నందనుం డిలఁబాకనాఁటిలో నీలకం
ఠేశ్వరస్థానమై యెసకమెసఁగు
గుడ్లూరు నెలవుగ గుణగరిష్ఠత నొప్పు
ధన్యుఁడు ధర్మైకతత్పరాత్ముఁ

గీ. డెఱ్ఱనార్యుండు సకలలోకైకవిదితుఁ
డైననన్నయభట్టమహాకవీంద్రు
సరససారస్వతాంశప్రశస్తి దన్నుఁ
జెందుటయు సాధుజనహర్ష సిద్ధిఁ గోరి.

అనుపద్యమునఁ దననివాసము గుడ్లూ రని వ్రాసికొనుటచే నప్పటి కతఁడు గుడ్లూరు నందే యుండి పిదపఁ జదలువాడకుఁ జేరియుండుటచే నేతద్వంశ్యులకుఁ జదల్వాడవా రనుగృహనామము స్థిరపడి యుండు నని తోఁచుచున్నది. కావుననే యితఁడు తననివాసము గుడ్లూ రని భారతములో వ్రాసికొనుట యెఱిఁగియుండియు మనకవి యాతనివర్ణించుసందర్భమున "చదల్వాడనిలయము నాదువంశకర్త" నని చెప్పియుండెను. కాఁబట్టి యెఱ్ఱాప్రెగడ యింటిపేరు చదల్వాడవా రగుట నిర్వివాదాంశము. ఏర్చూరివా రనుట భ్రాంతిమూలకము ననాకరము నగును. ఇఁక నీతని "చిన్నిమనుమఁ" డగు మనమల్లన కవి కాలము నీక్రిందివిధముగాఁ దెలియఁ దగును.

—* కవి కాలము *—

పూర్వోదాహృతపద్యములలో మల్లనముత్తాతయుఁ దాతయు సాళువ నరసింహరాజువలనను, గజపతులను గౌరవింపఁబడినారనుటయే యీతని కాలము తెలియుటకు ముఖ్యాధారముగా నున్నది. ఈసాళువ నరసింహరాజాంధ్రపద్య జైమినిభారతమునకుఁ గృతిపతి. డిండిమకవికృత సాళువాభ్యుదయ నామక సంస్కృత కావ్యమునకుఁ గృతినాయకుఁడు. ఆంధ్రవరాహపురాణకృతి పతి యగు తుళువనరసింహరాజునకుఁ బ్రభువు. ఈరాజించుమించుగాఁ క్రీ. 1500 సంవత్సరపర్యంతము కర్ణాటరాజ్యము పాలించినట్లు శాసనములవలనఁ దెలియుచున్నది. ఈకాలమునఁ గర్ణాటరాజ్యములోని తూర్పుదేశములో నెల్లూరిసీమలోని యుదయగిరివఱకును గటకపురాధీశ్వరు లగుగజపతిరాజు లాక్రమించుకొని యుండఁగా 1515 సంవత్సరప్రాంతమునఁ గృష్ణదేవరాయలు, వారి నోడించి యాదేశము స్వాధీనముచేసికొనెను. దీనింబట్టి మల్లనకవితాత 1500 సంవత్సరప్రాంతమున జీవించియుండవచ్చు నని యూహింపనగును.

మఱియు, నీ కావ్యము కార్వేటినగరరాజగుతిరుమలరాజున కంకితము. ఈతిరుమలరాజు తండ్రి మాకరాజు. ఈమాకరాజుకొడుకగుతిరుమలరాజు కుమారుఁడు రాజ్యము సేయుచుండఁగాఁ గార్వేటినగరసంస్థానములోఁ జేరిన నారాయణవనగ్రామము నందలి కల్యాణవేంకటేశ్వరస్వామికి 1544, 1545 శాకాబ్దములలోఁ గొందఱు భూమ్యాదిదానములు చేసినట్లు దేవాలయద్వార ములమీఁద రెండుశాసనము లున్నవి. 1545 వ శాకాబ్దము 1623 వ క్రైస్త వాబ్దమునకు సరిపడును. ఈసంవత్సరము మల్లనకవికుమారుని తరములోని దయి యుండు నని యూహించినచో మల్లనతాతకును మల్లనకుమారునకును 120 సంవత్సరముల యంతరముండును. తరమునకు 30 సంవత్సరములపైగాను, 40 సంవత్సరములలోపుగాను నయినది. ఇది యసంభావ్యము గాదు. ఈ లెక్కను బట్టి మల్లనకవి రమారమి 1585 వ క్రైస్తవాబ్దమున నుండినట్లు చెప్పవచ్చును.

పరమయోగివిలాసకర్త యగుతిమ్మభూపాలుఁడు నీకాలమువాఁడే. ఇతఁడు తాతళియరామరాజ తిరుమల వేంకటాద్రులకు భాగినేయుఁడ ననియుఁ,

గొండవీటి రాజ్యమును బాలించునప్పుడీగ్రంథమును రచియించితి ననియు జెప్పికొనెను. ఈతని మేనమామ లగుపైరాజులు కర్ణాటరాజ్యాధిపతి యగు సదాశివరాయలకు మంత్రులుగా నుండిరి. 1565 లోఁ గర్ణాటులకును దురుష్కులకును తల్లికోటలో జరిగిన ఘోరయుద్ధములో రామరాజును వేంకటాద్రియు హతులైరి. మఱికొంతకాలమునకు సదాశివరాయలు చనిపోయి యంతటితోఁ దుళువవంశ మంతరింపఁగాఁ దిరుమలరాయలు కర్ణాటరాజ్యమునకు రాజయ్యెను. సదాశివరాయల కాలములో 1486 వ శాకాబ్దమునకు సరియగు రక్తాక్షి సంవత్సరమం దాషాఢశుద్ధ ౧౧ నాఁడు "శ్రీమన్మహామండలేశ్వర రామరాజు తిరుమలరాజయ్యదేవమహారాజులుంగారు" అప్పాపండితుఁ డనునాయనకుఁ గొండవీటిసీమలో భూదానముచేసి తామ్రశాసన మిచ్చి రనియు నాసంగతి "సిద్దిరాజు తిమ్మరాజయ్యవారికి ఆనతిస్తేను ఆసిద్దిరాజు తిమ్మరాజయ్యవారు దానమును బరిపాలించినా" రనియుఁ గొండవీటి దిగువకోటలో నున్న గోపీనాథస్వామి యాలయములో మధ్యమండపము నుత్తరద్వారము తూర్పుతాతిమీఁదఁ జెక్కఁబడిన శాసనమువలనఁ దెలియుచున్నది. క్రైస్తవమానముచేఁ బై సంవత్సరము 1564 అగుచున్నది. ఇది తల్లికోటయుద్ధమునకుఁ బూర్వసంవత్సర మయినది. ఈకాలమునందే పరమయోగివిలాసము పుట్టిన దనికొనినచో దానికిని మన మింతకుము న్నేర్పఱచిన యీవిప్రనారాయణచరిత్రకాలమునకును రమారమి 20 సంవత్సరముల యంతర ముండును.

ఇఁక వైజయంతీవిలాస మెప్పుడు పుట్టినదో చూతము. తమ్మయకవి తనవంశము వర్ణించుచుఁ జివర నిట్లు చెప్పెను.

చ. ఇనసమతేజు లౌన్నృపుల నెల్ల మహమ్మదుశాహి యేలునీ
యెనుబదినాల్గుదుర్గముల నేలినయేలిక గోలకొండఁ ద
ద్ఘననగరస్థలిం గరణికం బొనరించెముఁ దమ్మమంత్రి యా
జనపతి రమ్ము పొమ్మనఁ బ్రజల్ జయవెట్ట గృహస్థు లౌ ననన్.

పైపద్యములో వర్ణింపఁబడిన తమ్మనమంత్రియే వైజయంతీవిలాసకర్త యని రావుబహాదరు వీరేశలింగము పంతులుగా రభిప్రాయపడియున్నారు. దీని

పై పద్యములలో వర్ణింపఁబడిన వంశక్రమమును బట్టి చూడఁ బైయభిప్రాయము సరియైనది గానే తోఁచుచున్నది. కాని, పద్యములోఁ బ్రథమపురుషప్రయోగమును, దాని తరువాత "అట్టివంశంబున మహోన్నతుండనై వివిధభోగంబులనుభవించుచుండ" నను వచనంబును, పైపద్యమునందుఁ జేర్పఁబడిన తమ్మమంత్రి కవికిఁ బూర్వుఁ డేమో యనుసంశయము గలిగించుచున్నవి. మహమ్మదు శాహి యను గోలకొండనవాబు 1581-1611 క్రైస్తవ సంవత్సరముల నడుమ రాజ్యము చేసెను. ఇతని కాలమందు గోలకొండకుఁ గరణముగా నున్నతమ్మమంత్రి వైజయంతీవిలాసగ్రంథకర్తయే యయినయెడల నాతఁడు 1600 సంవత్సరప్రాంతమున నుండె నని యూహింపవచ్చును.

పై చర్చంబట్టి తిమ్మభూపాలుఁడు క్రీ. 1564, మల్లనకవి 1585, తమ్మయకవి 1600 సంవత్సరములయందుండి రని తెలియుచున్నది. అనఁగాఁ గొంచె మించుమించుగా నీముగ్గురు సమకాలికులే యని తేలుచున్నది. 1600 ప్రాంతమందుండిన తమ్మమంత్రి వైజయంతీవిలాసకర్తకుఁ దాత యని యూహించినచో నక్కవి యింకను 50, 60 సంవత్సరముల తరువాతివాఁ డని యెంచవచ్చును. మూఁడుగ్రంథములు చదివిచూడఁగాఁ బరమయోగివిలాసమును మల్లనకవియు, విప్రనారాయణచరిత్రను దమ్మయకవియుఁ జదివియుందు రని యు, విప్రనారాయణ చరిత్రమునకు మెఱుఁగుపెట్టవలె ననుతలంపుతోఁ దమ్మయ వైజయంతీవిలాసము రచియించె ననియు స్ఫురింపకపోదు.

—* మూలకథ *—

పన్నిద్దఱాళ్వారు లనుభగవద్భక్తులలోఁ జేరిన తొండరడిప్పొడియాళ్వారు (భక్తాంఘ్రిరేణువు) చరిత్ర మీగ్రంథమున వర్ణింపఁబడినది. దీనిమూల కథ ద్రవిడభాషలోనిది. అదియే ప్రపన్నామృత మనుసంస్కృతగ్రంథమునకును మాతృక యయినట్లు తోఁచుచున్నది. తొండరడిప్పొడియాళ్వారుచరిత్రము పరమయోగివిలాసము మూఁడవయాశ్వాసమున నున్నది. ఆకథను మాత్రమే గ్రహించి చదలువాడ మల్లనకవి విప్రనారాయణచరిత్ర మనియు, సారంగు తమ్మయ్య వైజయంతీవిలాస మనియుఁ బ్రబంధములు రచియించిరి. ఈమూఁడు గ్రంథముల పౌర్వాపర్య మిదివఱకే నిర్ణయింపఁబడినది.

ఈకమూఁటియందు నీచుద్వైవుమ్యముగా మూలకథాసారము సమానము. ఎట్లనఁ:—చోళదేశములో మండగుడి యనుగ్రామమున నొకబ్రాహ్మణుఁ డుండెను. అతనికి విప్రనారాయణుఁ డనుకొడుకు గలఁడు. అతఁడు సహజ వైరాగ్యసంపన్నుండును భగవత్కైంకర్యతత్పరుండు నయి శ్రీరంగమున కేఁగి యచ్చటఁ బుష్పవన మొకటి నిర్మించికొని పూలదండలు గ్రుచ్చి నిత్యము శ్రీరంగనాథున కర్పించుచు మాధుకరవృత్తిచే దేహధారణము చేయుచుండెను. ఇట్లుండ నొకనాఁడు వేశ్యాంగన లిద్ద ఱాదారినిఁ బోవుచు నావైష్ణవబ్రహ్మ చారిని గని "యీతఁడు దృఢవైరాగ్యసంపన్నుఁ" డని యొకతెయు, "నెట్టి వాఁడయిన వనితకు వశ్యుఁడు గాకపోఁ" డని యొకతెయు వాదించుకొని వారిలో దేవదేవి యనునది "యీతనిఁ దప్పక కాముకునిఁ గావించెద" నని ప్రతిజ్ఞ యొనరించెను. వెంటనే యది తనభూషణములను త్యజించి దాసరిసాని వేషమును బూని యాభూసురునిఁ జేరి "నీచమైన వేశ్యావృత్తికి రోసి వైరాగ్య మూని నీసేవకై వచ్చితి" నని కపటవాక్యములు చెప్పి యాతని నమ్మించి యా తఁడు తనదాస్యమున కంగీకరింప నాతనికి సాహాయ్య మొనర్చుచు నందే యుండెను.

ఇట్లుండ నొకనాఁటిరాత్రి గొప్పగాలివాన విసరఁగాఁ, దనతోఁటు యేమయినదో యని యావిప్రుఁడు తనపర్ణశాల తలుపు తెఱచి చూచునంతలోఁ, జెంతనున్న యొకరావిచెట్టుక్రింద వడవడ వడఁకుచు నిలిచియున్న దేవదేవి మెఱుపువెలుతురున నాతనికిఁ గనఁబడెను. అంత దయార్ద్రహృదయుఁ డగు నతఁడు దానిని గుడిసెలోనికి రమ్మని పిలిచెను. అదియే సందు చేసికొని దేవ దేవి లోపలఁ బ్రవేశించి తనజాణతనమున నాబ్రహ్మచారిచే మదనసామ్రాజ్య మేలించెను. పిదప దానితోఁ గూడి యతఁడు దానియింటికిఁ బోయి, రిక్తుఁ డగుటఁ గొంతకాలమునకు దానితల్లిచే నిల్లువెడలఁగొట్టఁబడి విచారించుచు దానిపంచనే పడియుండె. ఇట్లుండ, శ్రీరంగస్వామి తనభక్తునియందలి యను రాగమున శిష్యవేషముఁ బూని తనయాలయములోని బంగరుగిన్నె యొకటి తీసికొని వచ్చి విప్రనారాయణుఁడు పంపినట్లుగా వేశ్య కొసంగెను. పిదప

నదియు మరల నాతని రావించి ప్రేమించెను. అంత, మఱునాఁడు గుడిలోని స్వర్ణపాత్రము లేమిని బూజారు లధికారికి విన్నవింప నావృత్తాంతము చిట్టచివరకుఁ జోళరాజు వఱకుఁ బోయెను. రాజభటులు దేవదేవీని విప్రనారాయణులను బంగరుగిన్నెతోఁ గూడ రాజు నెదుటకుఁ దీసికొని వచ్చిరి. రాజును వారిరువురను గిన్నెవృత్తాంత మడిగి తెలిసికొని, తుదకు విప్రుఁడే దొంగ యని నిశ్చయించి, దండనము విధింప నున్నంతలో శ్రీరంగనాథుఁడు ప్రత్యక్షమై యిది యంతయు విలాసార్థమై తానుజేసిన పని యనియు, విప్రనారాయణుఁడు దోషి గాఁ డనియుఁ జెప్పి యంతర్ధాన మయ్యె.

—* కథారచనము. *—

తిమ్మభూపాలుఁ డీకథను బెంచక భక్తిరసప్రధానముగా సుప్రసన్నమధుర శైలిని వర్ణించెను. మల్లన తిమ్మయ్య లిరువురును యథామతిగాఁ బెంచి శృంగారరసప్రధానముగాఁ బ్రబంధశైలిని రచియించిరి. వీరిలో మల్లనకవి కథాప్రారంభంబునఁ జోళదేశము, అందు మండగుడి యనుగ్రామము, హరివనమాలికాంత మాగ్రామమున నొకవైష్ణవస్త్రీకి విప్రనారాయణుఁడై జన్మించుట, విష్ణుభక్తుండగు నతఁడు కథకు రంగస్థల మయిన శ్రీరంగపురమును జేరుట, శ్రీరంగపురము, తత్ప్రాంత మందలి కావేరీద్వీపంబున నొకపుష్పారామము నిర్మించుకొని యతండు నిత్యము పూలమాలికలు శ్రీరంగేశునకు సమర్పించుచుండుట యనునంశములను యథాక్రమముగా సందర్భోచితంబుగ సరసముగా వర్ణించె. వైజయంతీవిలాసమందుఁ గూడ నియ్యంశము లన్నియుఁ జక్కఁగా వివరింపఁబడినవి, గాని, చోళదేశమునకు బదులుగాఁ గూడ శ్రీరంగపురమే ముందుగా వర్ణింపఁబడుటచే నివ్వర్ణనము ద్విరుక్త మయినది. హరివనమాలికాంతమే విప్రనారాయణరూపంబున నుదయించె ననువిషయ మీరెంటియందును దుల్యమే యైనను, నారాయణుని పుష్పమాలికయే స్వయముగా భూమిపై నవతరింపఁ దలఁచి యొకవిప్రస్త్రీగర్భమునఁ బ్రవేశించె నని యిందును, గొండొక వైష్ణవాంగన సంతానము లేక విచారించుచుండఁగా నామెకుఁ గలలో శ్రీహరి గన్పడి పూలదండ నిచ్చినట్లును దానిచే నామె గర్భము దాల్చినట్లును "వైజయంతీ

విలాసంబునను గొంచెము భేదముగాఁ గనఁబట్టుచున్నది. ఇక్కథకు మూలమైన ద్రవిడపురాణములో నెట్లున్నదో కాని, పెక్కండ్రు విష్ణుభక్తులకథలను దెల్పు పరమయోగివిలాసమందుఁ గూడ—

ఉ. ఆపురియందు నొక్కవసుధామరముఖ్యునకుఁ జనించెఁ బ
 ద్మాపతిదాల్చునట్టి వనమాలికయంశమునం దనూజుఁడు ...

అని యుండుటచే వైజయంతీవిలాసంబున స్వప్నవృత్తాంత మపూర్వముగాఁ గల్పింపఁబడిన దని చెప్పవచ్చును.

మఱియు—

చ. అనుచును సంతసించి తనదైన వినోదము చూపఁగోరి చ
 క్కని దగు నిందుజవ్వని నొకానొకయచ్చరపూవుఁబోఁడిఁ జ
 య్యన హృదయంబునం దలఁప నయ్యది సమ్ముఖమందు నిల్చి వం
 దన మొనరింపఁ జూచి యెలనవ్వు గనుంగవ నంకురింపఁగన్.

అనునది యాదిగా నవ్యాజభక్తియుక్తుం డగువిప్రనారాయణునిభక్తి కానందించి, శ్రీరంగేశుఁ డొకవినోదము సేయఁదలంచి, యొక యప్సరసను రప్పించి 'నీవు భూలోకంబున వేశ్యవై జనింపు' మని చెప్ప, నదియే యిందలికథానాయిక యగుదేవదేవియై పుట్టినట్లుగా నీగ్రంథమున వర్ణింపఁబడినది. కథాంతంబున బంగరుగిన్నె దొంగిలించె ననెడి యపవాదమును దొలఁగించి శ్రీరంగస్వామి విప్రనారాయణుని రక్షించె ననెడి విషయంబునకుఁ బ్రధానబీజమై యొప్పెడి యీకల్పన మిందే కాక పరమయోగివిలాసంబునఁగూడ—

క. ఈరీతి ననుదినముఁ బు
 ష్పారాధన సేయుచుండ నాత్మ నలరుచుఁ
 శ్రీరంగవిభుఁడు సిద్ధమ
 నోరథుఁ డొకచిట్టకపువినోదముకోరెన్.

వ. అప్సరోవిలాసిని నొక్కతె రప్పించి ... నీవు నర్తకివై యుదయింపుము. అని కనఁబట్టుచున్నది.

కథాసన్నివేశకౌశలమం దీముగ్గురుకవులలోఁ దారతమ్యము నిరూపింప వలసినచోఁ గొన్నిపట్లఁ దమ్మకవియే యధికుఁ డని చెప్పఁదగినను, ననేకప్రధాన విషయంబుల నల్లసయే మే లనిపించుకొను నని మాయభిప్రాయము.

—* నాయకుఁడు *—

సహజమైన రాగ్యసంపన్నుండును, భగవదధీనమానసుండు నగుబ్రహ్మచారిని దేవదేవి విటునిఁగావించుపట్టే యీకథయందు రసమున కునికిపట్టు. తిమ్మభూపాలుఁ డీవిషయము నొకవిధముగాఁ దేల్చివైచెను, గాని, రసపోషణ మంతగాఁ గావింపలేదు, విప్రనారాయణునియన స్సనేకసంవత్సరములవఱకుఁ జలింపకుండె నని నిరూపించి యాదృఢధైర్యమును భేదించుటకై చీఁకటిలో గాలివాన నుపాయముగాఁ గల్పించెను. ఇది యుచితముగానే యున్నదిగాని, "చీఁకటు లిర్వురియు టారసి నుబ్బితెఱంగుఁ జూచె" నాబ్రాహ్మణుఁడు గుడిసె తలుపు తీసి చూచె నని చెప్పుటచేఁ దలుపు తెఱచిచూచుటకుఁ బ్రయోజన మంతగా లేకపోయినది. ఇది కథలో ముఖ్యాంశ మగుటచే దీనికిఁ దగిన హేతువుఁ గల్పింపక పోవుట యొకలోపము, మఱియు, దేవదేవి యలంకరించుకొని గుడిసెలోపలకుఁ బోఁగానే—

ఉ. ఇమ్మెయి నేఁగుదెంచిన మృగేక్షణఁ గన్గొని చోద్య మందుచుం
 గ్రమ్మఱ నోనితంబిని సుగంధపటాభరణాదికంబు నీ
 నెమ్మది కింపె నేఁడు ... ...

అని విప్రనారాయణుఁడే ముందుగాఁ బల్కరించె ననియు, నంతమాత్రముననే యావేశ్య చనవుఁ గల్పించికొని,

ఉ. ఏమని దూఱుదాన నొకయేఁ డగుచున్నది నిన్నుఁజేరి యో
 భూమిసుపర్వ తోఁటపనిపూనికవేళనకాని యెప్పుడుం
 బ్రేమను జేరవచ్చుట యభీష్టముఁ జెప్పుట మంచిమాపుచే
 నా మొగముం గనుంగొనుట నవ్వుట గానము యించుకేనియున్.

గీ. ఏను చక్కనిట్టి యింతులయట్లు కా
కకటు! యధికనే సమస్తవిదుఁడ!
వెక్కలేల యోర్వఁబ్రియుఁడ యింక! విడంబ
మనుచుఁ జేరి ప్రక్కె నంఘ్రితలము.

ఇట్లావిప్రుని లోఁబఱచుకొనె ననియుఁ జెప్పుటచే విప్రనారాయణుని ధైర్యమునకుఁ గొంత కలిగినది. అప్రయోజనముగాఁ దలుపు తెఱచి దేవదేవిని జూచి విప్రుఁడు లోపలకు రమ్మనుటయు, నక్కాంత యట్లురా వేగమే దానితో సరససల్లాపము లాడుటయు నతండు తలుపు తెఱచుటకు ముందే యతనిచిత్తము దానిపైఁ దగులుకొనె నని సూచించుచున్నది. దానివలన నాయకుని ధీరతకుఁ గొంత హాని కలిగినది.

ఇంతకంటెఁగూడ వైజయంతీవిలాసములోని నాయకుఁడు మిక్కిలి మేలుగా వర్ణింపఁబడుటచే మొత్తముమీఁద విప్రనారాయణచరిత్రయందలి నాయకుఁడే యౌచిత్య మతిక్రమింపక యామూలాగ్ర మొక్కరీతిగా వర్ణింపఁబడె ననుట నిక్కము. దేవదేవి దాసరిసాని వేషంబునఁ బరిచర్య సేయవచ్చుటయు, దానివైరాగ్యమునకుఁ గారణంబుఁ బరీక్షించుటయు, దానిసపర్య నంగీకరించుటయు ననుకథాంశంబు లుభయత్ర సమానముగానే యున్నవి, గాని, యిందలి నాయకుఁడు దానిని వేఱుగా నొకపొదలో నుంచెను, గాని, వైజయంతీవిలాసమందు వలెఁ దనపర్ణకుటీరమున నే యుంచికొనలేదు. మఱియు, నిందు నాయిక యొకసంవత్సరముగా సేవసేయుచున్నను నాయకుఁడు రాతిగుండెతో నెప్పటివలెనే వైరాగ్యధీరుఁడై యట్లే యుండెను, గాని, వైజయంతీవిలాసమందువలెఁ గొన్నిదినములకే దానిపరిచయమున మెత్తపడి దానిపరిచర్యకుఁ దాను బూనుకొన నారంభింపలేదు. మఱియు, నొక్కనాఁడు నడికిరేయి పెద్ద గాలియు వానయు రాఁగాఁ దనపువ్వువన మే మయినదో యని తలుపుతీసి చూచుచున్న యిందలి నాయకుఁడు, వానలోఁ దడియుచుఁ దన్నుఁ బిలుచుటకుఁగూడ జంకి రావిచెట్టు చాటున నిలువఁబడియున్న నాయికను మెఱుపుఁ గాంతిచేఁ జూచి విచారించి తనయింటిలోనికిఁ బిలిచి యిందుండు మని చెప్పిన

కథాభాగ మెంతయు స్వభావసిద్ధముగా సరసముగా నున్నది గాని, వైజయంతీవిలాసమందువలె వాన గురియుచుండఁగా నాయకుఁడు తనంతఁ దానే నాయికను బలాత్కరించెన నని తలంచినట్లుగాఁ జెప్పఁబడియుండలేదు.

ఈసందర్భంబున నిందు నాయికను బిలిచినతరువాతఁగూడ నాయకుఁడు చెప్పినమాటలును, వైజయంతీవిలాసములో వాననెపంబున నాయికను బిలువఁ దలఁచికొనుచుఁ దనలో నాయకుఁ డనుకొనినమాటలును నాయకౌచిత్యనిర్ణయంబునకు నిదర్శనములు గాఁగల వని యిం దుదాహరించుచున్నారము.

సీ. తడికాళ్ళతోఁ ద్రొక్కఁ దవ్వుసుమీ యిదె కుశా
స్తరణ మాత్మధ్యానసదయ మయ్యె
చెడలేదు వేష్టువ లిటుకమ్మ ముట్టైదు
గనుక ప్రాతస్స్నానమునకు వలయుఁ
చీరంబుపైఁ దీర్థ పెరుమాళ్ళు వేంచేసి
యున్నవా రపచార మోసరిల్లు
పెట్టినాఁడము పట్టె బుట్టిలోఁ దులసిని
జతనంబు భానువాసరము రేపు
గీ. పల్ల మామూల వలిపిరి చల్లు నిచట
మఱియు నీచాయ నిద్రమై నుందు నిచట
మహిత రామానుజోదీర్యమాణ భావ్య
ముఖబహుగ్రంథసామీప్యమునకుఁ జనకు. విప్రనారా.

ఉ. వారిజపత్రనేత్ర నిటు వాననెపంబున నింటిలోనికిం
జేరఁగఁ బిల్చి నాతలఁపుఁ జెప్పినఁ జేకొనకుండినన్ బలా
త్కారము దోషమంచుఁ బలుకం బరభామిని గాదు చెంతకుం
జేరినమీఁదఁ గుక్కుటము సేయు నుపాయముఁ జేయు టొప్పగున్.
వైజయంతీ.

వైజయంతీవిలాసములోని నాయకుఁడు దేవదేవిని లోపలకుఁ బిలిచి కానే ముందుగాఁ దనమనోరథమును వావిడిచి తెలుప సమ్మ్రయలాఁడి కొంత

బింకము నూపి యాతని నలయించి చిట్టచివర కియ్యకొనియెను. వేశ్యాసాహచర్య మువలన లోకాపవాదమును బ్రమాదమును గలుగునని భయపడుటచేత నే యం దలినాయకుని మనసు పదిలముగా దని స్పష్టపడుచున్నది. కావున నే యతఁ డత్యల్పకాలమున నే కాముకుఁ డయ్యె. నాయికయు నెట్లయిన నతని వశపఱ చుకొనుటకే యత్నించుచుండె. ఇట్టియువురకు సమావేశాసక్తి సిద్ధమై యుండ గాలివాననెపమును గల్పించుట కంతగా నవసరము గానరాదు. దీనివలన నా యిక ప్రౌఢధీరయు, నాయకుఁ డధీరుఁడు నై నట్లు తెలియవచ్చుచున్నది. సహజవైరాగ్యసంపన్నున కధీరత యనుగుణము గాదు. నాయకుని ధీరునిఁగా వర్ణించినచో నాయకలక్షణము పోషింపఁబడుటయే కాక, యట్టివానిని వశపఱ చుకొనిన నాయికప్రౌఢిమ గూడ నతిశయించును. మల్లనకవి యీసందర్భ మున కందము దెచ్చెను. ఎట్లనఁగా:—

విప్రనారాయణచరిత్రనాయకుఁడు గాలివాననాఁటిరాత్రి తోఁటగతిఁ జూచుటకై తలుపు తెఱచి మెఱుపువెలుతురున దేవదేవిని జూచువఱకు నీసంవ త్సరములోను నాతనిధైర్య మిసుమంతయుఁ జలింపలేదు. అట్టిదృఢధైర్యమును భేదించుటకు సాధారణోపాయము చాలదు గానఁ, గవి గాలివానను మెఱు పును గల్పించెను. చిమ్మచీఁకటిలో మెఱుపు మెఱయుటచే దేవదేవిసౌందర్య మునకు మెఱుఁగుపెట్టిన ట్లయ్యెను. ఆక్షణముననే నాయకుని హృదయము నందు మనోజాస్త్రమున కించుక యవకాశము గలిగెను, కాని, యాబ్రహ్మ చారి యది యెఱుఁగఁడు. కావున నే నాయిక పర్ణశాలలోనికి వచ్చినపుడు గూడ మున్నువ్రాసినట్లుగా దానిని దూరముగానుండ నియమించెను. కాని, దేవదేవి యింతకంటె సమయములే దని తలంచి—

ఉ. గోపవధూసనాథపదకోకనదద్వయభక్తియుక్త యో
తాపసవర్య యీచలికతంబున నిద్దుర రాదు విష్ణుగా
థాపదలీలలం గడపెదం దగుప్రొద్దని విన్నవించి యా
లాపము సేసి కోకిలకలధ్వని యెంతయు వింత సేయఁగన్.

మ. తలిరుంబోఁడి నొడంగె మాధవుఁడు రాధంగూడి క్రీడించుగా
థలు కుబ్జాంగయికొన్న వార్తలును సత్యావాంఛ లీడేర్చు ను
ద్దులు నాభీరవధూటులందుఁ గలపొందుల్ రుక్మిణీదేవిపై
చెలిమిం గ్రొన్నయిచ్చులాగు వినిపించె న్మాధురీవైఖరిన్.

వ. ఇవ్విధంబున శృంగారప్రధానంబు లగుకథాప్రసంగంబులం గొంత యభిముఖుం జేసి కలఁకయగు ధైర్యంబున నున్న యతనిఁ జేరంజని.

చ. పడఁతుక తేనె లుట్టిపడఁ బల్కెను వశానికులావతంస యిం
పడఁగఁగ మార్దవంబునెల వయ్యెడు నీచరణంబు లొత్తెదన్
బడలినవార లిందనుకఁ బాదులు ద్రవ్వియుఁ గారె మెత్తియున్
నడవలు దీర్చియుం బిదప మార్చియుఁ గాలువ లేర్పరించియున్.

అని యిట్లుగా నతని కనురాగ ముంకురింపఁజేసి యాతని సమీపించి, పాదసంవాహనంబున కంగీకరింపఁజేసి, తుద కతని మనోజాస్త్రంబుల కిరవు గావించె.

దీనివలన నాయకుఁడు సహజముగా ధీరుఁ డనియు, నాయిక సహవాస మొకసంవత్సరమువఱకు నతనిధైర్యమును జలింపఁజేయలేకపోయిన దనియు, గాలివానలో నాయికను మెఱుపువెలుతురుఁ జూచినపుడే రాగ మావిప్రుని హృదయమును స్పృశించి, శృంగారగీతాశ్రవణంబున నాశ్రయించి, పాదసంవాహనంబునఁ బ్రజ్వరిల్లి యని ధైర్యమును నిర్మూలము చేసిన దనియుఁ దెలుచు న్నది. మదనుఁడు విప్రనారాయణుని హృదయదుర్గమును సంవత్సరము ముట్టడి వైచి యేమియుఁ జేయఁజాలక, యంత దైవసంకల్పమున నొక్కయెదను కుదుర వది సందుచేసికొని చీఁకటిలో విద్యుత్కాంతిచే దేవదేవిని జూపుట, యాసుందరిచేఁ బాటలు పాడించుట, పాదము లొత్తించుట యనుమూఁడు వాఁడియమ్ముల నొకటిమీఁద నొకటి ప్రయోగించి ధైర్యప్రాకారమును భగ్నముగావించి హృదయదుర్గము నాక్రమించికొనెను.

అంతకాలము సురక్షిత మయినధైర్య మొక్కగడియలోఁ జెడిపోయె ననుట స్వభావసిద్ధము గా దని కొందఱకుఁ దోఁచవచ్చును, గాని, యది సరి గాదు. కలకాలము జాగరూకులు గా నున్న పురుషులు దైవవశమున భ్రష్టు లగుట యసాధారణ మని చెప్పినఁ జెప్పవచ్చును, గాని, యది స్వభావవిరుద్ధము గాదు. స్వాభావికము నసాధారణము నయినవస్తువే కావ్యయోగ్యము. ఈకారణములఁ బట్టి కథాసన్నివేశమందును, నాయకచరిత్రౌచిత్యమునందును మల్లనకృతియే యుత్తమ మని తేలుచున్నది.

—* నాయిక *—

జితేంద్రియుఁ డగు నవ్విప్రుని వశపఱచికొనుట యశక్య మనుతలంపుతో మధురవాణికిని, ఎట్లయిన నితని విటునిఁ జేయవచ్చు ననెడియూహతో దేవదేవికి నేదో యొకవిధముగాఁ బందెము జరగె ననుట యీరెండుగ్రంథములయందును గనఁబడుచున్నది. కాని, యీపన్నిదముయొక్క యుద్దేశమున కనుగుణముగా నిందలి నాయిక యొకసంవత్సర మతిక్లేశపడి, యేల యూరక లేనిపోని కష్టము తెచ్చిపెట్టుకొంటి నని విచారించి, తుద కెట్లో తనప్రతిజ్ఞ నెఱవేర్చికొనినట్లుగా వైజయంతీవిలాసనాయిక ప్రతిజ్ఞానిర్వహణమునకుఁ గ్లేశపడినట్లే కానరాదు. కాని, వైజయంతీవిలాసనాయికవలె నిందలి నాయిక హావభావాదిశృంగారచేష్టలచే నాయకుని మనసు కరఁగించుటకై యెడనెడ విశేషించి యత్నించినట్లును గానరాదు.

—* అమానుష కార్యములు. *—

శ్రీరంగనాథుఁడు వినోదార్థమై మోక్షకామి యగు విప్రనారాయణుని గామిగాఁ జేయఁదలంచి దేవదేవిని జన్మింపఁ జేసెననియు, సంవత్సరమువఱకు నది యేమియుఁ జేయలేమిని జూచి తానే గాలివాన కల్పించె ననియుఁ, దానే శిష్యరూపము దాల్చి బంగారుగిన్నె దేవదేవి కిచ్చె ననియు నిట్లు మూఁడుస్థలములయం దమానుషకార్యములు కల్పింపఁబడినవి. వీనిలో మూఁడ

తని యవశ్యకథాంశమే కావున నుండవలసినదియే; కాని, తక్కిన రెండు ననావశ్యకము లగుటయేకాక రసభంగకరములుగాఁగూడఁ గన్పట్టుచున్నవి. పరమభాగవతోత్తముఁడు నియమభ్రష్టుఁ డగుటకు భగవత్ప్రేరణము దక్క వేఱొండు కారణము దగ దని యీయుపపత్తులు గల్పింపఁబడి యుండును. ఇట్టికల్పనలు పురాణములం దనేకములు గలవు. కాని, కావ్యములయం దవి యంద మీయవు. సీతారాములు లక్ష్మీనారాయణావతారము లని తొలుత నొకచోటఁ జెప్పినను, పిదప రామాయణమం దెల్ల వాల్మీకి వారిని మానవులనుగానే వర్ణించెను; కాని, యధ్యాత్మరామాయణమందువలె నడుగడుగునకు వారు లక్ష్మీనారాయణు లని ప్రశంసింపలేదు. కావుననే, వాల్మీకిరామాయణము కావ్య మైనది. సాధారణముగా నాయికానాయకులు తోడిమానవులుగా నుండినఁగాని చదువరులకు వారిచరిత్రమును దెలిసికొనుటయందాసక్తియుఁ గుతూహలమును గలుగవు. దివ్యపురుషులచరిత్రములు వర్ణించునపుడు గూడ వారిని మర్త్యసమానులనుగా వర్ణించుటయే యుచిత మగుచున్న దని విదితమే. ఎంతటి దృఢచిత్తుఁడైనను గాలవశమునఁ బ్రమాదవశుఁడు కావచ్చు ననునదియే విప్రనారాయణచరిత్రములోని సారాంశము. విప్రనారాయణుఁడు కాముకుఁ డగుట దైవప్రేరణమువలనఁ గలిగినది గాని, యతనిధైర్యము చెడుటవలనఁ గాదని చెప్పుట ప్రధానకథోద్దేశమునకు భంగము గలిగించుచున్నది.

—* వర్ణనములు. *—

పరమయోగివిలాసములో హృద్యము లగువర్ణనములు కొన్ని గలవు గాని, భక్తిరసము ప్రధాన మగుటచేతను, గథ విస్తరింపఁబడకపోవుటచేతను వర్ణన లం దంతగా లేవు. తమ్మయకవి దేవదేవి విప్రనారాయణునిఁ జేరుట, వేశ్యావృత్తి, విప్రనారాయణుని వంచించుట, నాయికశృంగారచేష్టలు మొదలగువానిని మిక్కిలి సరసముగా వర్ణించెను, గాని, కొన్నిచోట్ల సందర్భౌచిత్యమునకు విరుద్ధముగా వర్ణనములు పెంచెను. నాయకుని వర్ణించినపిదప గ్రీష్మర్తువర్ణనమునకుఁ బూర్వము వసంతవర్ణనము గావింపఁబడినది. ఇది నిష్ప్రయోజనము. మల్లన దీనిని విసర్జించెను. దేవదేవీమధురవాణులు రాజసభనుండి యిం

టికిఁ బోవుచు విప్రనారాయణుఁ డున్నచోటికి వచ్చి రని చెప్పినపుడు మల్లన నాలుగు పంక్తులలో నిమిడ్చిన రాజసభావర్ణనమునకుఁ దమ్మయకవి యైదాఱు పద్యములు వినియోగించెను. ఇదియు నప్రస్తుతమే. మఱియు, దేవదేవి నాయకునియొద్దకు వచ్చి తనవృత్తాంత మంతయుఁ దెల్పుసందర్భమును మల్లనకవి తొమ్మిదిపద్యములతో హృద్యముగా వర్ణించియుండఁగాఁ దమ్మయకవి దానిని బెంచి ముప్పదిపద్యములు చెప్పెను. దేవదేవి తన వైరాగ్యమును విస్పష్టపఱచుటకు వేశ్యావృత్తిని నిందించుట యుచితమే, గాని, తమ్మయకవి చేయించిన ట్లతిమాత్రగా నిందించుట యుచితము గాదు. నాయకునిఁ గవయుతఱి వస్త్రవిసర్జనము గావించిన నాయికను తమ్మయకవి వర్ణించినవర్ణన జుగుప్సాకరముగా నున్నది. మల్లనకవి యీసందర్భమును మిక్కిలి గుప్తముగా వర్ణించెను.

—* హాస్యరసము. *—

మల్లనకవి హాస్యరసమునుగూడ సమయోచితముగా నందందుఁ బ్రయోగించెను. దేవదేవి వైరాగ్యోపన్యాసముచేసి, తనమాటల నాబ్రహ్మచారి విశ్వసించి తన్నుఁ గుశలప్రశ్న మడుగఁగా నది "చిక్కె దమ్మ" డని సంతసించినట్లును, దేవదేవి పర్ణశాలలోనికి వచ్చినపుడు దానిసంపర్కము తన కెక్కడఁ గలుగునో యనుభీతిచే "తడికాళ్ళతోఁ ద్రొక్కెదవుసుమీ..." యనునట్లును జెప్పినవర్ణనములు నవ్వు పుట్టింపకపోవు. నాయిక వెంట వేశ్యావాటికకుఁ బోవునపుడు తన వస్తువు లన్నియుఁ బాఱవైచి, దానిబట్టల మోచుకొని పోవుచున్న నాయకుని వర్ణన మెట్టివారికైనఁ గడుపుబ్బ నవ్వింపక పోదు. విటుకఁటికివేషము, దానిమాటలు, దానికృత్యములును దెల్పుభాగమును జదువునపుడు హాస్యముతోఁగూడ వేశ్యాసాంగత్యము నంచలికోఁత కన్నులకుఁ గట్టినట్లు తెలియకపోదు. శ్రీరంగస్వామి బంగరుగిన్నె తెచ్చి తలుపు తీయు మని పిలిచినపుడు విప్రనారాయణుఁడే వచ్చినాఁ డనికొని విటుకంటకి యన్నమాట లామహా విష్ణువునకుఁగూడ నవ్వుగలిగించుట యచ్చెరువు గాదు. ఇట్లే యీభాగమంతయు సరసముగా హాస్యశృంగారముగా వర్ణింపఁబడినది. తమ్మయకవియు నీపట్టున హాస్యరసపోషణము గావించెను, గాని, కొన్నితావుల హద్దు మీఱెను.

వేశ్యలు తొలుత విప్రనారాయణునిఁ జూచినసందర్భమునఁ దమ్మయకవి—

సీ. ప్రతిమాసవపనముండితమైనమస్తంబు
　　　పెడతలఁ దూలాడుపిల్లసిగయుఁ
దులసినెత్తమ్మిపూసల గొప్పపేరులు
　　　విపులరంధ్రము లైనవ్రేలుఁజెవులు
నడువీథి గల నిల్వునామంబుపట్టెలు
　　　శోభితం బగుతిరుచూర్ణరేఖ
పెన్నూలిత్రాటఁ గీల్కొన్న కౌపీనంబు
　　　వితతంపు నీర్కావివేష్టువలును
గలిగి పద్మాసనస్థుఁడై కన్ను మోడ్చి
భగవదారాధనైకతత్పరతనున్న
శ్రీమదష్టాక్షరీమంత్రచింతనాప
రాయణుం డైన విప్రనారాయణుండు.

అని వర్ణించెను. ఈవర్ణనము కొంతవఱకు స్వభావోక్తియే యైనను, రూపము హాస్యాస్పదముగా వర్ణింపఁబడినది. ఈసందర్భమున విప్రనారాయణుని గౌరవాస్పదుఁ డగుభగవద్భక్తునిఁగా వర్ణింపవలయును గాని, హాస్యాస్పదునిఁగా వర్ణించుట యనుచితము. ఈవర్ణనమే మల్లనకవి ప్రౌఢముగాను సమయోచితముగాను గావించె నని సహృదయులు తలంపకపోరు. అది యెట్లన:—

సీ. తొఁగ లేనిలోకందు దిగజాఱె నన నగ మొ
　　　గమ్మున బవిరిగడ్డమ్ము మెఱయ
నుదయాద్రిశిఖరంబు తుద భానుబింబంబు
　　　పొటి నొదలఁ గావిశాటి మెఱయ
బొమల పెన్నడిమిపద్మము దళంబులరేఖ
　　　రహిఁజూపు నూర్ధ్వపుండ్రంబు నిగుడ

లోనిడి హరిభక్తి పైవి ముద్రించెనా
శంఖచక్రములు భుజములఁ జెలఁగఁ
ద్రిపథగాభావ మొకచోటఁ దెలుపుచున్న
త్రిదశపదివోలె నటుత జన్నిదము దనరఁ
బూర్ణతరమూలజలకుంభముల గణించు
సరణితోడుత మాధవస్మరణ మమర.

మల్లనవర్ణించిన—

క. నామములు దీర్చి తులసీ
దామంబులు వైచి చేలతనమునఁ దగునీ
సాములె కారా మగువల
బాములఁ బడువారు వేషభావమల గుఱుతే ?

అనుపద్యముకంటెఁ దమ్మకవి చెప్పిన—

క. ఇటువంటయ్యలె కారా
చిటుకు మనక యుండ సంజచీఁకటివేళన్
ఘటుచేటీవిటులై యి
క్కటుకంబునఁ దిరుగువారు కంజదళాక్షీ !

అనుపద్యమే సరసముగా నున్నది. కాని, దేవదేవి యోగినీవేషము వేసికొని విప్రనారాయణునిఁ జేరినపు డాతని—

క. అమ్మగువ గనుంగొనియెన్
ముమ్మరముగఁ బట్టినామములు పై నెల్లం
గ్రమ్మికొన నుట్టిఁ బెట్టిన
గుమ్మడికాయయును బోలెఁ గూర్చున్నతనిన్.

అని పరిహాసించినపద్యముకంటె మల్లనకవి చెప్పిన యీక్రిందిపద్యమే సరసముగా నున్నది.

చ. ననిచినగుజ్జుమావికెలనం దగుగండపుఁబ్రమానికొమ్మలం
బెనఁగొనియున్న మల్లికలపెక్కువ గన్గొని నీళ్ళుగట్టి సం
జనితకుతూహలాంకురము శాఖలువాఱఁగ వచ్చుచున్నయ
మ్మునికులసార్వభౌముని ముముక్షువరేణ్యు మహానుభావునిన్.

దేవదేవి దాసరిసానివేషము, విప్రనారాయణుఁడు దేవదేవిని వెంబడించుటయు నిందు నందును గొంచె మెచ్చుతక్కువగా సమానముగానే సరసముగా వర్ణింపఁబడినవి. కాని, విటుకంటుకి విప్రనారాయణుని దూషించుసందర్భమునఁ దమ్మకవి చెప్పిన—

"నీపట్టెతిరుమణి నీతిరుచూర్ణంబు గణికకు వెండిబంగారు లగునె"

అనుపద్యముం బోలినపద్య మిందుఁ గనరాదు. ఆవిటుకంటుకియే తన గొప్ప చెప్పికొనుసందర్భమున మల్లనకవి చెప్పిన—

"కడుబట్టితలల మోఁకాళ్లను ముడివెట్ట నేనేర్తు మఱియును నేనె నేర్తు"

అనుపద్యముం బోలినపద్య మందును గానరాదు. ఇట్లే పరిశీలింపఁగా నేవో కొన్ని మెఱుఁగులు, కొన్ని లోపములు నిందు నందును గానవచ్చును గాని మొత్తముమీఁదఁ బరికింపఁగాఁ దమ్మకవికంటె మల్లనకవియే యౌచిత్యమున కెక్కువ పాటు పడె ననుట నిశ్చయము.

ఒకటే కథ గలిగిన రెండుగ్రంథముల నొకదానితో నొకటి పోల్చి పరిశీలించునపు డిట్లే యేవో కొన్ని తారతమ్యములు కనుపట్టక పోవు. ఈదిఙ్మాత్రం బగువిమర్శన మైనను బ్రాచీన మయ్యు నవీనముగాఁ దలయెత్తుచున్న యీవిప్రనారాయణచరిత్రయందలి సారస్యమును లోకమునకుఁ దెలుపుటకొఱకే, కాని, యిదివఱకే లోకములో సుప్రసిద్ధ మైన వైజయంతీవిలాసంబునఁ గొఱంతలు గల వని తెలుపుటకుఁ గాదు.

—* కవిత్వము. *—

ఈకవి ప్రబంధపరమేశ్వర బిరుదాంకితుఁ డగు నెఱ్ఱాప్రెగడవంశములోని వాఁడయినందుల కితని కవిత్వ మాపేరు నిలువఁబెట్టుటకుఁ దగినట్లుగా సరసజన

గంజకింబుగా లలితశైలిచే నిరర్గళధారచే నొప్పుచున్న దనుటకంటె వేఱుగా వివరింప నక్కఱ లేదు. ఆంధ్రకవులు సామాన్యముగా వాడినవేకాక యిందుఁ గొన్ని క్రొత్తకల్పనలు గూడఁ గలవు. ఇందుల కొక్కయుదాహరణము.

ఉ. ఎల్లజనుల్ పయోరుహభవేశ్వరవిష్ణుసుయాత్మ్యుఁడైనవాఁ
డల్లవికర్తనుం డనుచు నాడుదు రాతఁడు గాఁడు నేననూ
తెల్ల మటంచు లోకులకుఁ దెల్పినరీతిని జంద్రునందు రా
గిల్లెను మేనిపైఁ బొడుపుఁగెంపును బాఁడిమముం గళంకమున్.

కథ లోకప్రసిద్ధ మగుటచే దీనిని దీనియందలి వర్ణనాదికమునుగూర్చి విస్తరించి వ్రాయ నక్కఱలేదు కాని, యీకవి యితరశృంగార ప్రబంధకర్తలు కొందఱుం బలె నిందు గుహ్యాతిగుహ్యావయవవర్ణనాదికమును జుగుప్సాకరవర్ణనములను జేసియుండలే దనుటయు, నీతని కవిత్వము నిర్దుష్టమై ప్రామాణికముగాఁ దగియున్న దనుటయు నిందలి విశేషాంశము లని సంతసింపఁదగును.

—* గ్రంథముద్రణవిశేషములు. *—

ఈగ్రంథము ప్రతి యొక్కటియే పరిషత్తునకు లభించినది. దొరకిన ప్రతియైనను నడుమనడుమఁ గొంచెము శిథిలమై యున్నది. సాధ్యమైనంతవఱ కాయానష్టభాగములను లేఖనదుష్టభాగములను సవరించి ముద్రించుటకై ప్రయత్న మొనరించితిమి. అం దందుఁ గుండలీకరణము చేయఁబడిన పదవర్ణవాక్యములు సందర్భానుసారముగాఁ బూరించితిమి. కవియభిప్రాయ మేమియుఁ దెలియని భాగములను జుక్కలు పొడిచి విడిచిపెట్టితిమి. మఱి కొన్ని తప్పు పాఠములను మూలమున సవరించి యాయపపాఠములను మాతృకలో నున్నట్లుగా నడుగుభాగమునఁ జూపితిమి. మాతృకలో లేనియర్ధానుస్వార శకటరేఫముల నిందుఁ జేర్చితిమి. కేవలలేఖనదోషములు సవరించుటతప్ప పాఠము దిద్దలేదు.

ఎట్లయిన రెండవప్రతి సంపాదింపవలయు నని యెంతో యత్నించితిమి. కాని, మాప్రయత్నము నెఱవేఱ దయ్యె. మల్లనకవి యెంతో శ్రమపడి

లోకోపకారకముగా రచియించిన యీగ్రంథముయొక్క జీవన మీ యొకప్రతి తోనే యుండుటచేతను, నదియు మిక్కిలి శిథిలావస్థకు వచ్చుచుండుటచేతను, నాంధ్రభాషా కలంకారము గాఁదగిన యీ కావ్యమును ముందుగా నెట్లయిన ముద్రించుటయే మంచి దని యట్లు గావించినారము. ప్రథమముద్రణ మగుటను, ప్రతి యొక్కటియే యగుటను సంభవించిన ముద్రణలోపములను మన్నింప విద్వల్లోకమును వేడుకొనుచున్నారము. మఱియుఁ జిరకాల మీప్రతిని సంరక్షించి మాపరిమిత్తున కొసంగిన చిత్తూరుజిల్లా పెద్దతిప్పసముద్రగ్రామనివాసు లగు మ. రా. తాళంకి వేంకటపతి గారి కెంతయుఁ గృతజ్ఞులము.

ఇట్లు, గ్రంథప్రకాశకులు,

జయంతి రామయ్య.

మల్లాది సూర్యనారాయణశాస్త్రి.

ద్వితీయముద్రణపీఠిక.

విప్రనారాయణచరిత్ర మాంధ్రసాహిత్యపరిమ త్ర్పచురణములలో మొదటిది. నేఁటికిరువదియేండ్లక్రిందట వెలువడినది. ఇన్నియేండ్లకయిన ద్వితీయ ముద్రణభాగ్య మీగ్రంథమునకు లభించినందులకు భాషాభిమానులు సంతసింప వలసియున్నది.

ఈగ్రంథమునకు మాతృక యొక్కటియే చిక్కినది. అదియైనఁ బరిష త్కార్యాలయమున "మేనేజ"రగు శ్రీ క్రొత్తపల్లి సూర్యరావుగారి మూలము న నే. చిత్తూరుజిల్లా పెద్దతిప్పసముద్రగ్రామనివాసులు శ్రీయుత తాళంకి వేంకట పతిగారొసంగిన తాళీదళసంపుటములలో నిది గలదు. తల, తోఁకయు లేక, చెల్లాచెదరుగాఁ బడియున్న తాళీదళసంపుటములలో నిమిడి యున్న యీ గ్రంథమును గుతితించి గ్రంథభాగము నేర్చి కూర్చిన సూర్యరావుగారికిని, బరిషత్తువారికిని నాంధ్రలోక మెంతయేని కృతజ్ఞతఁ జూపఁదగును. వారు కని పెట్టకున్న నీగ్రంథమింకను గాలగర్భమున నడఁగి యుం డెడిదియే.

ఈగ్రంథమును దొలుత ముద్రించినపుడు, పైని వివరించిన తాటియాకుల పుస్తకము ననుసరించి వ్రాయఁబడిన వ్రాఁతపుస్తకమే యాధారమైనది. వ్రాఁత ప్రతి నచ్చునకు సిద్ధము చేసినపుడు మాతృకకు విరుద్ధము లగు పాఠము లనేకములు ప్రమాదమున దొరలినవి. ద్వితీయముద్రణమున నీపాఠము లెంతయో శ్రద్ధతో మూలతాళపత్రసంపుటముతో సంప్రతింపఁబడి సరిచేయఁబడినవి. చూడుఁడు—

"చాతురీరీతి వేర్వేఱ సంగ్రహించి
వనిత యొక జీనిపావడ వాని మీఁద
మునుఁగువడఁజుట్టి పైలకముద్రఁబెట్టి
యొరులుగనకుండ నలుదిక్కులరసి చూచి."

ద్వితీయముద్రణమున.

"ముసుఁగుకడఁజుట్టి పైలక్క ముద్రఁబెట్టి" 2-87.

తొలికూర్పునఁ గల "పైలకముద్ర" కెంతయర్థము లేదో మలికూర్పునఁ గల "పైలక్కముద్ర" కంతయర్థము గలదు. కథాసందర్భము ననుసరించి దేవదేవి విలువగల తనవస్తువులను దనవిగా గుర్తించుటకును, దొంగలబాధ లేకుండుటకును లక్కముద్రవేసి యుంచినది. నేఁడు విలువగలవస్తువుల నొకచో దాఁచినపుడును బైకిఁ బంపునపుడును "లక్కసీలు" చేయు నాచారముగలదు. నాఁడును గలదు.

"క్రొన్ననవిచ్చులాగు వినిపించె న్మాధురీవైఖరిన్"

ద్వితీయముద్రణమున-

"క్రొన్ననయిచ్చులాగు వినిపించెన్" 3-82.

కథాసందర్భము పారిజాతప్రసూనము నొసఁగుట గావున ద్వితీయ ముద్రణపుఁ బాఠము సరియైనది.

"మఱియు దొరకిన" 4-3.

"మఱియు దొంకెన"—ద్వితీయముద్రణము—డొంకెన.

"ఆమహాబ్రహ్మచారి. 4-82. "ఆదిమబ్రహ్మచారి."

ఇచ్చట శ్రీమహావిష్ణువుంగూర్చినప్రసంగము గావున నాతఁడు వామ నావతారమున బ్రహ్మచారిగావున నాదిమబ్రహ్మచారియను పాఠము శ్రేష్ఠము.

ప్రథమముద్రణములో.	ద్వితీయముద్రణములో.
ఇందీవరనేత్ర—2-42	ఇందీవరనేత్రి
చకోరనేత్ర—3-7	చకోరనేత్రి
వికచోత్పలనేత్ర—4-8	వికచోత్పలనేత్రి

ఇందీవరనేత్ర మొదలగు శబ్దములు మూలమునఁ గమలనేత్రి, జలరుహ నేత్రి, యిత్యాదిగా నికారాంతరూపములు గలవు. ఇవి యపాణినీయ స్త్రీలింగ

రూపములైనను ప్రాచీనాంధ్రభాషాసంప్రదాయము ననుసరించి సాధువులే. ప్రాచీనశాసనములలో (సోమలదేవి దాక్షారామశాసనము మున్నగువానిలో) నేత్రిరూపములే గలవు.

చిన్నన్న ద్విపద పరమయోగివిలాసములో:—

"తోయజదళనేత్రి తోయధిపుత్రి!"

అని యనుప్రాసమునఁగలదు. ఈశబ్ద మపశబ్ద మని కాఁబోలును బరిష్కర్తలు ప్రశ్నార్థకచిహ్నము నుంచినారు. చూడు ౧ పుట-

రెండవప్రతి దొరకమిఁ గొన్నిపాఠము లిప్పటికిని నట్లే విడువఁబడినవి. పరిశీలింప నీద్వితీయముద్రణము మొదటిదానికంటెఁ జాల నిర్దుష్ట మని చెప్పనొప్పును.

—: కవివంశాదికము. :—

ఆంధ్రవాఙ్మయమునఁ గవిత్రయములోని వాఁ డని ప్రఖ్యాతిఁ జెందిన యెఱ్ఱాప్రెగడ వంశములోనివాఁ డగు మల్లనకవి దీనిని రచియించినాఁడు. మల్లన ఆర్వేలనియోగిబ్రాహ్మణుఁడు. శ్రీవత్సగోత్రుఁడు. శైవాచారసంపన్నుఁడు. లింగనకుఁ గామాక్షికిని బుత్రుఁడు. (1-17) ఈతఁడు తనవంశక్రమమును దనముత్తాతనుండి యిట్లు వర్ణించియున్నాఁడు.

మల్లన-
|
ఎఱ్ఱన-
|
లింగన-కామాక్షి.
|
మల్లన-గ్రంథకర్త.

గ్రంథమున నెఱ్ఱాప్రెగడనుండి వంశక్రమమును దెలుపక యాతనిం దన వంశకర్తగాఁ దెలిపినాఁడు. (1-13) ఆవంశములోని వాఁడే నని సూచించుటకు "చిన్నిమనుమఁడ" నని వ్రాసికొనినాఁడు. (1-12)

మఱియు నెట్టాప్రెగడ తనగురువుగా, నృసింహపురాణ హరివంశకృతు లలోఁ బ్రస్తుతించిన శంకరస్వామిని—

"మామకాన్వయ దేశికస్వామి యైన, శంకరస్వామి సంయమీశ్వరుభజింతు"

అని ప్రత్యేకముగా నాశంకరస్వామిని మల్లన కృత్యవతరణికయందుఁ బ్రశంసించినాఁడు. ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడ యందలి భక్తిగౌరవములు చూపుటకు నాశ్వాసాంత్యగద్యములయందు నెఱ్ఱాప్రెగడగద్యలయందువలె "శ్రీశంకరస్వామి సంయమీశ్వరచరణసరోరుహధ్యానాసంచి సౌందర్యధుర్య" అని మొదలిడినాఁడు.

పైని గ్రంథస్థవిషయములఁ బరిశీలింపఁ గవిత్రయములోని యెఱ్ఱాప్రెగడ మల్లనకవికిఁ బూర్వుఁడని మనకుఁ దెలియుచున్నది. మల్లనకవి క్రీ. శ. 1600వ సంవత్సరప్రాంతమువాఁడును, ఎఱ్ఱాప్రెగడ క్రీ. శ. 1360 సంవత్సరప్రాంతము వాఁడు నగుట పైవిషయముననే స్థిరపడుచున్నది. గ్రంథావతారిక యందు (1-21) "ఎఱ్ఱప్రెగ్గడ మనుమఁడ వనఘుఁడవు నీవు మల్లనసుకవీ" యనుచో నచ్చటి సందర్భమునను సరించి యెఱ్ఱాప్రెగడ యాతనితాత యైన యెఱ్ఱాప్రెగడ గాని ప్రబంధపరమేశ్వరుఁ డగు నెఱ్ఱాప్రెగడ కాఁడు, కావున నీతఁడు ప్రబంధ పరమేశ్వరునికి సాక్షాత్పౌత్రుఁడు గాక యాతని వంశములోనివాఁ డని మనకు స్పష్టముగఁ దెలియుచున్నది. మల్లన గద్యయందు, "శ్రీకాళహస్తీశ్వరదయా సహాయ" అని చెప్పుకొని యుండుటచే నాతఁడు శ్రీకాళహస్తి నివాసుఁ డని యూహింపఁదగి యున్నది.

మల్లన యింటిపేరు చదలువాడవారు. కావున నాతని వంశకర్త యగు నెఱ్ఱాప్రెగ్గడ యింటిపేరు గూడఁ జదలువాడవారని యీగ్రంథమువలననే తెలియవచ్చుచున్నది. భారతారణ్యపర్వశేషమున నెఱ్ఱాప్రెగడ తనకుఁ బాకనాఁటిలోని నీలకంఠేశ్వరస్థాన మైన గుడ్లూరు నివాస మని చెప్పుకొనినను మొదట గుడ్లూరునందుండి యావెనుక గుడ్లూరునకు సమీపమున నుండు చదల్వాడ యందు స్థిరనివాస మేర్పఱిచికొని యుండును. కావున, మల్లన, "చదల్వాడ నిలయు వాదువంశకర్త" అని చెప్పినాఁడు. ప్రసిద్ధులగు నాంధ్రకవులు చదలు

వాడ యెఱ్ఱాప్రెగడ యని వాడినారు. కవిసార్వభౌముఁ డగు శ్రీనాథుని శిష్యుఁడును బావమఱఁదియు నగు దగ్గుపల్లి దుగ్గన తన నాసికేతోపాఖ్యానమున "చెదలువాడ యెఱ్ఱయకవిశ్రేష్ఠుఁ గొలుతు" ననియు, నుత్తరనారసింహపురాణావతారికయందు హరిభట్టుకుమారుఁడు రాఘవమనీషి "నారసింహపురాణపారస్త్యభాగంబు చెదలువాడెఱ్ఱయ మొదలు సేయ" ననియు నెఱ్ఱాప్రెగడను బ్రశంసించినారు. అయినను బరిషత్తువారీగ్రంథమును బ్రకటించిన తరువాతనే యెఱ్ఱాప్రెగడయింటిపేరు చదలువాడవారని స్పష్టముగఁ దెలియవచ్చినది. వీరేశలింగముపంతులుగారు తాము కవులచరిత్రము ప్రథమభాగపుఁ బునర్ముద్రణమున నీనిప్రనారాయణచరిత్రము ననుసరించియే యెఱ్ఱనయింటిపేరు చెదలువాడవారని వ్రాసియున్నారు. భాషావాఙ్మయవిమర్శకు లీతరువాత నీగ్రంథము ననుసరించియే యెఱ్ఱాప్రెగడ యింటిపేరు చెదలువాడవారని వ్రాసియున్నారు.

"చదలువాడను," "చెదలువాడ" యని రూపములు తాళపత్రగ్రంథములయందుఁ గానఁబడుచున్నవి పరిశీలింప 'చెదలువాడ' యను రూపముఁ గూడఁ బ్రాచీనకవిప్రయోగముల ననుసరించి సాధువే యగును. దగ్గుపల్లి దుగ్గన "చెదలువాడ యెఱ్ఱయకవిశ్రేష్ఠు" అను పద్యపాద మీవఱ కుదాహరించినాఁడను. మఱియుఁ గుమారభారతి రామలింగకవి యుద్భటారాధ్యచరిత్రమున

"చెదలువాటీపుర శ్రీరఘూద్వహాభుజాస్తంభరక్షణవిధాసంభృతంబు"-

అని చెప్పియున్నాఁడు. రెంటియందును 'చెదలువాడ' యను రూపము మార్పరాని యతిస్థానమున నిబద్ధమై యుండుటచే నీరూపముకూడ గ్రాహ్యమే. కాని యీనడుమ పదునొకొండేండ్ల క్రిందట కీర్తిశేషులైన ప్రసిద్ధపండితులు చదలువాడ సుందరరామశాస్త్రిగారు తాము రచియించిన ఆదిత్యస్తవమునఁ దమగృహనామమును "ఖవాటాన్వయేన" అని సంస్కృతీకరించినారు. పందిపాడునకు "క్రోలాచల" మనినట్లు "నడిమింటి"కి "మధ్యమందిర"మని "చిలుకమఱ్ఱికి" "శుకవటు" మనినట్టులు "చదలువాడను" "ఖవాట" మని వారు వాడినారు. అట్లయినఁ జదలువాడ యని యుండఁ దగును. ఖ=చదలు, వాటిక=

వాడ, యను వ్యుత్పత్తి ననుసరించినచో రెండురూపములును గ్రాహ్యములే యగుచున్నవి.

—: కవికాలము. :—

మల్లనకవి యీగ్రంథమును సాళువనూకరాజు కుమారుఁడు తిరుమలరాజున కంకితముగా రచియించి యున్నాఁడు. సాళువవంశీయులు ప్రస్తుతము చిత్తూరుజిల్లా యందలి కార్వేటినగరసంస్థానమును బరిపాలించినరాజులు. ఈ సాళువ యనునామము తొలుత బిరుదముగా నేర్పడి యావెనుక గృహనామముగా మాఱినది. కర్ణాటాధీశు లగు విజయనగరరాజులలో సాళువ నరసింహరాజువలన నీబిరుదను వీరికి సంక్రమించినట్లు తెలియుచున్నది. విజయనగరసాళువవంశమునకు సంబంధించిన "మేదినీమీసరగండ" "ధరణీవరాహ" "చాణూరమల్ల" "కఠారిసాళువ" మున్నగు బిరుదము లీవంశీయుల కున్నట్లు విప్రనారాయణ చరిత్రమువలననే తెలియుచున్నది. మఱియు "కర్ణాటాధీశదత్తోత్కటవివిధమణీభూషణముల" కాంతి యాస్థానము నిండినట్లు మల్లన వర్ణించుటచే నీబిరుదము సాళ్వనరసింహరాజప్రసాదితమేయని యూహింపవచ్చును.

విప్రనారాయణ చరిత్రరచనమునాఁటి కీసాళువరాజులు కార్వేటినగరమునకుఁ జేరువనున్న నారాయణవనమును బరిపాలించుచుండిరి. ఈనారాయణవనమునందు, కల్యాణవేంకటేశ్వరస్వామివారి యాలయమున, పైగోపురముమీఁది యొక శాసనమువలన మనకు విప్రనారాయణ చరిత్రకృతిపతి యగు తిరుమలరాజు కాలమును గృతికర్త యగు మల్లనకాలమును స్పష్టముగఁ దెలియుచున్నవి. ఈశాసనము శాకాబ్దములు ౧౫౪౪ అనఁగా క్రీ. శ. 1622 సంవత్సరమునాఁటిది.[1] కావున క్రీ. శ. 1600 సంవత్సరప్రాంతమున మల్లనకవి యున్నవాఁడని స్పష్టమే.

ఈకృతిరచనమునాఁటికి, కార్వేటినగర మింకను నిర్మింపఁబడలేదు. కార్వేటినగరనిర్మాణము తొలుత వేంకటపెరుమాళ్లరాజు కాలమునఁ బ్రారంభింపఁబడి వెనుకఁ గార్వేటిరాజు కాలమునఁ బూర్తిగావింపఁబడినది. కార్వేటి

1. South Indian Inscriptions.

రాజు కుమారుఁడు కనకరాజునకు ఋగ్వేదికవి వేంకటాచలపతికవి తనచంపూ రామాయణమును గృతియొసఁగినాఁడు. విప్రనారాయణచరిత్రమున సాళువరాజుల వంశక్రమము చక్కఁగాఁ దెలియవచ్చుచున్నది. వంశక్రమమును జూడఁదగును.

ఇంతవఱకు నీగ్రంథము కార్వేటినగర చరిత్రకారుల దృష్టిపథమునఁ బడలేదు. ఈయవతారిక చరిత్రాత్మకముగాఁ బరిశీలింపఁ దగియున్నది. ఈరాజులందఱును భాషాపోషకులు- ఇందు లక్ష్మీపతిరాజు సంవరణచరిత్రమును జెప్పించుకొనినట్లు మల్లన చెప్పియున్నాఁడు. ఈకృతి యిపుడు లభించుట లేదు. ఇదియు మల్లనకృతమే కావచ్చును.

మల్లన తనగ్రంథమునఁ దాను ద్విపదరుక్మాంగదచరిత్రమును రచించినట్లు (1-21) చెప్పుకొనినాఁడు. ఈకృతి మనకుఁ బూర్తిగ లభింపలేదుగాని యిందలి రెండుపాదములు, అప్పకవి, తనయప్పకవీయమునఁ దృతీయాశ్వాసమున నుదాహరించినాఁడు.

"శ్రీకరగుణసాంద్ర చిరయశోరుంద్ర
యాకారచంద్ర రామయభాస్కరేంద్ర"

ఇది రామయభాస్కరునికిఁ గృతిగాఁ జెప్పినట్లు పైని ద్విపదపాదము వలనఁ దెలియుచున్నది. ఈరామయభాస్కరుఁడు మల్లనకాలమునఁ బ్రఖ్యాతిం జెందినవాఁడు. ఈతఁడును ముందు నేనుదాహరించిన శాసనమునఁ బేర్కొనఁబడియున్నాఁడు.

అప్పకవి క్రీ. శ. 1656 సంవత్సరప్రాంతమువాఁడుగావున మల్లన 1600 సంవత్సర ప్రాంతమువాఁడు గావునను అప్పకవి యుదాహరించిన గ్రంథము మల్లనకవికృతమే యని యూహింపఁదగి యున్నది.

విప్రనారాయణచరిత్ర మైదాశ్వాసముల ప్రబంధము. గ్రంథపాతము లచ్చటచ్చట నున్నను ముద్రితగ్రంథమున 463 గద్యపద్యములు గలవు. గ్రంథపాతములైనను వర్ణనభాగమందే గాని కథాసరణి కద్దుతగులు ఘట్టములు లేవు. ఇందు వర్ణిత మైన కథ తొండరడిప్పొడియాళ్వా రను విప్రనారాయణుని చరి

త్రము. ఈతొండరడిప్పొడిపదవ్యుత్పత్తిని వైజయంతీవిలాసకారుఁ డిట్లు చెప్పినాఁడు.

"భక్తులకుఁ దొండ రంఘ్రిశబ్దమున కడియు
రేణువనకుఁ బొడి యనియు నీరీతి ద్రవిడ
భాషఁ బరఁగుటఁ జేసి తద్భావ జనము
లతనిఁ దొండరడిప్పొడి యంద్రు భువిని. (1-35)

ఈతొండరడిప్పొడియాళ్వారను ద్రవిడనామమునకు భక్తాంఘ్రిరేణువని సంస్కృతము.

వైష్ణవసంప్రదాయమునఁ బన్నిద్దఱాళ్వారు లనియు, దివ్యసూరు లనియు నిత్యసూరు లనియును నెన్నికను గన్న భక్తులలోఁ దొండరడిప్పొడియాళ్వా రొకరు. "ఆళ్వారు" అను పదమునకు "ప్రభువు, లేక, రక్షించువాఁడు" అని యర్థము. విశిష్టాద్వైతమతసంప్రదాయ ప్రవర్తకులగు శ్రీరామానుజులకుఁ బూర్వ మీయాళ్వారులు వైష్ణవభక్తిని నెలకొల్పినవారు. ఈయాళ్వారులును ద్రవిడదే శోత్పన్నులగుటచే వారి ద్రావిడాహ్వయములను సంస్కృతాభిధానముల నీక్రింద వివరించుచున్నాఁడను.

సంస్కృతము.	ద్రవిడము.
1. భూతయోగి—	పూదత్తాళ్వారు
2. సారయోగి—	పోయిగైయాళ్వారు
3. మహాయోగి—	పేయాళ్వారు
4. భక్తిసారయోగి—	తిరుమలిశాళ్వారు
5. శఠకోపయతి—	నమ్మాళ్వారు
6. మధురకవి—	
7. కులశేఖరాళ్వారు—	
8. విష్ణుచిత్తుఁడు—	పెరియాళ్వారు
9. గోదాదేవి—	ఆండాళ్
10. భక్తాంఘ్రిరేణువు—	తొండరడిప్పొడియాళ్వారు
11. పరకాళయతి—	తిరుమంగైయాళ్వారు
12. యోగివాహయతి—	తిరుప్పాణాళ్వారు

వీరిలో మధురకవి, కులశేఖరులకు ద్రావిడనామములు లేవు. ఈయాళ్వారులు క్రీ. శ. 5వ శతాబ్దమునుండి 8వ శతాబ్దము వఱకు విలసిల్లి యుండిరని చరిత్రకారులు నిర్ణయించినారు.

ఆంధ్రవాఙ్మయమున నీయాళ్వారుల చరిత్రములో విప్రనారాయణుని కథ యొక్కటి పండితపామరసమాదరణీయమై యున్నది. కేవలప్రబంధరీతిని గాక నాటకములయందును, నేటి "టాకీ" ప్రదర్శనములయందును నీకథ ప్రసిద్ధిఁ జెందుటయే లోకమున నిదియెంత ప్రచారములోనికి వచ్చినదియుఁ దెలుపుచున్నది

ఈపన్నిద్దఱాళ్వారుల చరిత్రములను దెలుపు గ్రంథములలో 'దివ్యసూరి చరిత్ర' మను సంస్కృతగ్రంథము ప్రాచీనము. ఈగ్రంథకర్త శ్రీరామానుజుల సమకాలికుఁడు. రెండవది, గురుపరంపరాప్రభావము. ఇది సంస్కృతద్రావిడ మిశ్రమగు మణిప్రవాళశైలిని రచియింపఁబడినది. గ్రంథరచనకాలము, 14-వ శతాబ్ది. పిమ్మటిది మనవాళ మహామునిరచిత మగు "ఉపదేశరత్నమాల" యను సంస్కృతనామముగల ద్రావిడభాషాగ్రంథము. ఇదియు క్రీ. శ. 14-వ శతాబ్దిని రచియింపఁబడినది. దీనితరువాతిది ప్రపన్నామృత మను ప్రఖ్యాతిఁ జెందిన మఱియొక సంస్కృతగ్రంథము. ఇది 1554-1614 వఱకుఁ బాలించిన వేంకటపతిరాయల కాలమున రచితమైనది.

ఆంధ్రవాఙ్మయమున నీయాళ్వారులచరిత్రములు పరమయోగివిలాస మను పేరఁ బరఁగుచున్నవి. వీనిలో మొదటిది- తాళ్లపాక చిన్నన్నకృత మగు పరమయోగివిలాసము ద్విపదకావ్యము- చిన్నన్న విజయనగరరాజులలో సదాశివరాయల కాలమువాఁ డగుటచే, క్రీ. శ. 1545వ సంవత్సరప్రాంతమువాఁడు. కావున ద్విపదపరమయోగివిలాస మా కాలమునాఁటిది. విప్రనారాయణుని కథ యీద్విపదకావ్యమున నాల్గవయాశ్వాసమునఁ గలదు.

రెండవది సిద్ధిరాజు తిమ్మరాజకృత మగు పద్యకావ్యము. తిమ్మరాజు, అళియరామరాయని మేనల్లుఁడు. ఈతఁడు క్రీ. శ. 1564వ సంవత్సరప్రాంతములఁ గొండవీటిని బరిపాలించినవాఁడు కావున, చిన్నన్న ద్విపదకావ్యమును

జూచి పద్యకావ్యముగా రచియించియున్నాఁడు. ఇందు విప్రనారాయణుని కథ తృతీయాశ్వాసమున 180-309 పద్యములవఱకుఁ గలదు.

ఈకథను బ్రత్యేకప్రబంధములుగా రచియించినవారిలో మన మల్లనకవి తొలివాఁడు. తరువాత నీకథను వైజయంతీవిలాస మను పేర రసవత్ప్రబంధము గా సారంగు తమ్మయకవి రచియించినాఁడు. ఈతఁడు క్రీ. శ. 1581-1611 వఱకు గోలకొండయందు రాజ్యముచేసిన మహమ్మదుశాహా కాలములోనివాఁడు కావున, మల్లనకవికిఁ గొంచెము తరువాతివాఁ డని యూహింపఁదగును.

ఇదియుంగాక పిడుగు వేంకటకవి యనునాతఁడు దీనిని మూఁడాశ్వాస ముల ప్రబంధముగా రచియించియున్నాఁడు. కవి యధునాతనుఁడు. గ్రంథ మముద్రితము. తంజావూరు సరస్వతీమహాలు పుస్తకభాండాగారములో నున్నది.

పైని వివరించిన మూలగ్రంథములయు నాంధ్రగ్రంథములయుఁ బౌర్వా పర్యవిచారము చేయఁగా మల్లనకవి చిన్నన్నకృత మగు పరమయోగివిలాసము ననుసరించె నని స్పష్టమగుచున్నది. మల్లన తిమ్మరాజకృతమగు పద్యకావ్యమును జూచిన ట్లీ రెండుగ్రంథములను జదువఁగా గోచరించుటలేదు. వైజయంతీవిలా సకారుఁడు పై మూఁడుగ్రంథములను జదివినట్లు గ్రంథమునందలి యాయాసంద ర్భములఁ జేసినమార్పులు చెప్పుచున్నవి.

మఱియు నీకథకు మూలభూతము లగు గ్రంథములలోఁ బ్రపన్నామృత మను సంస్కృతగ్రంథమును మల్లనకవి చూడనేలేదని చెప్పనొప్పును. ప్రపన్నా మృతగ్రంథకర్త వేంకటపతిరాయల కాలమువాఁడు గావున మన మల్లనకు సమ కాలీనుఁడుగాని కొంచెము వెనుకవాఁడుగాని కావచ్చును. ప్రపన్నామృతమున నీకథ 93-94 అధ్యాయములలోఁ గలదు. దానిని మల్లనకవిగ్రంథముతోఁ బోల్చి చదివినపుడు మల్లన దాని ననుసరింప లేదని స్పష్టముగాఁ గానవచ్చినది. వైజ యంతీవిలాసకారుఁడు ప్రపన్నామృతము నాధారముగాఁ జేసికొని తనగ్రంథ మునఁ గొన్నిమార్పులు కావించె నని రెండుగ్రంథములను జదివినవారికిఁ దోఁ చును. ద్విపదపరమయోగివిలాసమునఁ జిన్నన్న తాను సంస్కృతగ్రంథ మగు దివ్యసూరిచరిత్రము గాక ద్రావిడగ్రంథమును జూచి రచియించినట్లు-

"పనుపడ ద్రవిడప్రబంధంబుఁ జూచి,
తెనుఁగున రచియింపు ద్విపదరూపమున"

అని శ్రీవేంకటేశ్వరుఁడు తన కానతి యిచ్చినట్లు చెప్పియున్నాఁడు, కావున, సాంద్రకథారచనములోఁ జిన్నన్న కథనమే ప్రమాణ మని యెన్నఁదగును. వైజయంతీవిలాసమున విప్రనారాయణచరిత్రమున నీవిషయము చక్కఁగ నెఱుకపడును గావున దాని నిట వివరించెదను.

విప్రనారాయణ చరిత్రము.	వైజయంతీవిలాసము.
1. చోళదేశము-మండంగుడి యందు విప్రనారాయణుఁడు జన్మించుట.	1. శ్రీరంగపుర వర్ణనము. అందు విప్రనారాయణుని జననము.
2. ఇందు మూలమునకు విరుద్ధమని వల్లన వసంతర్తువర్ణనముఁ జేయలేదు.	2. వసంతఋతువర్ణనము.
3. దేవదేవిచరిత్రము. వేసవి వర్ణనము.	3. వేసవివర్ణనము. దేవదేవి చరిత్రము.
4. దేవదేవియు మధురవాణియు, విప్రనారాయణుఁడు తమ్ము లెక్కసేయక క్రేఁగంటనైనఁ జూడలేదని యతనిపైఁ బంతము వేసికొనుట.	4. దేవదేవివిప్రనారాయణునకు మ్రొక్కినను నాతఁడువారిని లెక్కసేయకుండుట.
5. దేవదేవియు, విప్రనారాయణుఁడును వేర్వేఱు కుటీరముల యందుండుట.	5. దేవదేవియు విప్రనారాయణుఁడు నొకకుటీరముననే నివసించుట.
6. విప్రనారాయణుఁడు దేవదేవీసమాగమమున ధీరనాయకుఁడుగా వర్ణింపఁబడుట.	6. విప్రనారాయణుఁడే తొలుత దేవదేవీసమాగమమును గాంక్షించుట.
7. శ్రీరంగనాథుఁడు బ్రహ్మచారియై వచ్చినపుడు తనపేరు కాంతోపయంతుఁ డని చెప్పుట.	7. శ్రీరంగనాథుడు తనపేరు రంగనాథుఁ డని తెలుపుట.

8. విప్రనారాయణునిభక్తి సహజవై రాగ్యముల వర్ణనము. అతని ప్రాబోధకీస్తుతి, శ్రీమాలికారచనము.	8. ఔచితినిమీరిన శృంగారవర్ణనము. ప్రాబోధకీస్తుతి, శ్రీమాలికారచన ప్రసంగము నిందులేవు.

కథాభాగమున మల్లనకవికృతగ్రంథమునందుఁ గల వైభేదము లన్నియుఁ జిన్నన్నపరమయోగివిలాసముననే యుండుటయు, తిమ్మరాజుగ్రంథముకూడ నొకటి రెండు చోటులఁ దక్కఁ దక్కినచోటులయందు వైజయంతీవిలాసము ననుసరించి యుండుటయుఁ జూడ మల్లన చిన్నన్నపరమయోగివిలాసకథనే కైకొని ప్రత్యేకముగఁ బద్యకావ్యముగా రచియించె నని నిర్ధారింపఁ దగి యున్నది.

మల్లన కథారచనమున విప్రనారాయణుని సహజభక్తివైరాగ్యములు దృఢచిత్తమును దొలినుండి చివరవఱకును జక్కఁగఁ బ్రదర్శించి పాత్రపోషణము గావించినవాఁడు. ప్రథమాశ్వాసమున నాల్గుఐదు పద్యములలో నీతనివైరాగ్యము వర్ణించి యాయాశ్వాసముఁ బూర్తి గావించినవాఁడు. ద్వితీయాశ్వాసమున, విప్రనారాయణుఁడు శ్రీరంగనాథుని శ్రీమకుటాంతరీపమునఁ బువ్వులతోఁటను నిర్మించుసమయమున నాతనిభక్తిని-

సీ. లుబ్ధకాద్భుతసితస్తబ్ధరోమాకృతిఁ
దలపోయుచును నేల త్రవ్వి త్రవ్వి
సింధుగర్వాపంక్తికంధరారిధ్యాన
కలితుఁడై కట్టలు కట్టికట్టి
యందమొందఁ గళిందనందినీభేదికిఁ
దెలుచుచుఁ గాలువల్ దీర్చితీర్చి
చక్రిత్రివిక్రమవిక్రమక్రీడలు
గొనియాడుచును మళ్లు గొలిచికొలిచి
మిట్టు పల్లంబు లెల్లను మెలపుతోడ
సరసి నాలుగుమూలలఁ జదునుగాఁగ

నేర్పుతో నాలవాలంబు లేర్పరించి
తమిని నానాఁటికిని వాని తతియెతింగి. (2-21)

ఇందు శ్రీమహావిష్ణువు వరాహ, శ్రీరామ, పరశురామ, వామనావతారములు సూచింపఁబడినవి. మఱియు, నేలత్రవ్వుట, కట్టలు గట్టుట, కాలువలు తీర్చుట, మళ్లు గొలుచుట, మున్నగు నారామనిర్మాణవిశేషములు భగవంతుని లీలలుగా నెఱింగి యాతనికి నిండారుభక్తిపరతచే సేవఁజేయఁబూనిన విప్రనారాయణుని భక్తి ద్యోతక మగుచున్నది. విప్రనారాయణుని దృఢచిత్తము, గాలి వానసమయమున నట్టిక నడురేయి నాపుటింటియందు నెలజవ్వనపు బోగముచాన నిలిచిన సమయమున నాతఁడు చెప్పిన "సీ. తడికాళ్లతోఁ ద్రొక్కెదవుమిమా యిదె కుశాస్తరణ మాత్మధ్యానసమయమయ్యె" (3-77) అను మాటవలన నాతని చిత్తమప్పటివఱకు నొకించుక యేని జలింపలే దని తెలియుచున్నది. సహజవైరాగ్యసంపన్నుఁడు, పరనారీపరాఙ్ముఖుఁడు గావుననే తాను బహుపుట్టిఁతివని చెప్పుకొనినను దేవదేవిదాస్యమున కంగీకరించినవాఁడు. మఱియు నొకసంవత్సరమున్నను దేవదేవి యతనిని వంచింపలేక పగచుటయు నాతని హృదయపటుత్వమును దెల్పుచున్నది. వైజయంతీవిలాసకారుఁడు, విప్రనారాయణుఁడు దేవదేవికిఁ దొలుతఁ దన మనోరథమును సూచించినట్లు వర్ణించి యాతని శీలమును భంగముచేసినాఁడు.

శృంగారరసవర్ణనమైనను, మల్లన, తన్మయ్యవలెను, గొందఱు దాక్షిణాత్యకవులవలెను మిక్కిలిగాఁ గావింపక యొంతయు నుచితముగా నొనర్చినాఁడు. దేవదేవిసమాగమఘట్టమున సంభోగశృంగారము, వైజయంతీవిలాసమున నత్యుత్కృటముగాఁ గావింపఁబడినది. వేశ్యమాత విప్రనారాయణుని నిల్లువెడలఁగొట్టు సమయమున నాతని విరహావస్థను తమ్మయకవి, దేవదేవి శృంగారచేష్టలను దలపోసి గళితధైర్యుఁ డైనట్లు వర్ణించినాఁడు. మల్లన నాయకుని శీలము ననుసరించి 'మన్మథశరావిద్ధమానసుఁ' డయ్యెననిమాత్రమే వర్ణించినాఁడు. మల్లనకవి విప్రనారాయణుని కృతులను శ్రీమాలికను, ప్రాబోధకీస్తుతిని పేర్కొనినాఁడు. ఇవి వైష్ణవులు నిత్యానుసంధానము చేయుదురు. ఈరెండింటియందు

భక్తిరస ముట్టిపడుచుండును. వైజయంతీవిలాసమున నీవిషయమే తెలుపఁబడి యుండలేదు. ఈరీతిని మల్లనగావించిన పాత్రపోషణ మెంతయుఁ బ్రశంస్యమై యున్నది.

మల్లనకవి సరసమగు కవితాధార గలవాఁడు, ప్రబంధపరమేశ్వరుని వంశములోనివాఁడై యాపేరు నిలుపుకొనఁదగిన ప్రతిభాసంపత్తి గలవాఁడు. మల్లనకృతు లితరము లేవియు మనకు లభింపకపోయినను నాతనికవితావైదుష్యమును బ్రకటించుటకు విప్రనారాయణచరిత్ర మొక్కటియే చాలును. ఆంధ్రప్రబంధములలోఁ బెద్దనార్యుని మనుచరిత్రమునం దీతని కధికాదరమున్నట్లు ద్వితీయాశ్వాసమున శ్రీరంగపురవర్ణనమున "స్వారోచిషమనుసంభవంబును, బోలె వరూథినీప్రధానంబును" అని ప్రత్యేకముగఁ జేర్కొనినాఁడు.

"సీ. బుద్ధీంద్రియక్షోభములకుఁ బెట్టనికోట" అను పద్యము ననుసరించి మల్లన- "అనఘకుమారగుణంబులకుఁ బెట్టనికోట" అని (1-84) వైరాగ్యమును వర్ణించినాఁడు. భారతమున నలోపాఖ్యానములోని "నలదమయంతు లిద్దఱు మనఃప్రభవానలదహ్యమానులై" యను పద్యమువలె "నెలఁతయుఁ దాను సంయమి తమి న్విహరించెఁ గవేరకన్యకాపులినతలంబునందు" అను (2-92) పద్యమున వర్ణించినాఁడు.

మఱియు మల్లన ద్వితీయాశ్వాసమున శ్రీరంగపురవర్ణనమున నశ్వములను "లలితోత్సాహములై ... నిచ్చలు కావ్యంబులనం జెలంగుఁ బురి నానాదేయ గంధర్వముల్" (2-8) అని వర్ణించినాఁడు.

కావ్యములను, కవిరాజశిఖామణి నన్నెచోడుఁడు "మదనాగంబును బోలెఁ గ్రాలవలదా మాఱెందు లేకుద్ధతిన్." అని గజముతోడను-

కవిలోకబ్రహ్మ పెదపాటి సోమనాథుఁడు- రథముతోడను, సామ్యముగా వర్ణించినారు. కావున, నిది నూతనము గాదు.

ఈరీతి నొండురెండు పట్టుల ననుకరణము లున్నను నపూర్వకల్పనము లెందు లేకపోలేదు.

చంద్రవర్ణనము—

ఉ. ఎల్లజనుల్ పయోరుహభవేశ్వరవిష్ణుమయాత్ముఁ డైనవాఁ
డల్లవికర్తనుం డనుచు నాడుదు రాతఁడు గాఁడు నేఁడు నే
తెల్ల మటంచు లోకులకుఁ దెల్పినరీతిని జంద్రునందు రా
గిల్లెను మేనిపైఁ బొడుపుఁ గెంపును బాండిమముం గళంకముల్. (3-34)

విప్రనారాయణచరిత్రమును మల్లనకవి, తాను ప్రబంధపరమేశ్వరుని వంశములోనివాఁడ నని చెప్పికొనఁ దగినంత రసవంతముగఁ బ్రౌఢముగ రచించినాఁడు. ప్రబంధపరమేశ్వరునివలె సంస్కృతాంధ్రపదములను సమానముగ వాడుటయే గాక లోకోక్తులతోడను, జాతీయములతోడను గవితఁ గూర్చెను.

—లోకోక్తులు—

ఈఁగకునిసురుం బాముసకుఁ బలియు-(3-16) కన్నులఁ మొక్క మనసున దీవించినట్లు (4-68) వేళ్ళతోఁ జెఱకుఁ దీపంచును దిను (5-15) ఎద్దీనెన గొందిగట్టుట (5-40) రాజానుమతో ధర్మః (5-68) మొదలైనవి సందర్భానుసారముగఁ బొందుపఱుపఁబడినవి.

—జాతీయములు—

ఉచుక్కనిపించు—

ఇల నితరంపువాసనలనెల్ల నుచుక్కనిపించుచున్న దీ లలితలతాంతగంధము-(2-66)

చిక్కదమ్మఁడు—

తొయ్యలి చిక్కదమ్మఁడని దుర్భరహర్షనిమగ్నచిత్తయై 3-9.

రాతికొడుకు—

గొంటు బాపఁడు తా రాతికొడుకువోలె (3-56)

పాముద్రేలఁగట్టినశేవన్—

ఘనములు—గురిసెం బాముద్రేలఁగట్టినశేవన్ 3-61

మూఁడుమెచ్చులును మెచ్చె—

అగ్రజాత, చెలియలిని నిట్లు మూఁడుమెచ్చులును మెచ్చె 4-12

(చూఁడుడు, విజయవిలాసము—మూఁడువలపుల్వలపించె-)

ముసుఁగుల్గఁబోవు—

సఖులు ముసుఁగుల్గఁబోయెడు సరణిఁజూచి- 4-16

దూఱుదుంకంబు—

కడదాఁక దూఱుదుంకంబులాడ- 4-19

ససగూఁటితనంబు—

కూరిమిసట్టి నిట్టి ససగూఁటితనంబు 4-25

ఖడ్డించుచో నీకు దిక్కెవ్వరు 4 61

నట్టికె నడురేయి చెప్పుట 4-66

తల్లి న్నార్లనుగ్గించి 4-77

కుడిచి కూర్చుండు 4-78

విప్రనారాయణచరిత్రమున నుపయోగింపఁబడిన కొన్నిపదములు నిఘంటువులయందుఁ గన్పట్టుట లేదు. బారాటిసేల (2-18) తక్కలితంబు (4-29) ఈనుల్పులు (5-62) మున్నగు దేశ్యము లిందుఁ గలవు. ఆళువారు, ఒరుదల, మున్నగు మాటలకు నిఘంటువుల నీగ్రంథమే ప్రమాణముగా గ్రహింపఁబడినది. గామిడిపదమునకు శ్రేష్ఠమను నర్థము నిఘంటువులలోఁ గలదు. "గామిడి" యనఁగా "చెడ్డ" యను నర్థముతో నీగ్రంథమునఁ బ్రయుక్తమైనది. నేఁడు వాడుకలో నున్న కాగితమును- కవి "కడకుఁ బ్రాయంగఁ దెచ్చు కాగత మనంగ-" అని యతిస్థానమున వాఁడెను. తాయి, తావు, రేవ, చిట్టుములు మున్నగు మాటలు రెండుమూఁడు తడవలు వాడియుండుటచే నీకవికి వానియం దెక్కువ మక్కువ గన్పట్టుచున్నది. మఱియు, రికీబులు, హజారము, కరాబి, సురధాణి, కర్తాఁడు మున్నగు నన్యదేశ్యము లచ్చటచ్చటఁ బొందుపడినవి.

మల్లనకవి శైవాచార్యుఁడైనను వైష్ణవసాంప్రదాయకము లగు నీగ్రంథరచ ఁ గేవలవైష్ణవుని రచనమును దలఁపింపఁ జేసినవాఁడు- తిరునాళ్ళు, తిరుతిత్తులు, తన్నీరుదాసళ్ళు, తిరునామము, తిరుచూర్ణము, తిరువాముడి, ణి, తిరువుళ్లము, తిరుమజ్జనపుబిందెలు, తిరువీసము, తిరుకాపులు, తిరుమాలి తీర్థపెరుమాళ్ళు, అంగరంగవైభవములు, వేష్టువులు, సాపడి, మున్నగు పారిభాషికపదము లాయాసందర్భములఁ బొందుపడినవి.

కథాసంవిధానమునఁ గావ్యము శృంగారరసప్రధానమైనదానిఁగాఁ జేయు నవకాశమున్నను, మల్లన సాధ్యమైనంతవనుక భక్తిరసప్రధానమైనదా ఔచితిని బాటించి రచియించినాఁడు. రాయలకాలమున వెలసిన పారిజా హరణము, మనుచరిత్రము, రాజశేఖరచరిత్రము మొదలగు ప్రబంధములవలె ౌచిత్యమును బాటించి పాత్రపోషణముఁ గావించి నిర్దుష్టముగఁ బ్రామాణి రచియింపఁబడిన యీప్రబంధము నాంధ్రు లాదరింతురుగాత!

నిడుదవోలు వేంకటరావు, బి. ఏ.

మనవి.

ఆంధ్ర సాహిత్యపరిషత్పుస్తకభాండారమున 1540-(b) సంఖ్యగల చదలువాడ మల్లనకవివిరచిత మగు విప్రనారాయణ చరిత్రమును మొదటఁ బరిషత్పత్రికలోఁ గొంచెము కొంచెముగాఁ బ్రకటించుచు వచ్చి పిమ్మట ౧౯౧౫ సంవత్సరమునఁ బుస్తకరూపమున ముద్రించి ప్రకటించినారము. దీనిని సంపాదించినవిధమును నితరవిషయములును బ్రథమద్వితీయముద్రణ పీఠికలలో వివరింపఁబడినవి. ఇటీవల నవసరమునుబట్టి చేసిన మార్పులు విశేషాంశములు ద్వితీయముద్రణపీఠికలోఁ దెలియఁగలవు.

మూలతాళపత్ర ప్రతినిబట్టి తొలుతఁ బ్రతి వ్రాసినప్పుడు కొన్ని పాఠములు ప్రమాదమున ననాలోచితముగ మాతృకకు విరుద్ధముగాఁ జేరినవి. శ్రద్ధగా నిప్పుడు మరలఁ జదివి, సంప్రతించుటలో మొదటిలోపములును బ్రమాదములును జాల భాగము సవరింపఁబడినవి. కొన్ని యిప్పటికి నట్లే నిలిచియున్నవి. (అధోజ్ఞాపికలు వానిఁ దెలుపును.) కాని, మొదటిముద్రణము కంటె నీరెండవది చాల నిర్దుష్టమైన దని చెప్పఁగలము.

వేత్తలకుఁ దోఁచినసవరణలు దెల్పిన దిద్దుకొందుము.

ఈద్వితీయముద్రణపీఠికను బహువిధముల విమర్శించి వ్రాసి యిచ్చిన శ్రీ నిడుదవోలు వేంకటరావు బి. ఏ. గారికిఁ బరిషత్తు మిక్కిలి కృతజ్ఞతఁ జూపుచున్నది.

ఆంధ్రసాహిత్యపరిషత్కార్యదర్శులు.

శ్రీరస్తు.

విప్రనారాయణచరిత్రము.

ప్రథమాశ్వాసము.

—* ఇష్టదేవతాదిప్రార్థనము *—

ఉ. శ్రీముకురంబు లైన నునుఁజెక్కులఁ బర్వెడుమందహాసరే
ఖామధురాధరప్రభలు గన్నులహైమకరార్క కాంతులుం
దామును వియ్యమంద భువనత్రయ మేలెడురంగశాయి కాం
తానుకరాంకు మాకనరనాథుని తిమ్మనృపాలుఁ బ్రోవుతన్. 1

మ. తన కాఖేటకసారమేయములు గంధర్వంబు లిచ్ఛావిహా
రనిశాంతంబులు వందిమాగధులు గాఁ బ్రామిన్కు లంజేసి ని
త్యనవౌన్నత్యముఁ గన్న దేవుఁ డవనీధారేయబాహాభుజం
గునకు న్మాకయతిమ్మశౌరికి నొసంగున్ శాశ్వతైశ్వర్యముల్.

చ. గరిమ హిరణ్యగర్భుఁ డయి కావలి గా నిడికొన్నయామికో
త్కరముగతిం గెలంకులను గ్రమ్ముచుఁ దుమ్మెద లుల్లసిల్లఁగా
సరవిని దమ్మిక్రొవ్విరిహజారమునం గొలువుండుభారతీ
శ్వరుఁడుచిరాయురున్నతులొసంగును మాకయతిమ్మశౌరికిన్.

మ. నిను మాయాతరుణివరించు నెడనా నెయ్యంపుఁదోఁబుట్టు విం
దునవోత్తంసుఁడు గట్టఁబోలు గళమందుం దాలిబొట్టంచు నా

త్తనవీనద్యుతిఁ బొల్చు కౌస్తుభమునుద్యద్భానువుం జూపి వి
ష్ణుని నర్మోక్తులఁదేల్చు పెద్ద[1] దయఁ బ్రోచున్నాళ్వతిమ్మాధిపున్.

ఉ. క్రొన్నెలబాసికంబు నెఱికొప్పున వెన్నెల గాయఁ గేలుఁద
మ్మి న్నవరత్నదర్వి నునుమించులు మించఁగ సామజంబుమో
మన్నను గన్నతల్లి తుహినాచలకన్యక యన్నపూర్ణ య
ర్థి న్నిరతంబు మాకవిభుతిమ్మనయింట వసించుఁగావుతన్. 5

శా. రాయిం బద్మభవాపదానములపాటల్ తేట లుప్పొంగఁ జం
దోయిం గచ్ఛపిఁ జేర్చి గోర్గొనలకాంతు ల్వింతలై వెన్నెలల్
గాయం దంతులుమీటి తాలు గరఁగంగా గానముం జేయుభా
షాయోషామణి [2]మత్కృతీశ్వరునకున్నందించువాగ్వైఖరుల్.

ఉ. తల్లికిఁ బ్రీతిగా సవతితల్లి యటంచును మంచుగట్టురా
యల్లుని శేఖరంబు గుదియ న్నది యింక జలంబు లన్నియుం
జల్లఁ దలంచి శైశవమిషంబున నందఱుఁ బట్టఁబట్టన
ల్లల్లనఁ దొండ మెత్తుగిరిజాత్మజు దంతిముఖుఁ భజించెదన్.

గీ. భక్తకోటికి ముంగొంగుపసిఁడి యగుచు
గరిమఁ బురుషార్థసిద్ధులు గలుగఁజేయు
మామకాన్వయదేశికస్వామి యైన
శంకరస్వామిసంయమీశ్వరు భజింతు. 8

---

1. పెద్ద యనుపదము లక్ష్మీదేవి యనునర్థమున నుపయోగింపఁబడెను. పద్మాశబ్దభవము 'పద్ద' యేమో. పద్దయ్య, పద్దమ్మ వలె.

2. తత్కృతీశ్వరునకు. మూ.

క. తవిలి నుతించెద విద్వ
త్ప్రవరులఁ వాల్మీకిఁ గాళిదాసు మయూరున్
శివభద్రు బాణు మల్హణు
భవభూతిం జోరు మాఘు భారవి దండిన్. 9

ఉ. ధారఁ జెలంగి నిత్యపరితర్పితరాజరసజ్ఞమై యసా
ధారణభారతాదృతపదంబుల మించి నిరంతరక్షణా
ధారమహామహత్త్వసహితం బగునన్నయభట్టభారతీ
సారసుధారసంబు బుధసంస్తవనీయము గాకయుండునే. 10

క. ప్రాకటనవరసకలనా
సాకల్యము మెఱయుమధురసమధుద్రాక్షా
పాకప్రబంధరచనఁ
జోకం దగు తిక్కయామఁజూకుం దలఁతున్. 11

గీ. సుకవిసంస్తుత్యు శంభుదాసుని నుతింప
నేర్తునే యైన నేను వర్ణింతు నతని
చిన్నిమనుమఁడఁ గావునఁ జిఱుతవాండ్ర
కొదలుపలుకులు ముద్దుసేయుదురు గాదె. 12

సీ. ప్రతిభతో నారణ్యపర్వశేషముఁ జెప్పెఁ
గవులకుఁ జెవులపండువులు గాఁగ
వల్మీకభవువచోవైఖరి రామాయ
ణంబు [1]నాంధ్రప్రబంధంబుఁ జేసె

1. సంధ్రప్రబంధంబు—మూ.

నారసింహునిపురాణ మొనర్చి హరి మెచ్చి
నన్ను నెన్నఁడు చూచినాఁడ వనఁగఁ
బ్రౌఢిమై హరివంశ... ...భాగముల్
రచియించె సభలందుఁ బ్రాజ్ఞు లెన్న
దురితహరుఁ బ్రబంధపరమేశ్వరుని జెద
ల్వాడనిలయు నాదువంశకర్త
ధన్యమూర్తి శంభుదాసు నెఱ్ఱాప్రెగ
డను నుతింప బ్రహ్మకును దరంబె! 13

ఉ. ఒచ్చెము లేనిచో వెదకు నొచ్చెము లచ్చతురాస్యు నేనియున్
మెచ్చఁడు విద్యలం గలుగు మేలిమియుం గడువట్టి ప్రజ్ఞచే
నిచ్చకు వచ్చినట్లు చరియించును దుష్టవి తచ్చరిత్ర మే
యచ్చున నెన్ని చూచిన నహా నగుఁబాటుగదా గణింపఁగన్.

—* అవతారిక *—

వ. అని యిష్టదేవతానమస్కారణంబును గురుచరణస్మరణంబును బురాతనమహాకవిస్తుతియునుం గుకవినిరాకృతియునుం గావించి వంశపరంపరానుబంధప్రబంధనిర్మాణహేలాధురీణుండ నగుటఁ బద్యగద్యానవద్యంబును హృద్యంబును సకలసభాసేవ్యంబు ను గా నొకకావ్యంబు రచియింపం బూని యున్నయవసరంబున విశ్వవిశ్వంభరాభారధౌరేయనిజభుజాదండుండును మేదినీమీసరగండుండును నిరాఘాటఘాటీమరుజ్జవనకంఖాణరింఖా సంఘాతసముద్ధూత ధూళీపటలచటులాంధకారఖద్యోతాయమానద్యోతితాదిత్యుండును నిజయ

శశ్చంద్రచంద్రికాధవళితాశాకటాహుండును విలాసవతీమనో
హరరూపరేఖాహల్లకభల్లుండును జౌహత్తమల్లుండును సకల
జనస్తూయమానాసమానదానసధారాతరంగిణీమోహితవాహి
నీకళత్రుండును గరోరధారాసముద్దండదోర్దండకరవాలఖండి
తాహితసమూహుండును ధరణీవరాహుండును ముఖరితపటు
పటహభేరీభూరిభాంకారప్రతిభయపలాయితప్రతిభట (పట)
లావసథాయమానగిరిగహనగుహాముఖవిముఖశరభసింహశా
ర్దూలవరాహాచ్ఛభల్లుండును జాణూరమల్లుండును నిజచరణ
శరణాగతవిమతధరణీపాలబాలికాకరధృతకనత్కనక కలాచికన
కాలుకా కర్పూరపేటీపీటీకరండుండును నైవరగండుండును
మాకరాజన్యగర్భాబ్ధిరాకాచంద్రుండును నగుతిరుమలరాజేం
ద్రుండు. 15

మహాస్రగ్ధర. కర్ణాటాధీశదత్తోత్కటవివిధమణీకంకణానర్ఘరోచి
స్స్వర్ణగ్రైవేయభూషాచకచకరుచిరాస్థానమెల్లం జెలంగన్
నిర్నిద్రాశేషవిద్యానిపుణకవిసుధీనీతివిద్యాసమాసా
భ్యర్ణుండై భద్రపీఠిం బ్రకటితవిభవప్రౌఢిం గొల్వుండి వేడ్కన్.

క. వినయోన్నతుఁ గామాక్షీ
జననీనందనుని సరససాహిత్యజనీ
జనకుని నార్వేలాన్వయ
జనితుని శ్రీవత్సగోత్రు శైవాచారున్. 17

గీ. నన్నుఁ బిలిపించి యర్ధాసనమున నునిచి
యాదరోక్తుల నిట్లని యానతిచ్చెఁ

బెక్కుఁ దెఱఁగులఁ గృతులు చెప్పించుకొంటి
నైన నా కొక్క పద్యకావ్యంబు వలయు. 18

ఉ. శాతకృపాణనిర్దళితశత్రుఁడు సాళువనారసింహధా
త్రీతలభర్తయు న్గజపతిప్రముఖుల్ చతురంతయానభూ
షాతపనీయవస్తువు లొసంగఁ దనర్చిరి నీయనుంగుము
త్తాతయుఁదాతయున్బుధవిధాతలుమల్లనయెఱ్ఱనాహ్వయుల్

శా. రాజు ల్మెచ్చఁగఁ జెప్పి కావ్యములు హేరాళంబుగా నద్రిక
న్యాజాని న్భజియించు నిత్యనియతిం దత్తాలపూజాక్రియా
భ్రాజిష్ణుత్వమున న్జపించు దినముం బంచాక్షరీమంత్రముం
దేజోవంతుఁడులింగనార్యుఁడుగుణోత్కృష్టుండుమాతండ్రియున్

క. అనుపమరచనం ద్విపదగ
మును రుక్మాంగదచరిత్రమును మహిమ నొస
ర్చినకృతి వెఱ్ఱాప్రెగ్గడ
మనుమఁడ వనఘుఁడవు నీవు మల్లనసుకవీ. 21

వ. కావున విష్ణుభక్తిపరాయణుం డగు విప్రనారాయణుచరిత్రం
బానరించి మదీయమనోరథంబు సఫలంబు సేయు మని క
ర్పూరతాంబూలజాంబూనదాంబరాభరణంబు లొసంగినం
బరిగ్రహించి కృతిముఖాలంకారంబుగాఁ బదీయవంశావ
తారం బభివర్ణించెద. 22

—* కృతిపతివంశావతారము *—

ఉ. అంచలతేరుఁ బ్రుట్టుజవరాలును బాక్కిటితమ్మిరచ్చ క్రొ
మ్మించులనీను మేను నునుమిన్కుసొగడ్తయుఁ (జివ్వ)బోస వా

సించినకాన్పు ముజ్జగముఁ జేసినచేర్పును జన్నిదంబుఁ దీ
వంచ మొగంబులుం గలుగువాఁడు చెలంగుచు వేల్పుఁ బెద్దయై.

క. అతఁ డత్రిఁ గనియె నతనికి
సుతుఁ డయ్యెను జంద్రుఁ డతనిసుతుఁ డయ్యె బుధుం
డతనికిఁ బుట్టెఁ బురూరవుఁ
డతఁ డాయువుఁ గాంచె నహుషుఁ డతనికిఁ గల్గెన్. 24

ఉ. ఆకమనీయమూర్తికి యయాతి జనించెను దత్కులంబునం
బాకమురాచిరా జనునృపాలుఁడు పుట్టె బలంబు శత్రులుం
బోకము గాఁగ లోకము ననారతనైజభుజాపదానజ
ల్పాకము గాఁగ మించెను దపఃపరిపాకమహత్త్వసంపదన్.

క. ఆజనపాలుఁడు గాంచెను
రాజకళాభోజుఁ దిప్పరాజు నతం డు
ద్వేజితశరణ్యాచరణాం
భోజుం గనె భానుతేజు ముమ్మడిరాజున్. 26

ఉ. ఆపృథివీశరత్నమున కాత్మజులుం బెదమాకరాజు శౌ
ర్యాపరబాహులేయుఁడు గుణాభరణుం డెఱమాకరాజు ల
క్ష్మీపతిరాజు దానగుణశీలుఁడు ముమ్మడిరాజు నెట్టిధా
త్రీపురుహూతుఁ డర్థిసురధేనువు తిమ్మనృపాలచంద్రుఁడున్.

క. అందు నెఱమాకమహీసం
క్రందనుఁడు కుమారమాకఘనుఁ గాంచె నతం
డిందుముఖీకందర్పు న
రిందము శ్రీరంగనృపవరేణ్యునిఁ గాంచెన్. 28

ఉ. వారలలోన దానగుణవంతుఁడు ముమ్మడిరాజచంద్రుఁ డం
భోరుహబంధుతేజుఁ డతిపుణ్యుఁడు వైరిమదాపహారి దే
వేరులుగా వరించె జనవిశ్రుతరాచమదేవి నంచితో
దారగుణాన్వితం దిరుమలాంబను సౌఖ్యరసైకలోలుఁడై. 29

సీ. ఆపురంధ్రులయందు నగ్రపత్నికి ధైర్య
మంధానగిరి యెఱ్ఱమాకరాజు
వెంగళక్షితిపాలపుంగవుండును బట్టు
[1]మాకరాకన్న రఘుపతిరాజు
ఘనుఁడు లక్ష్మీపతిక్ష్మాపతి తిప్పరా
జేంద్రుఁడుఁ గలిగిరి యితరసాధ్వి
వలనఁ దిమ్మఘనుండు నలరామచంద్రుండు
వరదరాజెఱమాకధరణిధవుఁడు
జననమును బొంది శాశ్వతైశ్వర్యమహిమఁ
జక్రవర్తులభాతిని షడ్గుణముల
సరణిఁ బురుషార్థములరేవఁ జతురుపాయ
ములవిధంబునఁ బ్రఖ్యాతి వెలసి రందు. 30

క. మానధనుల్ దానస్వ
ర్ధేనుసమానులును నైనతిరుమలదేవీ
సూనులలోఁ దిమ్మమహీ
జాని ఘనుం డయ్యె రామచంద్రునిరేవన్. 31

---

1. యతిభ్రంశమైనది. నిజమైనపేరు తెలియక దిద్దలేదు.

తరలము. అతఁడు సంగరరంగమందుఁ గరాసిభిన్నవపుఃపత
త్క్షతవిరోధిగళక్షరక్షతజంపుటేఱులు విక్రమో
న్నతగతిం గలిగించి పేర్చె ననారతంబు మహీతలం
బతులభంగి ననేకశోణనదావృతం బన మించఁగాన్. 32

గీ. ఆనృపాలుఁడు తనకు నర్ధాంగలక్ష్మి
యైనబొమ్మలదేవియం దాత్మజులను
గనియె లక్ష్మీపతీంద్రు మాకక్షితీశు
బాపవిభుని ద్రిమూర్తులపగిదివారి. 33

వ. అం దగ్రజుండు. 34

క. పరమపతిభక్తిగుణాసం
భరిత సుజనవినుత మల్లమాంబాదేవిం
బరిణయమై చినతిరుమల
నరపతిఁ గనె విష్ణుకీర్తనప్రవణాత్మున్. 35

శా. ఆలక్ష్మీపతిసోదరుండు నయవిద్యాశాలి మాకావనీ
పాలుం డాదిమదాననర్తనమునం బ్రఖ్యాతుఁడై వైభవ
శ్రీల న్మించెను బంధుజాలములఁ బ్రోచె న్నీతిచే భూతలం
బేలెన్ వైరులఁ దోలె వింధ్యగిరిమధ్యేకాననశ్రేణికిన్. 36

మ. నృపచూడామణి యావదాన్యగుణకానీనుండు జన్యక్రియా
నిపుణుల్ డెబ్బదియేడుపాళెములమన్నీ లేకమై బైచగుం
డ్లపయి న్వచ్చినఁ గోట వెల్వడియె లీలం గోటమాకక్షమా
ధిపుఁ డంచున్నుతియింప వారి భుజశక్తి న్గెల్చె సామాన్యుఁడే!

మ. అలఘుప్రాభవుఁ డానృపాలుఁ డనసూయారుంధతీతుల్యఁ ది
ప్పలదేవి న్వరియించి కాంచె సుతులం బ్రత్యర్థిధాత్రీధరేం
ద్రులఁ దిమ్మక్షితిజాని బొమ్మనరనాథున్ భీమబాహాబలో
జ్జ్వలు లక్ష్మీపతిరాజుఁ బ్రాక్తనతపస్సంపత్ప్రభావంబునన్.

క. ఆభూపాలకులందుం, బ్రాభవశౌర్యప్రతాపభాగ్యోన్నతులన్
శోభిల్లెఁదిరుమలేంద్రుఁడు, నాభాగదిలీపరంతినహుషులఠేవన్.

సీ. విమతగర్వానంధ్యవింధ్యాద్రి కెవ్వాని
భీమకరాసి కుంభీభవుఁడు
త(రుణీజనమ్ముల)తలఁపు నెత్తమ్ముల
కెవ్వానిసౌందర్య [1]మి(నకరంబు)
సర్వసర్వంసహాశారిక కెవ్వాని
బాహుపీఠిక వజ్రపంజరంబు
మినుకుబల్ జెట్టిసాదనకును నెవ్వాని
లాలిత(రసన విలాస)ఖురళి
యతఁడు వొగడొందు జన్యక్రియానుకూల
సకలసన్నాహవదనన్యసాధ్యదుర్గ
గిరివిభేదనమార్గజాంఘికబలుండు
ధీరగుణహారి మాకయతిమ్మశౌరి. 40

మ. హలిబాహాబలశాలి మాకవిభుతిమ్మాక్షీశుఁ డుద్యద్గుణా
కలితుం డభ్యుదయంబుఁ బొందుట మొదల్గా సర్థివిద్వత్కవీం

1. మిందిరంబు, మా.

ద్రుల సద్ధంబుల మిత్ర మందిరములందుఁ బాంధవాచార్యమా
న్యుల గేహంబులనుందడంబడుచునుండు న్వొండియుం బైఁడియున్.

ఉ. ఇందిర నంబుజాక్షుఁడు శచీందుముఖిం బురుహూతుఁ డద్రిక
న్యందరుణేందుమౌళియు నయం[1] బెసఁగన్వరియించినట్లు గో
విందమ దేవి నుజ్జ్వలనవీనగుణాభరణ న్వివాహమ
య్యెం దగ సాళ్వమాకధరణీశ్వరుతిమ్మనృపాలుఁ డిమ్ముగన్.

ఉ. డాక నరాతు లెల్లను వడంకుచుఁ గప్పము లీక యానతుల్
గాక నిరంతరంబు నుడిగంబులు సేసెద మంచు నొండొరుల్
రాక భయంబు లేక సమరస్థలిలో నెదిరింప శక్తులే
మాకయతిమ్మభూవరుసమక్షమునన్ శరచాపహస్తులై. 43

గీ. అతులసాహసగుణవిక్రమార్కనిభుఁడుఁ
జండకోదండవిద్యాధికుండు నైన
మాకభూవరపాలుబొమ్మక్షితీశ
వరుఁడు తిప్పమదేవి నుద్వాహ మయ్యె. 44

సీ. సత్పాత్రదానప్రశస్తికి శిఖరప్ర
తిష్ఠగా వినయంబు తేజరిల్ల
సంగనాజనమనోహరలీలకును మేలు
బంతిగా నవికారభావ మొప్ప
ధైర్యశౌర్యవివర్ధతకుఁ దలకట్టుగా
సాహంక్రియావృత్తి యతిశయిల్ల

---

1. మాళియునకం బెసఁగ- మూ.

సరసమాధుర్యవాక్సరణికి వన్నెగా
నతులితసత్యసంధత చెలంగ
దర్పితాహితధారుణీధవమహాపా
థానసమర్పితవస్తుసాదరకటాక్ష
వీక్షణుం డైన మాకభూవిభుకుమార
వరుఁడు లక్ష్మీపతిక్షితీశ్వరుఁడు వెలయు. 45

గీ. పెక్కుమాఱులు పార్వతీప్రియరమాధి
పులకుఁ జేయించె నవలక్షపూజనములు
వరుసఁ జెప్పించికొనియె సంవరణచరిత
మెలమి మాకయలక్ష్మీపతీశ్వరుండు. 46

క. (చండ)క్ష్మాపతి ధరణీ
మండితనిజభుజుఁడు గండమండలవిచల
త్కుండలుఁ డహితారుంతుద
కాండుఁడు మాకవిభుతిమ్మఘనుఁడు చెలంగున్. 47

చ. కదనమునందుఁ దిమ్మవిభుఖడ్గముచే హతులైనవారిఁ దా
మెదురుకొనంగ సేసలు పయింబడఁ జల్లఁగ సంభ్రమంబునం
బొదువసుధారసంబుఁదమిబువ్వము వెట్టుచునుండఁగాఁ జుమీ
నిదుర యొకప్పుడుం గలుగనేరదు వేలుపుఁబేరఁటాండ్రకున్.

మ. మహిళాసూనశరుండు మాకవిభుతిమ్మక్షోణిపాలుండు పూ
ని హరిప్రీతిగ నర్థితోడ నొసఁగుఁ హేమాద్రికల్పోక్తహే
మహయగ్రామమదేభధైనుకధరామాణిక్యముఖ్యంబుగా
సహిరణ్యోదకదానపూర్వముగ నిచ్చల్ భూసురశ్రేణికిన్.

చ. అరుదుగ మారుతాశనగళాకృతికిఁ భయమంది ధారుణీ
ధరకటకస్థలీకఠినత న్వెఱఁగంది దిశామదేభరా
ట్కరపుటభేదనక్రియలు గావని రోసి ధరిత్రి నిల్చె సు
స్థిరముగ మాకభూవిభునితిమ్మనబాహుపురిం బ్రియంబునన్.

చ. ఇల నెలదోఁటలందుఁ జరియింపఁగ సౌధము లెక్కఁ జిత్రసం
కులమృగరాజిఁజూడసమకొల్పుదురాఁదమకూర్పునెయ్యపుం
జెలులకు సాళ్వమాకనృపశేఖరుతిమ్మనృపాలచంద్రుతోఁ
గలనను మార్కొనంగడఁగు గబ్బివిరోధు లదేమిచిత్రమో !

—* షష్ఠ్యంతములు *—

క. ఈదృగ్గుణగణపేటికిఁ
గోదండకళావహాసితకుంజరరక్షో
భేది కరిధిక్కరణయువ
సాదవిధేయునకు విక్రమాజేయునకున్. 52

క. అతులితనుతవితరణయుత
చతురకరోదగ్రునకును సముదాహూత
ప్రతిపక్షక్షితిపక్ష
త్యతివక్షఃక్షతజలక్షితాస(హను)నకున్. 53

క. దోర్గర్వదళితరిపుకట
కార్గళవర్గునకు శాశ్వతైశ్వర్యకళా
భర్గునకు సాధితాహిత
దుర్గాధ్యక్షునకు శ్రీవధూవక్షునకున్. 54

క. వేదండ ... నవకర్ణన[1]
కాదిస్నృపాలప్రతాపహానదఖిలదిశా
మేదురపట్టణరేఖా
ప్రాదుర్భవదతులకీర్తిపరిపూర్ణునకున్. 55

క. ఇల రాజదిలీపునకును
సలలితరూపునకు సత్యసల్లాపునకున్
బలవద్విరోధిపార్థివ
కులసంతాపునకు సోమకులదీపునకున్. 56

క. నరనుతకఠారిసాళువ
వరబిరుదాంకునకుఁ గాంతివంచితరాకా
హరిణాంకునకును మాకయ
తిరుమలనరపతికి సారథీగీష్పతికిన్. 57

వ. అభ్యుదయపరంపరాభివృద్ధిగా నారచియింపంబూనిన విప్ర
నారాయణచరిత్రం బనుమహాప్రబంధంబునకుం గథాక్రమం
బెట్టి దనిన. 58

సీ. ప్రాచీనకంటకప్రకటకుట్టనగళ
త్స్వంద్రక్షురసఝరాపూరితంబు
సకలజాంతవపిపాసాహారినారికే
ళాంబుసంభృతతటాకావృతంబు
గారుత్మతాశ్మశంకామిళత్ఖేచర
పాటలక్రముకశలాటుకంబు

1. వేదండ్డతూనౌనవకనుటాక—మూ.

మఱిపుడఁ దాఁ బితామహుఁడు ప్రాఁజనువులు
చదువ సంధ్యలఁ జొచ్చి యోగి
సతతాహ్నికక్రియాసంశయంబులు దీఱ
నందంద బ్రహ్మర్షు లధివసింపఁ
బరఁగుఁ బరిపక్వఫలభారభరితవిటపి
లసితసురభిళకిసలయప్రసవభసల
విసరలసదుపవనతీర విబుధ... ...
...నియమివిప్ర...

క. సాదు లనం దగు నానా
వేదులు నాగమపురాణవేదాంతకళా
వాదులుఁ జెలఁగుదు రప్పురి
వేదులపై సోమసూర్యవీథులయందున్.

క. స్వస్తి యన నొల్ల రప్పురి
వాస్తవ్యద్విజులు వస్తువాంఛల ధనదుఁ
స్వస్తి యనుమాట విన్నను
నాస్తియు నన నొల్ల రందునం గలవిప్రుల్.

శా. ఖ్యాతి న్మించి సదక్షిణాకముగ నాహారంబు ఘ
వ్రాతం బందుఁ బసిండిపళ్లెముల ధారాదత్తము
యెవ్వా తారాధిపమౌళి యేమిటికి రాకున్నాఁడో
యాతిథ్యం బొనరింప నీక్షణమె భిక్షాన్నంబు

ఉ. ఆనగరంబునం బ్రతిగృహంబున నధ్వరకర్త లైఁ
జ్ఞానిధులెందఱో యెఱుఁగఁ జోద్యము లెప్పుడుఁ జూ

హోనిసదంబులు స్మృతి యజాంచితఘోషము యాయజూకగే-
హస్థానములుం జెలంగు జితసంజపతాన్యతరస్థానంబులై. 67

సీ. చందురులో నున్నకందుఁ దా నుణఁగించుతేచఁ
*జెందలలకొండికలు చెలఁగ
జిగిమీఱి మడుఁగుఁగుచ్చెళ్ళు దత్తూర
పుష్పముల కైవడిఁ గటిస్థలుల మెఱయ
మేచాయకోడి క్రొమ్మెఱుఁగులు చరణావతము
లైనగతి హంసకములు మొరయ
మొలకచన్నులత్రోడిముచ్చట కత్తాడు
చెలువునఁ దడఁబాఱు చెవులు వ్రేలఁ
గీ. గలిత మంజుల మంజరీగాఢ వికచ
చకచకద్యుతి గండపాళికల నెసఁగఁ
బావనక్షోణిసురబాలికావరేణ్యు
లమరుచుండుదు రయ్యగ్రహారభూమి. 68
మ. నటదళ్పోర్ధ్వశిఖాభిరాములు సువర్ణగ్రంథిభూషావళి
స్ఫుటకర్ణద్వయరంధ్రదర్శితనిజాంసుల్ దర్భముద్రాంగుళీ
ఘటితాలంకరణుల్ జలస్నపనరాగద్యోతధౌతాంబరుల్
నిటలాలంకృతగోపిచందనులు వర్ణింపం బురీభూసురుల్. 69
మ. గొనబై దండములందుఁ గ్రొంబసుపునిగ్గుల్ దేఱుకౌపీనబం
ధనము ల్ముంజలు వేల్మిఁబొల్పుఁగడు నందం బొందఁగృష్ణాజినం

---

*చెన్ను శబ్దమిందు వృత్తియందుఁగూడ సుందరార్థమునఁ బ్రయోగింపఁబడినది. ఉ. చెంగావి. ఇట్టివి కన్నడమున నధికముగాఁగలవు.

బుధఁ సేవించినజన్మదంబులు మనోమోహంబు సంధింపఁగా
ఘనతం బొల్చు సమిత్కుశాహరణరింఖద్బ్రహ్మచార్యౌ
ఘముల్. 70

—♦ విప్రనారాయణునిజన్మము ♦—

క. హరివనమాలికయంశము
ధరలోపల నవతరింపఁ దలఁచిన దై య
ప్పురి నొకవిప్రకాంత యు
దరముఁ బ్రవేశింప సతికిఁ దగ నెల మసలెన్.

సీ. ఇతరమానవకాంత లెన గాదు తనకని
యుమియుక్తై వడిసిఁ జిట్టుములు బలిసె
హరిత్రివిక్రమమూర్తియయ్యె నీక్రియ నన్న
గతిఁ గ్రమక్రమమునఁ గొనువొదలె
నష్టకు క్షిపై కావిర్భవించె నో
యన మోముపాండిమ యతిశయిల్లె
విశ్వంభరుని మనోవీథి నిల్పినవృత్తిఁ
దాల్చుట నన సోలుఁదనము మించెఁ

గీ. బ్రకటదౌహృదకుంభసంభవవిభూతి
యూవనారంభఘనవిలాసార్ణవంబు
నింకఁజేసినచోఁ దిరోహితము లైన,
తత్తరంగంబు లన నింతితఱులు విరిసె.

ఉ. అంతట జిష్ణుతాఁను ధరామరతామరసార్కు వేదవే
దాంతరహస్యవేది సుగుణైకశరణ్యు నగణ్యశేముషీ
మంతుని భూరితేజు సుకుమారుఁ గుమారునిఁ గాంచె దేవకీ
కాంత సరోరుహాక్షుని జగన్నుతు వెన్నునిఁ గన్నకైవడిన్ 73

క. గుమగుమ యను నెత్తావుల
కొమ రమరెన్ విరులవాన గురిసెన్ మొరసెన్
ధిమిధిమిని దివ్యదుందుభు
లమరమనోహర్ష హేతు వగుచు వ్యోమన్. 74

చ. అలఘుమణిప్రదీపనికరాకర మై తగుసూతికాగృహ
స్థలమున నూత్నరత్నఖచితం బగునుయ్యెలతొట్లలోనఁ బొ
త్తుల వసియించి మించెను సుతుండు సవిద్రుమమైనవార్థిఁజి
ల్వలదొరకుప్పసంపుఁబొరలం బవళించుమురారియో యనన్
75

మ. జననీదుర్భరగర్భగోళముననే సర్వజ్ఞుఁడై ప్రజ్ఞచే
ఘనతం బొల్చెను దత్పరాశరుని రేఖన్ భూరివైరాగ్యబో
ధనిరూఢిన్ శుకయోగిచందమున నందం బందెఁదా నెన్నఁడేఁ
జననం బొందెనటం చదే మొదలుగా సర్వంసహామండలిన్ 76

క. కూరిమిసుతునకు మాఱట
నారాయణునకును విప్రనారాయణుఁ డ

స్ఫేరిడి జననీజనకులు
గారవమునఁ బెనుప నతఁడు గడు వర్ధితుఁడై. 77

క. అప్పు డఖిలవేదవిద్యా
నిపుణుండగుతండ్రిచేత నిర్మలతేజో
నుపమానమూర్తి యాసుతుఁ
డుపనీతుండయ్యె శుభముహూర్తమునందున్.

సీ. శౌనకుని భీష్ము శుకు విభీషణునిఁ బుండ
రీకు రుక్మాంగదుని నంబరీషు దాల్భ్యు
నరుని నారదునిం బరాశరు వసిష్ఠు
వ్యాసుఁ బ్రహ్లాదుమించె నవ్వైష్ణవుండు.

ఉ. ఆసమయంబునందు సొబ గయ్యెను నంగభవాంగరేఖ, మి
ధ్యాసఖ మయ్యెఁ గౌను, వదనైందవబింబరుచుల్ నితంబినీ
భాసురదృక్చకోరములపంపు లయ్యెను, జెన్నుమీఱె భూ
మీసురసూతికి నొప్పులకమీసము ప్రాయము డాయవచ్చినన్ 80

—♦ విప్రనారాయణుని వైరాగ్యము ♦—

ఉ. అవ్వసుధాసుధాశనకులాభరణం బతిరమ్య మైనయా
జవ్వన మాజవంజవవిశాలసుఖానుభవైకయోగ్యమై
నివ్వటిలన్ విరక్తిసరణిం (దిగె) నిందుముఖుల్ రతీచ్ఛచే
నువ్విళులూరు డెందములనోలిఁ జివుర్కొరటంచునుండఁగన్ 81

క. వానికి ఘుటికాచషక
స్థానోదక మనఁగఁ బొదలసాగెను దినమున్
దా ననమానసవీన
జ్ఞానానూనప్రధానసంధానంబున్. 82

క. అంతంతకు వైరాగ్యం
బింతిం తనరాక యెలమి నిగుడొత్త నతం
డెంతయు నొకనాఁ డిట్లని
చింతింపందొడఁగె నేకచిత్తుం డగుచున్. 83

సీ. అనఘక్షమాగుణంబునకుఁ బెట్టనికోట
యాషణాత్రయమున కెమనఁజుక్క
చింతామహాంబురాశికిని జెల్లెలికట్ట
రాగంబునకుఁ జేరరానిచోటు
బలవదంతర్విరోధులకును వేర్వెత్తు
శ్రేయోవధూటికి జీవగఱ్ఱ
చిత్తనైర్మల్యసంస్థితికిని విడిమట్టు
ప్రహ్లాదమునకును బట్టుఁగొమ్మ

గీ. చారుగుణరత్నములకు విదూరభూమి
శమదమాదికములకును సంశ్రయంబు
ధైర్యరసమున కెడదవ్వు దైన్యమునకు
నప్రవేశంబు వైరాగ్య మరసిచూడ.

వ. అని వితర్కించి పెండియు నఖండజ్ఞానలీలావిహారుం డగు నవ్విప్రనారాయణుండు నితంబవతీగేయం బగు నెల్లప్రాయంబు క్షణభంగురం బనియును కుటిలకుంతలప్రభాజితమదవ(దిందిందిరమందిరేం) దీవరమందిర యగునిందిర కెందమ్మి కెందలిరుటాకునం జెందినసలిలబిందువుచందం బనియును సుకుమారంబు లగుశరీరంబులు చలదళస్పందంబు లనియును కృతార్థీకృతభోగిభవంబు లగుస్రక్చందనవనితాద్యనుభవంబులు నశ్వరంబు లనియును ననేక జన్మపరంపరాసంపాదితపుణ్యపరిపాకవ్యయప్రభవంబు లగుసితచ్ఛత్రచామరాందోళికాదివిభవంబులు నీరుబుగ్గలుంబోలెఁ దగ్గు ననియును నాజవంజవప్రమదాపాదు లగుసుతకళత్రాదులు మాయారూపంబు లనియును మాసర్తుసంవత్సరమయుం బగుసమయంబనేయుంబఁ యును శైశవాదికదశాప్రవణం(బగునా)యుఃప్రమాణంబు (భిన్నఘటీపయఃప్రమాణంబున) కుపమానం బనియును సకలజనస్తుత్యం బగుమిత్రసాంగత్యంబు మత్తంగజ (కర్ణచపలం బ)నియు నిజనిర్మాణ విచక్షణవిరించం బగుఘటపటాదికవస్తువిస్తారితవిశ్వదృశ్యప్రపంచంబు స్వప్నంబు తెఱంగనియును బ్రశస్తం బగుసమస్తంబు నింద్రజాలోపమానం బనియును నిశ్చయించి భవలతాలవిత్రంబును నవిద్యాజైత్రంబును బవిత్రజ్ఞానకందంబునుం బరమానందసుధానిష్యందంబునుం బురందరబ్రహ్మాదికృతసపర్యంబును నగు విష్ణుకైంకర్యంబు కార్యం బని యవలంబించి తదనుసంధానపరాయణుండై వర్తించుచుండె. ౮౫

శా. కద్రూజప్రతిపక్షజిజ్జనన(రంగ)ప్రేయసీగేహ శ్రే
ణిద్రూరీకృతదానఖేలన సమిద్ధాంగేయ సౌభాగ్యజా
గ్రద్రూపప్రియతానుధావదబలాకందర్ప సామ్రాజ్యసం
పద్రూఢానుపమప్రభావ కవిరాడ్బంధుప్రియంభావుకా ! 86

క. అంబుధిగభీర మత్త
స్తంబేరమకటమదాంబుధారాలహరీ
జంబాలవద్గృహాంగణ
యంబాళాచార్యపదసమాశ్రయహృదయా ! 87

స్రగ్విణి. సర్వసర్వంసహైశ్వర్యదానీకినీ
దుర్వితాత్మద్విషద్భ్యాపశంకాసమా
చర్వితద్విట్ప్రదాంచద్గుణత్మస్మణి
ఘూర్వహాలంక్రియా మాకితాహంక్రియా ! 88

గద్యము. ఇది శ్రీశంకరస్వామిసంయమీశ్వరచరణ సరోరుహ
ధ్యానానంద సౌందర్య ప్రబంధపరమేశ్వరవంశపవిత్ర లిం
గనమనీషిపుత్ర శ్రీకాళీహస్తీశ్వరదయాసహాయ చెద
ల్వాడమల్లననామధేయప్రణీతంబైన విప్రనారాయణచరి
త్రంబనుమహాప్రబంధంబునందుఁ బ్రథమాశ్వాసము.

శ్రీరస్తు

విప్రనారాయణ చరిత్రము.

ద్వితీయాశ్వాసము

క. శ్రీరంగేశ్వరపదప
ద్మారాధననిరతతిప్పమాంబాగర్భ
క్షీరాంభోనిధిచంద్ర సు
ధీరక్షణ మాక రాజుతిమ్మనృపాలా. 1

గీ. అవధరింపుము విప్రనారాయణుండు
విష్ణుకైంకర్య మిట్లు గావింపఁ బూని
నైజగమనోచితప్రయత్నమునఁగదలి
కతిపయగ్రామములు లీలఁ గడచి యెదుట

శ్రీరంగపురవర్ణనము

ఉ. అంగభవాహితప్రియపదాంబుజభృంగ మతండు గాంచె శ్రీ
రంగము గారుడాశ్మగృహరాజివిభాయువసాగ తేందుసా
రంగము రత్నకీకృతవిరాజతురంగము ముక్తినర్తకీ
రంగము నంతికోపవనరమ్యకవేరసుతాతరంగమున్ 3

శా. నాళీకాక్షులు చూతుఁ రవ్వరమున న్జాబిల్లిబోగందు గుం
దేలో వార్నిధిపంకమో హరిణమో నిక్కం బెఱుంగంగఁ ద

త్రైలీసౌధము లెక్కి నెక్కొనిన సందేహంబు వో బింబముం
గేలుందమ్ములఁ బట్టిపట్టి యచురక్తిం గ్రమ్మఱం గ్రమ్మఱన్. 4

మ. పురి నింద్రోపలగోపురోపరిసముద్భూతప్రభల్ భూనభోం
తరము ల్నిండ నకాలసంజనితకృ(ష్ణ)వ్యంజనచ్ఛాయ లా
హరిదశ్వాశ్వకషత్తలీనవివృతాస్యవ్యక్తదంతంబులం
దరుదారందరియందనూరుఁడు తదీయాయుఃపరిజ్ఞానియా[1].

శా. భూరిప్రాక్తనవర్తమాననృపు లంభోజేక్షణప్రీతిగా
సారద్రావిడవేదవేత్తలబుభుక్షుల్ దీర నానావిధా
హారోదారములై తిరంబులుగఁ జేయం బాల్చు నచ్చోట నె
చ్చో రామానుజకూటము ల్సకలవస్తుశ్రీనిరాఘాటముల్. 6

చ. అతులితభంగి నున్నతి నహంకృతినిం దమతోడ నీడు గా
వితరమతంగజంబులు మహీస్థలిలో ననుమాట నందు న
ప్రతిమమదాంబులోలదుదరంభరిబంభరగంధసింధుర
ప్రతతి నిజంబు సేయును గరంబుల విష్ణుపదంబు ముట్టుచున్.

మ. లలితోత్సాహములై సువర్ణమణిమా[2]లాకంధరాస్ఫూర్తి రం
జిలఁ గందంబులు గల్గి మంగళమహాశ్రీలం బ్రకాశించి కాం
తిలసత్కేసరబంధురంబు లయి పృథ్వీవర్ణితఖ్యాతి ని
చ్చలుఁగావ్యంబులనం జెలంగుఁబురినాజానేయగంధర్వముల్.

సీ. పుణ్యాజనాధారపురభేది యగుభూత
పతికి నశ్వంబులఁ బట్టెఁగాక

1. పరిజ్ఞానమున్ - మాతృక. 2. లోకపస్సల-అని మాతృక.

హీనరులకు డాఁగి తిరుగుజంతువుచేత
నరయ విద్యావంతుఁ డయ్యెఁగాక
పద్మినీరతుఁడు రేపటివేళఁ దాన మై
యసురులతోడఁ బోరాడెఁగాక
తపఁబూను విబుధసంతతిదండ వసియింప
మహి నిస్పు లేకుండ మనియెఁగాక
కాకయుండిన విధికృతక్రతువిశేష
హుతసమాహూత పురుహూత హితసమస్త
దివిజతత్పరిధారుణీదివిజవరుల
సాటిగా కున్నె పంకజసంభవుండు. 9

ఉ. హైమకరార్కవంశభవు లప్పరి రాకొమరు ల్పరాక్రమో
ద్దాములు వారు బాహుబలదర్పమునం బగఁ బూనిరేని సు
(త్రాముని నైన హా)ల సమరంబున గెల్తురు దానవైఖరిఁ
హేమనగేంద్ర మొక్కనిక యిత్తురు కైనస మై చెలంగినన్.

క. పటుబుద్ధిని నేర్చెను ద
త్పటుకష్టకిరాటవరులకట్టడ ధనముం
జెటువలె నయ్యెను యుత్కుం
డఁట తాను మనుష్యధర్ముఁ డను గాకున్నన్. 11

ఉ. వైరివిజయ మగ్రవర్ణత్రయిసేనఁ
బ్రకటితాద్యనేక భక్తిసరణి
సత్త్వగుణులుఁబోలె సన్న్యాసులునుబోలెఁ
బురముశూద్రవరులు పొలుతు రెపుడు. 12

చ. లలితపదాబ్జసంపదఁ గలాపవిభూతి సుదర్శనప్రభా
విలసనముం బయోధరనవీనరుచుల్ జితనాగయానముం
దలిమ భుజంగభోగకలనంబు సువర్ణపటాభిలాషముం
గలిగి తనర్చు రప్పురముకాంతలు విష్ణునిమూర్తులో యనన్.

వ. మఱియు నప్పురంబునం గవేరకన్యాలలామం బభిరామం బగుచు వివిధసమీప మహీరుహాచ్ఛాదిత శ్యామాయమానకూలంకషలహరీముహుర్ముహుర్విహారమాణ స్వాయంభువ సైంధవగరుత్ప్రవహమాన పరంపరాసముద్ధూతంబులై ఘుమఘుమాయమానంబు లగునెత్తావులఁ గ్రేవలంగప్పుపుష్పోల్లదుమారంబులఁ దోరంబు లగుకెందమ్మితేకులఁ దొరంగుమధురమధురసంబులు గ్రోలి సోలి వ్రాలి మత్తంబు లగునెలదేఁటి మొత్తంబులపైఁ బడి పతితంబులగుచు సింధురాజదత్తంబులై నిజధమ్మిల్లబంధంబునఁ గనుపట్టు తలఁబ్రాలచందంబున నందంబు లగుశీకరబృందంబులును, నతిత్వరితనిరంతరజగజ్జిగమిషావధానుం డగుపవమానుం డంచెలంచెలం బెట్టినఁ గట్టాయితంబులై కనుపట్టు హయధట్టంబులచందంబున నందందుఁ దుటుములై పరిత్యక్తయవసగ్రసనమంథరారోమంథ పరిపతత్పాండుడిండీరభంగంబు లగుకురంగంబులునుఁ గర్ణరసాయనాయమానంబు లగుసామగానంబులునుం బరిపరివిధఖండితేతరమతభేదంబులగుశాస్త్రవాదంబులును గుశసమిత్పలాశప్రదేశంబులును హరిణవాంఛాచరితప్రత్యుటజపరస్వగవేషణంబులగు పటువటుకఘోషణంబులను బొలిచి బహువిధసంభా

రభరితాదరకౌశలంబు లగు యాగశాలాప్రదేశంబులు న్స, హుతహుతాశనముఖంబుల మిగులం బుగులుకొను హవిఃప రిమళంబులతోడం బరిమిళితంబులై పొడమి పుడమి నెల్లెడల నిండి మెండుకొని జగదండఖండంబునం గార్కొని తార్కొన్న తమకంబుల బుత్త్విగాహ్వానంబులకుఁ జనుదెంచు నిర్జరుల వెంట నంటి తానును నాతిథ్యంబునకు వచ్చియున్న యన్నింగి తెలుంగునఁ గనుపట్టు హోమధూమంబులకు జన్మస్థానంబు లగురోదోవనివితానంబులును, నక్రగ్రాహఝషఢులీకుళీరం బులు పరస్పరవైరంబులఁ బోరాడు సమ్మర్దంబున కోర్వక బహిర్గతంబు లగుజలమానుషీకదంబంబులపయిం గనుపట్టు మేల్మంసుంగుల తెలుంగున రంగుమిగిలి ఖరకరుం డురుకిరణనిక రంబులు వలుపి తెలుపఁ గని పయఃపూరంబు లపనయింపఁ జలపట్టి పట్టినజలంబులు మరలఁ గ్రక్కించెద మని దండయా త్రాకుతూహలమానసంబులగు జలదేవతాసంచయంబులు వెలి విడియించిన పటభవనంబుల చందంబున రంగత్తరంగ ఘట్టనం బుచ్చి తెట్టువలు గట్టి దరులం దొట్టి చూపట్టు క్రొ న్నురువుతండంబులును, నహరహః పయోరుహవిహరణ పరా యణద్రవిళధవళేక్షణావక్షోజమంజరీమంజుమంజులసంకలితకుం కుమపంకంబులు బుగులుకొన నిగనిగలు మిగుల గగనతరంగి ణితోడి సాపత్న్యదోషంబునంబోలె నెట్టివాటి ఘూర్ణిల్లుచు మిన్నుముట్టి మరుల్లోలంబు లగునుల్లోలంబులును, మృదం గంబులఁ బెల్లెగయు ధింధిమిధ్వానంబులకుఁ జంచరీకగానం

బులకును బహువిధావధానంబులఁ గమలహస్తాభినయంబుల తోడ నాడుపద్మినీనికరంబులుం గని కరంబలరి దిగ్వధూజాలంబులు పొసంగ నొసంగు నొసంగులు నైన దుకూలచేలంబులమాడ్కిఁ జూడ్కిపండువు లై పరితఃప్రసర్తనంబుల నుత్పతనహేతువు లగురాజమరాళంబులును, సింధునాథావరోధంబునఁ బొల్చు క్రీడాశైలంబుల విభ్రమంబుల నభ్రంకషంబు లై వెలయు పులినతలంబుల నెసకమెసఁగ మసకంబులఁ జెలంగుచుఁ దరళతరంగపరంపరం బొంపిరివోవు తుంపురులఁ బొలయు మలయమరుదంకురంబులు మెసవుచు సమగ్రంబు లగు నుదగ్రమణిగణచ్ఛాయామండలంబు లీరెండలకు మార్తలయ నుత్ఫణంబు లై యాడుచు భృంగీసంగీతంబులకుఁ జొక్కుచు జలసమీపంబునం గ్రీడించు చిలువతండంబులుం గలిగి నిరంతరదిగంతరాగంతుకయై దిశోద్ధరణకారణం బై మహామహిమం బ్రవహించుచుండఁ దదీయంబు లగుకృతకతరంగిణీజాలంబులు కటిదఘ్నంబులుఁ బెందొడలబంటులు నై యెగనుబ్బి దిబ్బతీర్థంబు లై పొరలి తెరలెత్తి పల్వలంబుల వెల్లివిరిసియుఁ గమలకుముదకల్హారమకరందంబులం దుందిలంబు లగు కెలంకులఁ దొలంకెడుకొలంకులం బడియును ననకట్టలఁ దొట్టియు మొనసి పనసక్రముకనారికేళసహకారజంబీరజంబూతాంబూలవల్లీమతల్లికాకదంబంబులకుఁ బ్రోది గావించియు నిక్షుదండ మండితంబు లగుపాదులఁ బాదుకొనియును బాటు చొప్పరులఁ బరిపూరితంబు లగుచుఁ బెరిఁగి తట్టొఱఁగి పండి

...కొం మున్నెహకణిశభారంబు లగుశాలికేదారంబులు ను, సుధాలి...శంఖచక్రంబులం గనుపట్టు బహిర్ద్వారకుడ్య ప్రదేశంబులుం గలవైష్ణవులతిరుమాళిగెలును, నిరాఘాటఘుం ...విహారభసంబునకు బెదరి చెదరి పలాయితంబులై ...సకృపరిపృష్టంబుల మఱుంగుచొచ్చిన ఘనఘనాఘనం ...బుల భుజభుజంగంబులం బవమానంబు లగుతిరు ...పుత్రిత్తులం ...న్నారు తన్నీరుదాసల్లును, నాంజనేయమ హోత్సవంబుల ...టకూటంబు లగు......కూటంబులును, శిష్య...శిష్యపరివేష్టితోపాంతంబులగునయోమయశంఖచక్ర ...ముద్రితహసంతికలసమీపంబులం బఱచిన నవర త్న...బలంబులమీఁదఁ బద్మాసనాసీను లై నానారత్నసంకీ ర్ణ...లగుమేరుగిరితటప్రదేశంబులం గనుపట్టు గండశైలంబు లవలెఁ బ్రకాశించునాచార్యపురుషులును, బుణ్యపురుషధా ముం బగుసిరంగధామంబున వసియించుపురుషులకుఁ బురుషో త్తమమహాత్మ్యం బగుటకు సందియంబు లేదని తెలిపెడు పోలుపున జలవిలిప్త......వెలుంగ శేముషీహారిశయ్య లగు ...ములును, బ్రత్యక్షీకృతమోక్షలక్ష్మీవిశేషంబులం బోని ...శేషప్రతిశుష్క భూతంబు లగుమేనులుం గలకొత్తెమసాను లును, జిత్రపటనిర్మితచలద్ధ్వజకలికాలంకృతంబులై కిసలయ సంఘటితపగ్గిహాగంధిబంధురంబు లగుటవలన సలుదిక్కులం బొలుచుజలరేఖలచంకితం బగునంబరంబుడంబువిడంబించుబో ...చప్పగంబులునుం గలిగి రాజమందిరంబునుం బోలె నైపి...

కాధిష్ఠితంబును, గగనమండలంబునుం బోలె వాజివిహారయో
గ్యంబును, గృష్ణాగమనంబునుం బోలె హరిభక్తవిరాజితంబు
ను, స్వారోచిషమనుసంభవంబునుం బోలె వరూథినీప్రధానం
బును, మధ్యమపురుషహృదయంబునుం బోలె రాజసమా
నంబును నై హిరణ్యకశిపుచరిత్రంబు చందంబున ననహ్యాతన
యాభంగప్రవర్తమానాభిరామంబుగాక సహ్యాతనయాభంగ
ప్రవర్తమానాభిరామం బై, నహుషాహంకారంబు విధంబున
నహితాపాదనకారణంబు గాక హితాపాదనకారణం బై, పురు
షధనుఃకాండంబు కైవడి నమార్గణవిహారానుకూలంబు గాక
మార్గణవిహారానుకూలం బై, యోగిజనవర్తనంబుపగిది నభవ
నవ్యాపారవిభవాస్పదంబుగాక భవనవ్యాపారవిభవాస్పదం
బై యొప్పు నప్పురంబుఁ బ్రవేశించి. 14

—* విప్రనారాయణుఁడు పుష్పవనము నిర్మించుట *—

శా. ఆరాజీవభవాన్వయాభరణుఁ డాత్మారాముఁ డై యందుఁ గా
వేరీవార్యవగాహనంబుల మహావిద్వజ్జనాసక్తిచే
శ్రీరంగేశ్వరపాదపద్మయుగళీ సేవాక్రియాసంతత
ప్రారంభంబుననిత్యమాధుకరచర్యన్ ధన్యుఁడై యుండుచున్.

వ. పొలుపుగరంగధామునకుఁబువ్వులతోఁటయొనర్చితొంటి నా
కలిగినపాతకంబులు కకావికగా విడనాడి బ్రహ్మవే
త్తలఁ గని ముక్తిఁ గాంతు నని తత్పురిపశ్చిమసీమఁ గాంచె ని
ర్దళితసమస్తసాధుపరితాపము శ్రీమకుటాంతరీపమున్. 16

క. కని యాదీవికిఁ జేరం
జని యమ్మునివరసుతుండు సహ్యమహీభృ
త్తనయాతటము తలంపున
కనుకూలము సమతలంబు నతులం బనుచున్. 17

గీ. గ్రామనికటంబు గాక దూరంబు గాక
చాటిపొర గాక చిట్టాటచోటు గాక
వెల్లితల గాక క్రీఁజెద ల్వేరుపురువు
రాతిపోటును లేని బారాటినేల. 18

క. పూనిక గడచన విష్వ
క్సేనప్రార్థనము సేసి చేకొని యచ్చోఁ
గానఁబడు చెట్టుసేమలు
గానం బడ నఱకి కంపగట్టిన పిదపన్. 19

ఉ. ఆయనఘుండు దారుజలయంత్రముచేతఁ గవేరకన్యకా
తోయము లెత్తియెత్తి యొకతోయముగాఁ గనుజాడ యెత్తియా
పోయి ధరిత్రి దాఁ దనివిపొందినదాఁకను నీళ్లు గట్టి ప
ర్యాయముతోడఁ బాటిపదనై యదనైనముదంబుతోడుతన్.

సీ. లుబ్ధకాద్భుతసితస్తబ్ధరోమాకృతిఁ
దలపోయుచును నేల ద్రవ్వి త్రవ్వి
సింధుగర్వగ్రహాపంక్తి కంధరారిధ్యాన
కలితుఁడై కట్టలు గట్టికట్టి
యందమొందఁ గళిందనందినీభేదికిఁ
దెలుచుచుఁ గాలువల్ దీర్చితీర్చి

చక్రి త్రివిక్రమవిక్రమక్రీడలు
గొనియాడుచును మళ్లు గొలిచి కొలిచి
మిట్టు పల్లంబు లెల్లను మెలఁపుతోడ
సరసి నాలుగుమూలలుఁ జదునుగాఁగ
నేర్పుతో నాలవాలంబు లేర్పరించి
తమిని నానాఁటికిని వానితతి యెఱింగి. 21

క. కొన్నిటికి నారు నాటుచుఁ
గొన్నింటికి నంట్లు పాదుకొల్పుచు మఱియుం
గొన్నిటికి విత్తనములు త
గన్నాఁటుచుఁ దోఁట సేయఁగడఁగినయంతన్. 22

ఉ. నీటను దేమయెక్కి సని నిల్చి యొకించుక వాడుదేఱి య
ప్పాటున వేరువాఱి ధృతిపాటవమొప్ప నతం డొనర్చు న
ప్పాటునఁ జెన్నుమీఱి పరిపాటిగఁ గెంజిగు రక్కడక్కడ౯
మోటికలెత్తి క్రొవ్విరులు మొగ్గలు వెగ్గలమయ్యె నయ్యెడన్.

అమరఁగ లతికలు దరువులుఁ
దమరసమై మిసిమి పసిమి దగ్గక మిగులం
గొమరై ప్రొద్దాకచాయల
గుమ్మురై యెలదోఁట యనలుఁగొనలుం బాఱెన్. 24

వెండియుం జకచక ప్రభాభరిత జాలకంబు లగు వకుళజాల కంబులును, బరితఃపరీత పరిమళమిళిత పరాగంబు లగుపున్నా గంబులును, దరవికచప్రసవమంజరీ మంజుళంబు లగు వంజు

ళంబులును, గిసలయశ్యామాయమానంబులై వెలసి యొం డొంటిం గలసి మెలసి విలసిల్లు తులసియును, నిజవాసనాకం దళితసకలజనానందంబు లగుకుందంబులును, విరిదేనియలసో నలం దోరంబు లగుకరవీరంబులును, నిరంతర భ్రమరీగానంబు లగుపాటలీవితానంబులును, విరికెలంకులం బొదలు గొజ్జంగి పొదలును, సాయంతనసమయవికసనంబు లగువికచవిచికల నిచయంబులును, మీఱు కురువేరును, నంకురితగంధపదంబు కదంబాబు లగులామజ్జకస్తోమంబులును, మితిగడచి లతికల కెల్ల నేలిక లగునవమాలికలును, వికస్వరప్రసవగేయంబు లగు చాంపేయంబులును, నరవిరి విరులం గొఱలి యితరసౌరభలో లుభ ద్విరేఫంబులకు వల్లియ లగుబొండుమల్లియలును, నరు ణవృంతాంతభారంబు లగుమందారంబులును, బరువం బగు మరువంబును, గర్భదళసౌరభ్యనిలయు మలయానిలాహూత వ్రాతం బగుకేతకీజాతంబును, రాలచ్చికి రచ్చ యగు పచ్చ యును, విరహిణీజనకంటకంబు లగుకంటకంబులును, నయ నానందసంపాదు లగుజాదులును, నాదిగా సల్లలిత పల్లవిత కోరకిత ప్రసవిత లతికాతరుషండంబులు తండతండంబులై ప్రపీలితచ్ఛాయాజాలంబులు నిగుడం బొగడం దగి ఖరకరకిర ణప్రకాశంబులకు నిరవకాశంబులై చలువలం జెలువమరి పథికజనపరిశ్రమం బపనయించుచు సకలసౌరభాభిరామం బగునారామంబుం గనుంగొని పరమానంద కందళితహృద యారవిందుండై యవ్విప్రనందనుండు. 25

క. అరవిరు లగు నేఁబెట్టిన
తరువాటికవిరుల రంగధాము రమేశుః
హరిఁ బూజింపఁగఁ గంటిని
జరితార్థుఁడ నైతిఁ దపము సఫలం బయ్యెన్. 26

మ. అని గోజ్జంగులచెంగట న్సురభిళం బై దట్టమై చెట్టఁ బ్రాఁ
కినయాచల్లనిమాధవీలతలచక్కిం జొక్కమై యుండ నే
ర్పునఁ గావించిన పర్ణశాలకడ నేప్రొద్దుం బ్రవర్తించుచుః
ఘననిష్ఠామహిమం దనర్చి మురజిత్కైంకర్య ధౌరేయుఁ డై.

చ. పొలుపుగ నీరుకావిపటముం గటిఁ బింజె వడంచి కట్టి విం
తలు దళుకొత్తుచుండఁ దిరునామముఁ జాఁది తదంతవీథిఁ గ్రే
వలను దశావతారములు వ్రాసిన బిల్వకరండమందు రం
జిలుతిరుచూర్ణ మార్ద్రముగఁ జేసి శలాకను రేఖ దీర్చుచున్.

చ. అనఘుఁ డతండు నిత్యము నహర్ముఖకృత్యము లాచరించి పా
వనమతి జిడ్డు లేక కయివ్రాలక వాడక తావివోక ప
చ్చనిపసిమొగ్గ గానిదగుసావిని మేలిమి నేర్పరించి గ్ర
క్కునఁ బరువంపుఁగ్రొవ్విరులఁ గోయుచు వంశపుటీతలంబునన్.

క. సురభిళతులసీపరిమళ
పరిమిళితములుగ నొసర్చి పరిపరిగతులం
గర మరుదుగ నతిచతురతఁ
గరకుశలత మెఱయ మాలికలు గట్టి తగన్. 30

క. తిరువాముడి పఠియించుచు
హరిభక్తులఁ గన్న భక్తి నడియఁడ నునుచుః

శిర మటు వంచుచుఁ బ్రాకృత
పురుషుల యెడగలుగఁ దూరమునకుం జనుచున్. 31

శా. శ్రీరంగేశ్వరదివ్యగేహమునకుం జేరంగ నేతెంచి త
త్సారంగాంకదినాధినాథనయనుం దర్శించి యందంద వం
దారుం డై తనచేత నున్న సుమనోదామంబు లర్పించి ధ్యా
నారూఢస్థితిఁ గొంతసేపచట నాత్మారాముఁడై యుండుచున్.

చ. మరలి వసుంధరామరకుమారుఁడు వైష్ణవరాజమందిరాం
తరముల కేఁగి యందుఁ బ్రయతం బగుమాధుకరంబుఁ దెచ్చి శ్రీ
హరికి సమర్పణం బని తదన్నము సాపడి రేవగల్లు దా
వరముగనుండెనయ్యుటజవాటికఁదోఁటకుఁ బ్రోదిసేయుచున్.

— * శ్రీహరి లీలావినోదము * —

క. ఈలీల నిజపదార్చన
కేళీతత్పరత నతఁడు గిఱికొని యుండన్
నాళీకగేహినీకుచ
పాళీలోలుండు రంగపతి మదిలోనన్. 34

ఉ. ఆజలజాసనప్రముఖు లైన సుపర్వులు భక్తియుక్తు లై
పూజలు చేయరో మఱి తపోమహిమం జరియింపలేదొ యే
పూజలు నేతపంబులును బోధనిధాన మితం డొనర్చు నీ
పూజకు నీతపంబునకుఁ బోల్పఁగ నెందును సాటి వచ్చునే.

చ. అనుచును సంతసించి తన దైనవినోదముఁ జూపఁ గోరి చ
క్కని దగు నింపుఁజవ్వని నొకానొక యచ్చరపూవుఁబోఁడిఁ జ

య్యన హృదయంబునం దలంచినంతనె సమ్ముఖమందునిల్చి వం
దన మొనరింపఁ జూచి యెలనవ్వు కనుంగవ నంకురింపఁగన్.

సీ. కమలనేత్రి! కవేరకన్యాతరంగిణీ
వరతటంబునకు నుత్తరమునందు
బహుభోగరాగసంపన్నమై యున్నత
ప్రాకారగోపురభరిత మగుచుఁ
గను పట్టు సర్వజ్ఞమనుపేర దేవతా
స్థానమందిర [1].........
... ...

ఉ. లాలి మనోహరాంగి శుభలక్షణలక్షిత లాలి లాలి యో
లాలితనీలనీలకచ లాలి యటంచు సువర్ణడోలికాం
దోళనఖేలనంబులను నున్నన నిద్దుర సోలగింప నా
బాలికఁ బాడుచుండుదురు పాటలగంధులు జోలపాటలన్.

—* దేవదేవీసౌందర్యవర్ణనము *—

క. తరుణివిలాసం బెన్నం
దరమే పరమేష్ఠి కైనఁ దలఁపఁగ నోహో
హరిమధ్యం బఁట బంధుర
కరిగమనం బఁట విచిత్రకర మిది గాదే! 39

చ. మొలకమెఱుంగు లింపడర మున్బదరీఫల మౌట వెన్క నా
మలకఫలస్వరూపము క్రమంబున నౌట ననంతరంబు శ్రీ

1. ఇచ్చటినుండి యైదాఱుపద్యములు పోయినవి.

ఫలఫలరూప మాట బహుభంగుల నెన్నఁగ నిక్కమే చుమీ
జలరుహనేత్రిచన్గవ భుజంగతపఃఫలరూప మాటయున్. 40

ఉ. తిన్ననిలేఁతసోయగపుఁ దీఁగెలు కన్నియచేతు, లిట్లు గా
కున్న సరాగపల్లవవయోరుచిరూపము లౌనె, కంకణా
భ్యున్నతిఁ జెందునే, చెలువుఁ జెందునె [1]వ్రేళ్లను గక్షురోచిరు
త్పన్నవిలాసరేఖ గనుపట్టునె, కొమ్మకు వన్నె దెచ్చునే! 41

క. అందంబున నలవలమురి
చిందంబు ముకుందుఁ డర్థిఁ జేపట్టినద
న్నందున కెఱుఁగముగాఁ కీ
యిందీవరనేత్రిగళము నెనయంగలదే. 42

గీ. కలికికనుఁగవ యబ్జవిఖ్యాతిఁ దనరు
బింబమును మోవి తావిడంబించిమించు
దాన నంబుజవైరిచందంబు గెల్చు
దా ననఁగఁ బొల్చు నాప్రమదాననంబు. 43

క. జలచరములు తలచూపక
కళవళపాటునఁ జెలంగుఁ గన్నులసమతన్
జలరుహదళములు చిలుకల
కొలికిం గనుఁగొన్న నొక్కకొలికికి వచ్చున్. 44

ఉ. ఎంచఁగ మేచకద్యుతి వహించుట పోఁగ లనంగఁ దాము రా
ణించుట నెమ్మిమైఁ గడు గణింపఁగఁ బొల్చుట దా విభూతిచే
మించుట నాలతాంగినునుమించుకురు ల్సరులై తనర్చియుం
బించెము లై చరించె ననిపించె ఘనాఘనజిద్విలాసతన్. 45

1. వ్రేళ్లను- మూ.

క. పలుకొలమున మేలగు చెలి
పలుకులకును గప్పురంపుఁ బ్రతిగాఁ దమ్ముం
బలుకు లనవలసెఁ గాదేఁ
బలుకుల నమ్మృగమదాది పదములు గలవే ! 46

ఉ. ఆనలినాక్షి చూడఁ దమిదై కనుపట్టు విభావరీకరుం
డాననబింబ మయ్యెఁ, గురులయ్యెను గందు, సుధాధరా(ధర)
శ్రీనిగిడించె మున్ను దనుఁ జెందిన కెంపు, కృశత్వ మెల్ల నా
హా నడు మయ్యె, దానిదరహాసము వెన్నెల గాక యుండునే !

వ. ఇట్లభినవరూపరేఖావిలాసంబులకు నావాసం బై, సాహితీ
నృత్యగీత ప్రసంగావధానంబులం దనకు నెదురు లేకయుండం
బెరసి రసికతావిశేషంబులం గురు కురు కరూశ మగధ మా
ళవ చోళ ప్రముఖ దేశాధినాయకులచేత వాదంబులం బవా
డంబులం గొనుచు సోదరీ ప్రముఖ నిఖిలసఖీజనపరివృత యై
మగిడి శ్రీరంగసమీపంబునం జనుచున్న సమయంబున. 48

—* వేసవి వర్ణనము *—

సీ. అధ్వన్యభిజ్ఞశ్రమాధ్వన్యసంఘంబు
ప్రతిపద్ధతిప్రపాపరికరంబు
పల్వలోదస్వయంపచ్యమానఝషంబు
బహుభిదేళిమశిరఃపటలరురుక
మస్తముస్తావిహస్తస్తబ్ధరోమంబు
కీచకనికషణోద్దీర్ణదవము

పరితోవిభిన్నభూపదదృష్టపాతాళ
మూనాభిగళనీరసాచ్ఛభల్ల
ముదరభాగ(ప్రపూర)ణోద్యోగవిముఖ
వమధువిరహితాన్నమత్తరవ్యక్తవిటప
కించిదాతపహృద్వనీసంచరిష్ణు
మదగజేంద్రంబు వేసవి యెదురుకొనియె. 49

ఉ. ఏచినఘర్మవాసరము లెవ్వఁడు నేర్చుఁ దరింపఁ దత్సుధా
సేచన మొందియుం జలువఁ జెందియు రాజునునుండ దర్శవే
ళాచకితంబులై మునుపు లావుగ నొడలు గల్గు వేంద్రముం
జూచిన వాఁటఁ గాదె తలచూపవు వెన్నెలలుం దివంబునన్.

మ. సెకలూర్పక బుసకొట్టు పాన్పుగలరాజీవాక్షుఁడుం జేఁదు కు
త్తుకనుం గల్గిన వేల్పు ముక్కలుగఁ బాథోరాశిలో నుండఁ గై
శికమందున్నది దాల్ప బా మిపుడు గాచెం గాక కాకున్న నిం
తకు నేమాదురొ నేఁడు వేసవిని మార్తాండాతపజ్వాలలన్.

సీ. కర్పూరశకలసంగతవీటికాచర్వ
ణములఁ జక్కెరపానకములవలన
మిసిమితావులఁ గదంబించు గందంబులఁ
దేటకట్టాణిముత్తెంపుసరుల
శైత్యబంధురగంధసలిలగండూషల
నభినవతాలవృంతానిలముల
జిలుఁగుఁజెంగావిదువ్వలువల వానీత
శీతలనీహారసేచనముల

గీ. మఱియుఁ గలిగిన వస్తుసంపదలఁ బొదల
నయిన క్షేత్రంబులకుఁ బ్రతిక్రియలు గొన్ని
కొన్ని విధములఁ దగియెడు కొలఁది నప్పుడు
కేవలయోక్షణ లొనరించు కొనుచుఁ జనుచు 52

ఉ. కగ్గిన (చెక్కులుం,) జెమటగాఱెడు మోములు, వాడిన త్రైరై
తగ్గిన మేనులు న్వణఁకు దార్కొను కొనులు సారెసారెకున్
ప్రమొగ్గెడు పాదము ల్మదుల ముంచిన ఖేదము లెండసోఁకుడు
న్వ్రగ్గల మైన యూర్పులును విన్నని మోము లుగానిపింపఁగన్.
53

క. జలదాకృతి ధృతతులసీ
దళదామముఁడు రంగశాయి, తద్దయు మసపైఁ
గలదాయె నేసి యుండ
న్వలదా యీయెండ నొక్కవన మీయుండన్. 54

చ. అనుచును దేవదేవి మొదలైనమృగేక్షణలాయ్యనాయ్యసం
జన ననుపాత్తపూర్వ మనిజస్థితిదూర మథశ్కృతాతపం
బనవసరాగతం బవిదితాత్మజనుస్థల మప్రచోదితం
బనితరలభ్య మప్రతిహతాధ్వన మత్వరితాగమంబునై. 55

సీ. కొలసిషట్పదయామికుల నెల్లఁగనుఁ బ్రామి
ననఘురి పెంఁదకన్నానఁదూఱి
పొగడలకమ్మపుప్పొడి చొక్కపైఁజల్లి
గృహమేధిపికములఁ గికురువెట్టి
విరిదమ్మినెత్తావి సరగున గిలుబాడి
పఱపైన చిగురుజొంపములు నెమకి

పొన్నలమకరందములు చల్లుపోరాడి
తెలిమించు మల్లెమొగ్గలఁ దెరల్చి
గీ. యలబలము సేయుశుక శారికల నదల్చి
శౌర్యహృతవస్తుధృతపరిశ్రమముమీఱి
విప్రనారాయణా రామ వీథి వెడలి
యలసగతి వచ్చె మందమందానిలంబు.

క. వడదేఱఁ గొంతయలసత
లుడిగెన్ మొగములను దెలువు లొందెను డిందె
న్వడిఁ జెమటయు జిహ్వాలకుఁ
దడి వచ్చెం బవనురాకఁ దరుణుల కెల్లన్

క. మరుదంకురదరవిచల, ద్గరుదంచలచంచరీక కాంతపతాంతాం
తరుదంచితపరికుంచిత, తరుదంతురదళలతాంతతాంతప్రోషిన్ 58

ఉ. గోరపువేడ్క సేయుఁ నెలదోఁటఁ గనుంగొనిదానియున్నశృం
గారము పుష్పమంజరుల కమ్మనితావులు భృంగరాజముల్
గేరెడు సొంపు సంపు గలిగింపఁగ హాయని చొక్కియాదరం
బారఁగ దేవదేవి తనయగ్రజ కిట్లనియెం బ్రియంబునన్. 59

శా. అక్కాయీగురివెందపందిరులచాయం గంటివే మంజులుల్
దిక్కాలంకపకాంతితో పనల నుద్దేశించి సౌరభ్యముల్
బుక్కాముల్ల నొసంగుచున్ననకుచంబుల్దాల్చుఘుర్ణాంబుపుల్
దక్కంగైకొనెమైత్రిచేనసఁగ జూడం దేనియల్ గ్రమ్మెడున్ 60

గొనబు లగుచిగురుమామిడి
ననమొగ్గలు మొగ్గ లనుచు నమ్ముం డగదో
వనజేక్షణ యివి గావా
పనివడి తా మతనుఁ బోటుబంటుం జేసెన్. 61

హరిణీలోచన కంటివే యెదుట నొయ్యారంబుగా సౌరభో
త్కరసంజాతరుసీమఁ దెమ్మెరల రాక న్వీఁక నల్లాడు క్రొ
వ్విరితీఁగం గని యొక్కరాచిలుక కీవిన్ బోటులీక్షింప సం
దిరమై యుయ్యెల లూఁగుచున్నయది తాయిం దుమ్మెదల్
పాడఁగన్. 62

గామి డిదె గండుఁ దుమ్మెద
మామిడి విరితేనె లాను మఱియొకతె చనుం
గామిడి వోడిచెను నావలి
మామిడి తాఁ గ్రోలె సిందుముఖి కనుఁగొంటే.

అనుచు నయ్యెలజవ్వను లవ్వనవిలాసంబులకుఁ జొక్కుచుఁ సొక్కు చందంబులఁ గొనియాడుచు నెడనెడ సోఁకులఁ గడలుకొను నొడలిబడలికఁ దడలించుచు నెడనెడ శీతలతరుచ్ఛాయామండపంబులం దలిరులశయనంబుల శయనించుచుం బురస్కృత తిరస్కరిణీ పరిసరంబుల భాసిల్లు లాస్యకేజనంబుల చందంబునఁ బుష్పితలతాకుంజంబుల సందుల సందంద తెల్పుచుఁ జెలికత్తియలం బిల్చుచు సాయంతన జలధరంబుల మఱుఁగుననుండి యొండొండ వెడలు క్రొ

మ్రొఱుఁగుల తెఱుంగునఁ జివురుజొంపంబులం బొదలు పొదలు వెలువడి తళుక్కునఁ బ్రకాశించుచుం గుఱంగట మధ్యప్రదేశంబులు ప్రవేశించుచుఁ గెందమ్మికొలంకుల కెలంకులం జరియించు రాయంచలచందంబున మకరంద ఝరరస నీడంబుల నడయాడుచుఁ బాడుచుఁ మొత్తంబు లగు జేగుఱు నేత్రంబుల కరిగెడు మయూరవనితలచొప్పునఁ బుప్పొడి తిప్పలఁ బరిభ్రమించు మదభ్రమరంబులఁజూచుచు రాచిలుకలవలెం గిలకిలం బలుకుచుం జనిచని.

సీ. అలవిషుంతుమునిచే నగుతాప మాఱదే
హరిణాంకుఁడిది చూడఁడయ్యెఁగాక
కాలకూటానలగ్రసనార్తి మానదే
పురిహరుఁ డిటు రాకపోయెఁ గాక
బడబాగ్నిశిఖలఁ జొప్పడుపాటు దీఱదే
జడధి కియ్యుసికి చేపడదుగాక
తపనుఁడు మార్గఖేదము వీడనాడఁడే
లీల నిందు వసింపలేఁడు గాక

గీ. యనఁగఁ జలువల నెలవు వాసనలకిరవు
నిబిడమును నైనద్రాక్షపందిరులచక్కి-
నున్న యొకకన్నెసురపొన్నగున్ననీడ
జలరుహేక్షణ లుబుసుపోకల వసించి.

చ. ఇల నితరంపువాసనల నెల్లను జుక్కసిపించు చున్నదీ
లలితలతాంతగంధము, కొలంకులఁ దేఁటులపాట వల్లకీ
కలకల రావముల్ చెలువు గా వినిపించెల తాంగులార యీ
చలమరిగాడ్పులం గలుగుచల్లఁదనం బిఁకఁ జెప్ప నేటికిన్. 66

క. అనుచుం జిలుకలపలుకులు
వినుచుం బూఁబోదలఁ బోదలు విభవంబుఁగనుం
గొనుచున్ రెండడుగులు నట
చనుచుం బన్నీటి కాల్వ జాడం జూచెన్. 67

— వేశ్యలు విప్రరాయుని గనుఁగొనుట —

సీ. తొఁగటేనిలోఁగందు దిగజాఱెనసఁగ మొ
గమ్మున బవిరిగడ్డమ్ము మెఱయ
నుదయాద్రిశిఖరంబుపొడ భానుబింబంబు
సాటినొందలఁ గావి శాటి మెఱయ
బొమ్మల నెన్నడిమి పద్మముదళంబులరేఖ
రహిఁజూపునూర్ధ్వపుండ్రంబు నిగుడ
లోఁపడి హరిభక్తి పైపై సి ముద్రించె నా
శంఖచక్రములు భుజములఁ జెలఁగఁ
గీ. త్రిపథగాభాః మొకచోటఁ దెలుపుచున్న
త్రిదశనదివోలె నఱుత జన్నిదము దనరఁ
బూర్ణతకుమూలజల కుంభముల గణించు
సరణి సోడుతమాధవస్మరణ మమర

మ. అలమాకందముసుంగ్లాదింపఁదగునియ్యాఁక్లొక్క చో శ
వలె, సంపంగికిఁ ద్రవ్వటం బిడవలె, న్యాసంతికల్ సే
పులు గట్టం దగుఁ, గన్నెగన్నెసులు వాడుందేజె ।నంచు
గలయంగన్గొనువానిఁ జూచి కెలనాఁగల్ విప్రనారాయణు

క. కనుఁగొని తమ్మ్రతండు కడకంటను జూపక మొక్కెఁ జే
గొనక వచోవిలాసములకుం జెవి దేలఁగిలంగ నీక ఁ
నన మరవాంచి తోఁటపయి నాటినకోర్కుల నిర్వాక
యునికికి విస్మయం బొదవ నుగ్మలి సోదరినంకఁజూచె

ఉ. అంగన నీవు వీనిహృదయంగమమోహనరూపరేఖ లె
ల్లం గనుఁగొంటివే కిలకిల న్నగు క్రొన్ననవిల్తు నైన,
యంగము(తేవ)కుం దగినయందముగా దితఁ డున్న వేః
నం గలఁ కం దలంకదు మనం బిటువచ్చుటకెంతవింత్ర

సీ. జటియు నై నసవిల్తుకుటముఁ గాఁచినస్వామి
దారువన క్రీడఁ దగిలె ననఁగ
శుచియైనయవ్వేల్పుచూపు తాపసకుల
స్త్రీలపై వలపులఁ జిక్కె ననఁగ
వానిశిరోరత్న మైనయాద్విజరాజు
గురువధూటికి మరుఁగొ్కెసెను ననఁ
నమనులకును బెద్ద యతనిసారథివాల
ఖిల్యాదిమునులఁ గల్గించె ననఁ

సీ. వీనికథ యెంత యెన్నంగ వీరిలోన
నెవ్వరిని బోలు మహిమల కెంతదవ్వు
విప్రసామాన్యుఁడూరకే విజ్ఞుఁడగు
చున్నయంతనె యధికుఁడౌనొక్కొ తాను.

నామములు దీర్చి తులసీ
దామంబులు వైచి బేలతనమునఁ దగునీ
సాములె కారా మనువల
బాములఁ బడువారు వేషభాషలు గుఱుతే ! 73

అందెలరవలి విన్నంతనే పోయెనే
చిరకాలనియతిఁ జేసినతపంబు
మగలను నిటు గనుంగొనినంతమాత్రనే
తఱిఁగెనే హరిపదధ్యాననియతి
యేమని మాటాడ నెన్నంగఁ దోడనే
పోయెనే తినవ్రతంబులు కొఱంతఁ
గలకల యిటు గుఱంగట నిల్చినంతనే
పోరయునే షట్కర్మములను హాని
ఘనతపోరాశి నధికులు గలరు గాని
యిట్లు చరియించు నియతుల నెందుఁజూడ
మిదియు వర్తన మైనచో నిగురుఁబోఁడి !,
కౌశికాదుల కూర్ధ్వలోకములు లేవె !
పాటలగంధి ! సౌఖ్యపరిపాటి యెఱుంగని మూఢుఁ డౌటనే

పాటియు పేడు తాఁ దనకై పైకొనఁ డాయెసుగాక కాకనా
పాటల నాటల న్మధురభాషలఁ జొక్కి లతాంతబాణుచే
వాటులఁ జిక్కి కెంజిగురుఁబానుపుఁ జెందకయుండ శక్యమే 75

వ. అనుటయుఁ 'గటకటంబడి యక్కుటిలకుంతల చెలియలిం జూచి యిట్లనియె. 76

చ. హరిహరి! యెంతమాట! యెటులాడితివే తరళాయతాక్షి కా
పురుషులఁ బల్కిన ట్లఖిలభోగములు న్విడనాడి సత్క్రియా
నిరతిని బ్రహ్మచర్యసరణిం మహనీయత రా మహాత్వముం
బొరసినయట్టి యిట్టిమునిపుంగవుభావ మెఱుంగ వేమియున్ 77

క. ఏమరుఁడే యితఁ డెక్కడి
పామరుఁడే నిలువు నూను పండినరీతిం
దామరవిం దన నున్నాఁ
డోమరువపు మొలక! యెట్టియోగివసుంధా 78

సీ. తెలిమించుమడుఁగు రింగులువారఁ
గట్టక కాషాయములు దాల్పఁగాఁబనేమి
నెలవంకతిరుమణి నీటుగాఁ దీర్పక
పెసువట్టైనామముల్ వెట్టనేమి
గొనబుమీఱంగఁ గొరకొప్పు దిద్దక
నెరుల్ జడ గట్టఁగా నీళ్ళఁ దడుప నేమి
గోవాళ్ళతోఁ ముతేఁ గూడియాడక తోఁట
గావింతు నని యిట్లు గడఁగ నేమి

గీ. వికచనానాప్రసూనమాలికలు చాలఁ
గలిగి యుండఁగఁ దులసిపూసలసరంబు
నైవనేమి మహాయోగివరుఁడు గాక
మగువ యీయన యితరసామాన్యుఁడైన.

క. తాగంబు నొడిచి ముక్తి
శ్రీగౌరవములకపేక్ష చేయుమునులకున్
నాగేంద్రశయాన! యైహిక
భోగంబిది మేడికాయబోనము సుమ్మీ 80

— వేశ్యలు పంతములు వేసికొనుట —

క. వలువనిమాటలు సారెం
బలుకం బనియేమిహావభావవిలాసా
దుల నీ వితనిఁ గరంచిన
నలికైశిక యేను దాసి నయ్యెద నీకున్. 81

మ. అనుడుం గెంపుమెఱుంగుకన్నుఁగవచాయన్ జేవురింపంగ నుం
గొనిమొక్కించుకజాఱుపయ్యెదచెఱంగున్ రంగుగాఁ జేర్చికొ
ప్పును జక్కన్సవరించి యౌవనమదంబు న్సత్కళాప్రౌఢియుం
దనరం దొయ్యలి రెండుమూఁడడుగు లంతన్ డాయఁగా
నేగుచున్. 82

చ. పని మఱి లేనికోడిగపుబాఁపని నీవొకప్రోదిసేసి పే
ర్కొని మును నావిలాసగుణరూఢి నెఱుంగనియట్లు పన్నిదం
బని కడు మించ నాడితివి యాడినమాటకుఁ దారసిల్లినన్
వెనుకకుఁ బోకు మంచుఁ జెలి వెండియు జంకెనలుల్లసిల్లఁగన్
83

సీ. మాధవస్మరణంబు మాన్పి కొంకోకాది
పఠనంబునకుఁ బాలుపఱుప నేని
కనుసన్న చేసి యాకడవనె వాయింటికెల్లను
నీళ్ళు మోయింప నేని
తిరుచూర్ణ రేఖ మచ్చరణలాక్షాలక్త
దృష్టితో వియ్య మొందింప నేని
మునిపంక్తిఁ గొలికిన్నైచిన నాగవల్లి
కాదళములకై యాసగొలుప నేని

గీ. కలఁపనేనియు నలవంతఁ గఱప నేని
కేళి కెలయింప నేని చొక్కింప నేని.
విటుల కెకిమీాది వీనిఁ గావింప నేని.
యుష్మలీ! నీకు దాసినై యుండుదాన. 84

వ. అని యమ్మాంజులాలాప లీలఁ జిగురంటిన చందంబునఁ గేలుఁ గెందమ్మి నగ్రజహాస్తంబునం బన్నిదం బుచ్చుకొని యనుచరనిచయంబుతోడం గూడ నిజనగరంబున కనిచి సనిచిన కుతుకంబునం గపటనటపరిచయంబునం గాని వీనిం జొక్కింప రాదని వితర్కించి కఱంగటం గురవకలతావలయంబునం గిసలయప్రసవమంజరీరంజితం బగు నొక్కతరుకోటరక్రోడంబునందు. 85

క. అరవిందయన శోభా
కరముల్మణికింకిణీనికరము ల్మణినూ
పురముల్ చీనాంబరము
ల్సరము ల్కరముల్లసిల్ల శాటిం బెట్టెన్. 86

గీ. చాతురీకీర్తి వేశ్యల సంగ్రహించి
వసతి యొక జీనిపాపడ వానిమీఁద
ముసుఁగుపడఁజుట్టి పైలకముద్రఁ బెట్టి
యొకులు గనకుండ నలుదిక్కు లరసిచూచి.

శా. నాభాగప్రతిమాన దానజితకర్ణస్వర్ణగోత్రంబసథా
టీ భీధావితజాతవేపథువధూటీచిత్తవైకల్యవీ
క్షాభీలాసునయానులాప కబరీవ్యాపారసౌభాగ్య ధా
త్రీభూభృత్కులవైరి మోహనము రాకీ రాజకంఠీరవా! 88

క. తుక్షారఘట్టఘునజన
యుక్షురజరజఃపలాయితోదితరక్షా
రక్షణపోరెప్రయాచిత
మక్షాకటకాదిరాజ్య మహీగృహ మేధీ. 89

పంచచామరము. అహంక్రియాసమగ్రవిగ్రహస్థలీ ఘటానటీ
మహామహాశ్వహాళివిహారమంత్రయంత్రకల్పిత
స్పృహాస్వయంగతానురాగవ్యాజకాంగనాముహు
ర్ముహుర్భుజోపగూహనానుమోదమానమానసా! 90

గద్యము. ఇది శ్రీ శంకరస్వామి సంయమీశ్వరచరణసరోరుహధ్యా
నానందసౌందర్యధుర్య ప్రబంధపరమేశ్వరవంశపవిత్ర
లింగనమనీషిపుత్ర శ్రీ కాళహస్తీశ్వరదయాసహాయ
చెదల్వాడ మల్లయనామధేయ ప్రణీతంబైన విప్రనారా
యణచరిత్రంబను మహాప్రబంధంబునందు ద్వితీయా
శ్వాసము.

శ్రీరస్తు.

విప్రనారాయణచరిత్రము

తృతీయాశ్వాసము.

క. శ్రీబంధురమందిర బిసి
నీబాంధవతేజ త్రిభువనీగండరగూ
ళీబిరుద సత్కృపాంబుని
ధీ బుధనుత మాకరాజుతిమ్మనృపాలా!

గీ. అవధరింపుము కవి భూషణాంబరాదు
లీవిధంబున దాఁచి తా దేవదేవి
తానువైష్ణవురాలిచందంబుఁ బూని
చాలఁ దగినట్టి సంజోక సవదరించి.

దేవదేవి విప్రనారాయణుం జేరుట

సీ. మెఱుఁగులు పైకిఁ గ్రేళ్ళుఱికెడు గబ్బి
గుబ్బలమీఁదఁ గావికుప్పసముదొడిగి
యడఁచి క్రొమ్ముడి బయల్పడకుండఁగా
ఖండశాటి యూదలను మించఁగ బిగించి
బెళుకుఁజూపులఁ గెలంకులు దాఁటఁగా
నీక నిజపదనఖరేఖ నెలవుకొలిపి
హారనీలములయొప్పు నడికించు
కెందమ్మిజమిలిపూసలకంటసరి యమరిచి

గీ. యల్లనల్లన హరి హరి హరి యటంచు
గోలయునఁబోలె నొదుఁగుచుఁ గొదిగికొనుచు
విష్ణుపదభక్తి మూర్తిభవించె ననఁగఁ
జకితహరిణాక్షి దాసరిసాని యయ్యె. 3

క. ఇటువలెఁ గుహనానటనా
ఘటనాపర్యటననటనకౌశలయై య
న్నటదిందీవరకుంతల
యట చని కర్పూరకదళికాంతరవీథిన్ 4

చ. ననిచినగుజ్జుమావికెలనం దగుగందపుఁబ్రమానికొమ్మలం
బెనఁగొని యున్నమల్లికల పెక్కువ గన్గొని నీళ్ళు గట్టి సం
జనితకుతూహలాంకురము శాఖలువాఱఁగ నచ్చుచున్న య
మ్మునికులసార్వభౌము ముముక్షువరేణ్యు మహానుభావునిన్ 5

చ. తనమది భక్తి గల్గినవిధం బటు దోఁపఁగ దవ్వుదవ్వులం
గనుఁగొని తత్పదాంబుజనఖప్రభ లొక్కట ఫాలవీథి సోఁ
కను బ్రణమిల్లి యోమునిశిఖామణి! యోకరుణాపయోధి!
యో యినసిభ తేజ! కావఁదగదే నను నార్త ననాథ నెంత
యున్. 6

చ. అని కడు నాఁపఁగా భరములై లవలీనిభగండమండలిం
గనుఁగవబాష్పముల్ దొరఁగఁగా నపు డేడ్చెఁ జకోరనేత్రపె
ల్పున నిజసోదరీశపథసమ్యగహంకృతివాక్యవంచనా
ఘనకుహనావిహారపరికల్పితగద్గదికాంతవైఖరిన్ 7

గీ. అప్పుడాజంత పలుకువాక్యంబు లెల్ల
మనములోపల నిక్కంబు లనుచు వగచి
యబల! లేలెమ్ము లెమ్మని యాదరించి
యిట్లు పలికెను నాచంయమీశ్వరుండు.

ఉ. ఎయ్యెడనుండి వచ్చితివె యియ్యెడకున్? హరిభక్తురాల: పే
రెయ్యది?యార్తిఁబొందఁగతమెయ్యది? నీకును మేమొనర్పఁగా
నయ్యెడుకార్య మెయ్యది?భయంపడ కిం కెఱిగింపు నావుడుం
దొయ్యలి చిక్కి నమ్మఁ డని దుర్భరహర్షనిమగ్నచిత్తయై 9

క. దేవా! విన్నప మే మని
కావించెద నీదుసమ్ముఖమ్మున యీవ
జ్జీవజుగుప్సాజీవన
జీవాతుఘనాఘహేతుశీలకులంబున్. 10

వ. అయినను నార్తజన వరేణ్యుండ వగు నీనిమిత్తంబునఁ గడతే
ఱఁగలదాన నగుట నాకలతెఱం గెఱింగించెద దత్తావధా
నుండవై యవధరింపు మని యిట్లనియె.

క. నేరముల కునికి యాఱడి
కారయు విడిముట్టు వట్టియపకీర్తులకుం
జేరుగడ దోసములకు హా
జారము వెతల కిర వాఁడుజన్మము దేవా! 11

ఉ. అట్టి మహావిహీనభవ మయ్యును నీలువు మాఁటవాసియుం
జుట్టఱికంబుఁ బుణ్యమును సున్నగ మిన్నలఁ గూడఁబెట్టుచో

గుట్టు దొఱలంగుచుం బసుపుఁగూటికి నోఁచినవారిజాతిం
బుట్టి క్రమక్రమంబునఁ దపోధన! యీ యవమానపుఁబాట్లఁ గన్ 13

ము. కళలం దక్కఁ బెనంగి గానములఁ జక్కం జేసి లాస్యక్రియా
కలన న్మెచ్చుఁ ఘటించి నేర్పునను గాఁకల్ పుట్టఁగావించి మా
యల వంచించి నరేంద్రనందనుల నుద్ఘాటించి సర్వాంగముల్
బలుసొమ్ముల్గొనినాఁడుమీ! యిదుపులుంబంగామిగాఁ జేసినన్
14

సీ. పెళ్ళి నల్లి ప్లుపు నిల్పెద నన్న నదలించుఁ
జెఱుపుగావింప నెంచినను గసరు
వనము నెట్టింప నెంచిన నెంత లేదను
గుడికి యత్నము సేయ గొణఁగొణఁగు
బుధుల కీవేఁడినఁ బ్రొద్దు వోదను
నీవు నతిథిపూజలకు మల్లాడుఁ దిట్టు
దోసాన కలిగిన నోసి! పోలెమ్మను
బేనసాదలఁ బ్రోవ నీమువారు

గీ. దేవ! యిటుగాక మఱియును లావుమట్టి
బలియు బకిరంబు జోగుగోపాళమనుచు
వీథి కెవ్వారు నుడిసిన వెక్కిరించు
నయ్య! ననుఁగన్న కొడుక్కు గయ్యాళితల్లి.

క. సామీ! పలుమఱు దేవర
కేమని వినిపింతు నింక నీఁగను నిసుకుం
జామునకు బలియుఁ బెట్టక
యీమునలి కరాచిపిసిడియై వర్తించున్ 10

సీ. వదనపద్మము పల్లవప్రకరోచ్ఛిష్ట
లాలితవీటికలాచిఁ జేసి
గాత్రంబు జ్యాకిణాకర్కశభుజులైన
మగలకు గరిడికంబములు సేసి
కూర్మియెక్కుడఁ బాముకొనసిని యూర్జింపు
దొరలకు నిర్వాంకతుంగ సేసి
మొలకమెఱుంగుఁజన్నులు భుజంగ నఖాంకు
శములకుఁ గలభకుంభములు సేసి

గీ. గుట్టు నానయు విడనాడి కొంగుపఱచి
యగడువడి పడిచి వడసిన యట్టిపసిఁడి
కటకటా ! యేమిటికి నెక్కు గడనవంక
నేమి గంటిని దొడుసు నాకేల యనుచు.

ఉ. ఏను విరక్తురాల నయి యిట్లు భవత్పదసేవ గోరి యో
మహానికులావతంస ! గరిమంబున వచ్చితి నావరంబు లో
నూనఁగఁ జూచి నీ దయినయూశిగమున్ దయచేసి ప్రోవుమీ
యానతిపద్ధతిఁ దగ నహర్నిశముం బరిచర్య సేసెదన్ 18

సీ. నెఱినొప్పు లకుచముల్ నీచేతఁ గాయలుగాచెఁ
బొమ్మనిపింపఁగలఁ గడంగి
చిన్నకొమ్మల మించు కన్నెమామిడి
చెట్టుఁజేర్చి నీకును మెచ్చు సేయఁగలను
నెలమిఁబల్వురుసల నీమోవిఫల మంద
సొరిది నీకును జవిసూపఁగలను

బొగడను దగు విధంబులను బెక్కులు గల్గ
నలరించి నిను మరల్పొలుపఁ గలను
జతురబహుబంధములఁ బరిచయము కలిమి
రాజయోగవిలాసాభిరామ నగుట
ఘనకళానుభవంబుచేఁ గలుగు నేర్పు
మించ నిన్నును గడకుఁ దేలించఁగలను. 19

వ. అనిపలుకుటయు జటివరుండు నమ్మటుమాయలాఁడిపలుకులు నిక్కువంబులు గా వగచి విష్ణుకైంకర్యంబునకుం దనకు సాహాచర్యంబు గలిగె ననుచు నంగీకరించి దానిం దగువిధంబునం బనిగొనుచు నేమంబునం బుష్పదామంబులు రంగశాయికి సమర్పించుచు మాధుకరచర్యాసంపన్నంబు లగునన్నంబులు భుజియించి యిష్టశిష్టౌదనం బయ్యింతికిఁ బ్రసాదించుచుఁ దన యుటజంబున కనతిదూరం బగునొకలతాకుటీరంబున నుండ నియమించె నివ్విధంబున నొక్కసంవత్సరంబు గడపినయ నంతరంబ. 20

—* సూర్యాస్తమయాదివర్ణనము *—

క. [1]గగనమణియేను చకి
దగదిన మిది నీదిగాదు తరుణీ యనుచున్
వగదేరు దనకయెడగై
గదవని పైఁబెట్టె నన నబ్ధిఁ దపనుఁడు గ్రుంకెన్. 21

1. అర్థము తెలియనందున నున్నట్లే విడువఁబడినది.

ఉ. నాదగుతారకారుచిధనంబు హరించిన కన్నగాఁడు వీఁ
డే దివసాహ్వయుం డగుకడిందిమలిమ్లుచుఁ డంచుఁ బశ్చిమా
శాదయితుండు చూడఁ గడసారి నవారణఁ జేలము న్వియ
ద్వాది కడంకతో ముడియ వైచె ననన్ ర వి గ్రుంకె నెంతయున్.

చ. తిమిరపుదాడికాఁడు చనుదేఱఁ దొడంగెను నా కెదుర్పఁగా
సమయము గాదు గూఢతరచర్యను వర్తిలి వేగ వచ్చెదన్
రమణఁ దమోనుదాశ్రయములన్నిలుమంచును నైజతేజముల్
గమలహితుండు నిల్పెననఁగాఁబొడకట్టెనుసాంధ్యరాగముల్.

క. జలజహితభీతి నిల్లడ
నిలిపిన యయ్యిరులదొరలనిసువులు తటిద్వై
వెలువడె ననఁ దొగమొగ్గల
నెలనుమ్మెదదిమ్ము లటు ధురీయన వెడలెన్. 24

క. మురహరున కేకచక్రము,
సరసిజబంధునకు నేకచక్రము, కవయై
తిరుగుట కా దనుకరణిన్
సరసులఁ జక్రంబు లేకచక్రము లయ్యెన్. 26

మ. అహరంతావసరంబునందు నొకకల్హారంబుచక్కి న్మహ
ర్మహుఁరిచ్ఛారతిఁ దేలి తేఁటిమిథునంబు ల్గూర్కఁ దత్తద్గరు
త్ప్రహితంబై తగు తేనె వేఱొకటి యర్థింగ్రోలెఁ దా నయ్యెడన్
సహజక్రీడలు గావె యెల్లప్రజకుం జౌర్యక్రియావైఖరుల్.

చ. బుగబుగతావులం బొదలుపుష్పొడిచే మకరందధారచే
నొగిఁ దముఁ బ్రోచినంతవడియు న్గడునర్థిలిఁ జేరి కొల్ఛి మా

పగుటయుఁ దుష్మైద ల్జలరుహంబులఁ దొల్లిటిపూపు దప్పినం
దగఁ దొగల న్వసించెను గృతఘ్నుల నెందును నమ్మవచ్చునే!

సీ. దైవతైర్థికులు మందాకినీతోయము
 గ్గొప్పరించిన గాజుఁగుప్పె లనఁగ
ఘనపథద్యుతి నవగ్రహరత్నములు దాఁప
 నిర వైనదంతంపుబరణి లనఁగ
నలవిధూదయ హేతు వగుతూర్పుఁజూలాలు
 హువ్వైన నుమియు చిట్టుము లనఁగ
వెలయురాసులఁ బొల్చువినువీథిఖలమునఁ
 జెన్నొందు నెలగదోసి ళ్లనంగ
రేయిసురతాణి జగమావరింపఁ దలఁచి
పోలుచు నిరు లను బలురికీబులను బనిచి
కొటల నెత్తినసున్నంపుఁగుండ లనఁగఁ
జాలఁ గనుపట్టెఁ దారకాసముదయంబు. 28

మ. ఘనధారాధరభూమిక ల్గగనసాత్త్వాస్మార్తు లామ్రేడితాం
జనశైలంబు లనేకథావిహ్వృతిమత్స్వర్భానులీలల్ వికి
ర్తనజాకృష్టవధాదిమార్గములు నక్తంవార్ధిశైవాలము
ల్పునరుక్తార్కసుతాచ్ఛట ల్దగెఁ దమంబు ల్తండతండంబు లై.

క. దిక్కుల నిండి ధరిత్రిం
ద్రొక్కిటిసి మహాతమంబు గిటికొనె నిఁకఁ దా
నొక్కింత దలఁకెఁ గాంతు
ల్దక్కక విలసిల్లు చుక్కలం గప్పుతటిన్. 30

గీ. పొలిచె ధవళిమ జాబిల్లిపొడుపునందు
రమణ సమయపు వజ్రపురాజురాక
తగ నెఱింగింపఁ జీఁకటు ల్డామె దారి
కడకు బ్రాయంగఁ బెచ్చు కాకత మనంగ. 31

వ. అంత. 32

చ. కుముదములందుసామముఁజకోరములందునుదానముప్రథాం
గములయెడ న్విభేదనము గాటపుఁజీఁకటియందు దండన
క్రమమును గానిపింపఁగఁ దగం బగ లెల్లను నీఁగి విక్రమం
బమరఁగ రాజు గైకొనియె నయ్యుదయాచలసింహపీఠమున్.

ఉ. ఎల్లజను ల్ప్రయోరుహాభ వేశ్వరవిష్ణుమయాత్ముఁ డైనవాఁ
డల్లవికర్తనుం డనుచు నాడుదు రాతఁడు గాఁడు నేన సూ
తెల్ల మటంచు లోకులకుఁ దెల్పినరీతిని జంద్రునందు రా
గిల్లెను మేనిపైఁ బొడుపుఁగెంపును బాండిమముంగళంకమున్.

సీ. ఖరకరుం డతిశీతకరలీలఁ దనయందు
వహియించె నీతనివంకఁ గాదె
మును దిస్సమొల సామియును రాజశేఖర
త్వము దాల్చె నీతనివంకఁ గాదె
యమరులై వేల్పుఁ ల యదితినందను లున్న
వారు దా రీతనివంకఁ గాదె
నరులు సేవను జిదానందానుభవయోగి
వరు లౌదు రీతనివంకఁ గాదె

జలజభవువంక హరివంక శౌరివంకఁ
గొదవ లెన్నుచు మ్రొచ్చులు మొదలుగాను
వరుస నీక్షింతు రీతనివంకఁ గాదె
యనఁగ జాబిల్లి ప్రాఁకె నయ్యభ్రవీథి. 35

ఉ. పెంపునఁ జందమామ ప్రతిబింబముఖంబునఁ జుంబనంబు గా
వింపను డాయఁ దత్తరనవీనరుచు ల్వలితభ్రమంబు వు
ట్టింపఁగ రోసి పద్మిని ముడించెను మోమునఁ దమ్మి మోడ్చె నా
యింపటుసూచి నవ్వెనన నెంతయును న్వికసించెఁ గల్వయున్.

గీ. భూనభోవీథిఁ బాలారఁబోసినట్లు
కడలిదొరిపట్టి వెన్నెల గాయసాగెఁ
బులికిఁ బుట్టినకూనకుఁ బోసఁగ నొక్క
చాఱయును లేదె దీని కాశ్చర్య మేల ? 37

వ. [1]ఇవ్విధంబునఁ జంద్రికాపూరంబులు తోరంబులై బిసప్రసవ
కోరకవిసరంబులం బోదల దళంబుల సందుసందులం దెలిపి
గని చొరంబాఱి మధురసమిళితపరాగయోగంబు పొంగార
గాఱ యిచ్చినచందంబున నందంద తార్కొను కోకనదగేహినీ
గేహంబులకు నోడుబిల్లలఁ గప్పినయొప్పును గల్పించుచు నట
మున్నహిమకరతరుణకిరణఘనఘనికనికరక్రియానటీరంగంబు
లగు సురంగంబులును దరవికచోత్పలనిర్ముక్తప్రభామండల
యంత్రోపలంబులను దళంబు లను కొత్తళంబులు విరియించి

1. ఈవచన మసంపూర్తిగా నస్పష్టముగా నుండుటచే నున్నంతవఱ
కున్నట్లే యుంచితిమి.

మకరందవాహినీనిర్ఝరంబులకుఁ దగుతత్తటంబు లను వంకదా
రులఁ జొచ్చియు నగ్గలికలం గలకుసుంగడినంగడిం జడిసి యె
డనెడఁ దోరంగు లగు మధుకరఝంకారంబు * * *
రావంబు తననందనునికువలయప్రతిపాలనఖేలనావిశేషంబు
గనుంగొని హర్షోత్కర్షంబునం బొంగి నింగి ముట్టంబోలుఁ
గాకున్న మకరకర్కటమీనంబులకిందునుండం బని యేమి యని
వెలఁగున సురగరుడసిద్ధవిద్యాధరముగ్ధధవళేక్షణాసముద
యంబు వీక్షింప జారసారసముఖీజాలంబులకుఁ బ్రతికూలం
బును మలిమ్లుచప్రచారంబులకు దూరంబును విరహిణీజన
నివహంబునకు దుర్వహంబును జంద్రకాంతశిలావిటంకంబు
లకుం బొంకంబును నై జగదండఖండంబున నిండి మోడుకొని
యె, నయ్యవసరంబున. 38

గీ. అంత కటమున్న సమయకృత్యములు దీర్చి
యవనిసురుఁ డుండెఁ బర్ణశాలాంతరమున
దేవదేవియుఁ దాఁ దదాదేశమునను
గడఁక మునిమాపె తనపాదకడకు వచ్చి. 39

సీ. మెదిచి మెత్తినమృగీమదపంక మాయెను
మడవలు గట్టఁ బైఁబడినరొంపి
తావి గుబాళింపఁ దగుగందవొడి యయ్యెఁ
బాఁదులుద్రవ్వఁ బైఁబడినదుమ్ము
నిండారు కుల్లుపన్నీటితుంపురు లయ్యె
బడలిక చేఁ గానఁబడినచెమట

జనఫలప్రదాయకుండు నగురంగనాయకుం డయ్యెంతి భావంబున నావిర్భావంబు నొంది, యిందువదనా! భవదీయమనోరథంబు సఫలం బయ్యెడు మెల్లి యీప్రొద్దు దనుకం దాళుకొమ్మని యనుగ్రహించి యప్పంచశరగురుండు తిరోహితుం డైనం గనుంగొని మేల్కాంచి చంచత్కుతూహలాన్వితభయసంభ్రమంబులు మనంబునం బెనంగొన నాత్మగతంబున. 44

క. ఈకల నిజమో కాక ప
రాకో చోద్యమగు......లు గలవే
నాకల యెన్నఁడు నిక్కల
గాకుండఁగ నిటు పరాకు గాఁ బనిగలదే. 45

క. అని యెపుడు తెల్లవాఱును
దినకరుఁ డిఁక నెప్పు డపరదిక్కున కరుగున్
వనరుహనాభునివాక్యం
బనుకూలం బెప్పు డగునో యని యున్నంతన్. 46

—* సూర్యోదయాదివర్ణనము *—

క. రక్కసులగురువు గురునకు
వెక్కస మగుమతికినిరవు వెరవుల కెల్లన్
దిక్కు నుతికెక్కువేగురుఁ
జుక్క(ంత)టవిటులు గడు నుచుక్కనఁ బొడిచెన్. 47

చ. ఇననిభుఁ డైనగౌతమమునీంద్రువివేకము వీటిఁబుచ్చి యా
యనఘునిధర్మపత్నికి నహల్యకు నాఱడి దేఁ దలంచి వం

చనగతిఁ గూయు కోడిగపుజాతి జగద్విపరీతచర్య మిం
చను జరణాయుధంబు లగుపాములు దా నెఱింగించె
నెంతయున్. 48

మ. పలుకం బాఱె నగారచారుతరదీపజ్వాలిక ల్దిక్తటం
బులఁ గప్పెన్ విటీభుజంగనయనంబుల్ నిద్రఁ జెందెన్ విధూ
పలజాలంబుల జా లడంగె శశిబింబస్ఫూర్తి తగ్గె న్నవో
త్పలకాంతు ల్రహిఁ బాసె దాఁగె నిరు లంతన్ గవ్యా
రాంతంబులన్ 49

శా. స్మార్తుల్ తత్త్వ మటంచు నెంచఁగ మహాశైవుల్మ నోజద్విష
న్మూర్తింగా నుతియింప వైష్ణవులు విష్ణుం డంచు నెం చందగం
గర్తాఖండనుచుందు రుష్కులు మొక్కల్గాఁ గొల్వఁ బ్రత్యక్షమై
మార్తాండుం డుదయించె నబ్ధితటసీమ ప్రాచి తౌర్యాత్రికిన్
50

క. అప్పుడు మేల్కని చెలి ముద
మొప్ప న్ముఖమజ్జనాదు లొగిఁ దీర్చుచుఁ దా
నెప్పటివలె మును సెప్పిన
చొప్పున నెలదోఁట సేయ సూర్యుఁడు గ్రుంకెన్.

మ. కలికాలంకృతనీప ముద్ఘుష్టసరఃకాదంబ ముత్కోకచకం
దల ముద్విగ్నశకుంత ముల్లుఠదుదన్వత్కల్లోల (కల్లోల) ము
త్కలికాయుక్తమయూర మున్ముఖసముద్యచ్చాతకంబున్నము
జ్జ్వలజంతుప్రజ మంబుదాగమము విశ్వస్తుత్య మయ్యెందగన్
52

చ. ఘనసఘనాఘనంబులు తమోపికరంబులు మచ్చరించి పే
ర్చిన మఱి యొక్కవేళ నొకచెల్వుం నొక్కవిలాస రేఖఁ జ
య్యన నుదితంబులై ... ... ఘనంబులై
మునుకొని కాసుక్రమమ్మొకొని ముంచె నజాండకరండమండలిన్
53

క. పెళపెళపెళయని చిలికెం
బెళపెళపెళ యనుచు నుఱిమె బెళుకు మెఱుంగుల్
తళతళతళ యని మెఱసెన్
బళిబళిబళి యనుచు వాలికపటలి నటించెన్. 54

క. చిటిపోటిచినుకులు మిగులన్
బొటబొటబొట యనుచుఁ బడఁగఁ బొదరిల్లుగఁ జం
జొటజొట నురియఁగ గుఱుకుచ
కటకటకట యనుచు వగవ గడఁగుకొనంగన్,

సీ. పని లేసపనివట్టిపాలార్చి పస్నదం
బసినతొల్లిటినేరముసకుఁ దోడు
కుడిచి కాయుండి లేఁ గ్రొవ్వి యిల్వేషంబుఁ
బూనినయవివేకమునకుఁ దోడు
గుఱుతెంచ నోగాము లెఱుఁగక చెన్నారు
గొనినట్టి మూఢత్వమునకుఁ దోడు
తలఁచిన తలఁపు బాములు దెచ్చినట్టి
యీశనువు నవయోగర్వమునకుఁ దోడు
గీ. నోటుబాఁపఁడు తా రాతికొడుకుఁబోలె
నటనలకు లోనుగాక యుండుటకుఁదోడు

నన్ను నదవద వణఁకించి నలఁప వలసి
వర్షమిదె యీవయును దాను వచ్చెననుచు

క. తనయక మిక్కిలి వానం
దడియక వసియింపఁ దగును దాపసిపంచం
*గడకుంజ మంత్రియుటజము
కడకుం జనవలయు ననుచుఁ గదిరె కడఁకన్. 57

సీ. అడుగిడు నడుగు గొఁకిడు గొంకి తడవును
దడవి మొయ్యనదాఁటు దాఁటి నిలుచు
నిలిచి మొంటఁ దలంకఁదలఁకి దైవము దూఱు
దూఱి పొదల్గూఱుఁ దూఱి యలయు
నలసి నిబ్బోఁటఁ గందు నంది యుస్సురనును
నసి కెలంకుల చప్పుడరయు నరసి
చనఁగొంచుఁగొంచుఁబయమ్ముఁ పొలంకువఱిను
వినికొంతి స్మృతివహించును వహించి

గీ. కటికచీఁకటిగములకుఁ గలఁగుఁ గలఁగి
మెఱుఁగు మొత్తమ్ము లడరిన మెచ్చు మెచ్చి
చినుకుపడిన గుర్వాటు సెందుఁ జెంది
యలసగతిఁ గోడ మెలపున నడుగు నరిగి.

క. ఆవనజేక్షణ గాంచెం. బావన మగుపర్ణశాలపజ్జను ఘనసా
రావిన్నిజవళిచలనవి, రావిన్ శాఖాపరంపరావిన్ రావిన్ 59

మ. ఇత్తెఱంగున నక్కురంగనయనారత్నం బతియత్నంబునం గనుం
గొని యంతంతఁ దనయునికికిఁ గొంతయనుకూలం బగుతత్
దీయ మూలంబున నిలిచి వినీలిమధామం బగుధామంబు

---

*ఇది సాధుపాఠముగా లేదు,

నడుమం గడు మెఱయు పావకజ్వాలచందంబునఁ జంచరీక
మాలికాభిరామం బగుచు నంగటి ధామంబున మషీమలిన
పటఖండంబునం బొదిగిన మాణిక్యశలాకవిలాసంబున నసిఁ
గరువలి విసవిస విసరం గసర ముసర (సర) సంగల కటికి
చీఁకటి మొత్తంబుమధ్యంబున నిగనిగని నెమ్మేనుదీఁగె రాఁ
ల్లి సల్లన వసియించె నయ్యవసరంబున. 60

క. మూఁగినఘనములు తారం
గ్రాఁగినధరణీతలంబుకడసెక లెల్లన్
లోఁగిసఁ గుంభద్రోణము
గాఁ గురిసెం బాము వ్రేలఁగట్టిన తేవన్ 61

చ. పకువడగండ్లపెల్లు గనుపట్టు మిణుంగుఱుంబుర్వులంచు సం
దడిగొను నింద్రగోపములు దర్దురఘూర్ఘరవంబు శోఢాతం
డడఁబడు నార్ద్రజాంతివసనాదము మోదము మీఱ నెల్లెడం
గడుఁ జరియించు రాజిలపకాయములుం దఱచయ్యె నయ్యెడన్ 62

క. దిగువం బొఱెడు వెలుఁగ
కగపడి పైఁజాఱు మ్రానియాకులనీటం
బొగులుచును జల్లువాన
న్నొగులుచు నయ్యింతి యిట్లను న్మదిలోనన్. 63

శా. చెప్పం జిత్రముగాఁ జలంబు గొని వచ్చె న్నాలిపెన్వానయే
నెప్పాటం దరియింతు దీప మఱి యిం కెవ్వారు దిక్కీగతిం
దప్పం ద్రొబ్బఁగ వచ్చునీ వకట నిన్న న్నాకలం గన్న రం
గప్పా! యెక్కడ నున్నవాఁడవు పరాకా నన్ను వీక్షింతువా 64

చ. అనుచును బల్కరించు వసుధామరవల్లభుఁ బిల్వఁ జూచు ని
మ్ముసు లతికోపను ల్పరమమూష్ఠిలు తాళుకొనంగ చేర చే
మసిశపియింతురో యనిభయంపడుఁబోయిన ప్రొద్దుపోయినం
జినుకున కోర్చియుందు నెవసించుట మేలనుఁ బెక్కుభంగులన్ 65

క. ఇవ్విధమున నప్పు డయ్యోల
జవ్వని తలపోయుచున్న సమయంబునఁ దా
నవ్వలని పర్ణశాలం
బువ్విలుతుపతంబ్రఁ బోలుముని నాథుండున్ 66

సీ. కావేఁపూరి మొక్కడ వెల్లివిరిసెనో
యొద్దిగాలువయెద్ది యుర్లఁబడెనో
అసదైనమ్రాఁకు లెయ్యవి పెల్లగిలెనో
యాకు లేవంకఁజీకాకుపడెనో
కలిగొట్టుచిన్న కెమ్మలఁ... బెట్టెనో
మడిసి యేకొమ్మలు బడలుపడెనో
గాడ్పుచే నూటాడి కారె మేమయ్యెనో
లతికల చెలువ మేగతిని జనెనో

గీ. తెలియ నింతయుపర్సఁబు వెలియదాయె
మొగులు మొత్తంబు లెప్పటిపగిదిఁ గోడఁ
గారుక్రమ్ముచునున్నవో కాక కొంత
పలుకఁబాఱెనో కనుఁగొనవలయు ననుచు 67

క. లేచి మెలపునఁ దాను గిలించియున్న
మెట్టు సడలించి వాకిటఁ బెట్టిపట్టి

తడికఁగేడించిపోదకునఁ దార్చిభూమి
సురశిఖామణియుఁ బత్రొంగినాచునప్పుడు.

క. చలనం బందక చెంగటి
వలనం గనుపట్టు సిందుపదనం జూచెం
(1)గలవాణిం బంచితకోకల
నంచితకలన రావికెలనం గెలనన్ 69

♦ విప్రనారాయణుఁడు దేవదేవింగాంచి పర్ణశాలకు రమ్మనుట

చ. కని దూరీకృతకంటకస్థితగుళుగ్రగ్రావరాజి స్థిర
స్తనికుంజావళిఁ బొల్పు సిచ్ఛలదళచ్ఛాయ న్సదాచారపా
వనవేదిం బరిడింపఁజేఁగె నను రే వర్తింపుచుండెం బనే
మని శంకింపఁ దపస్వి న న్మెఱసె నుద్యచ్ఛంచలాజాలముల్ 70

క. క్రొమ్మెఱుంగుల దగదగరుచి
చిమ్మెడి చీఁకటుల విరియఁజేసిన నప్పుడా
కొమ్మం దెలియఁగ గనుఁగొని
క్రమ్మరఁ దయం దేవదేవిగా నెఱిఁగి తగన్. 71

క. వానం దడియఁ దొడంగిన
దాన న్నెనరుచు నాకుఁ దగ నెఱిఁగింపం
బూనదు మది నానదు ధృతి
మానదు పర్ణంబు గోల మగువ యటంచున్.

---

(1) గలనిందితవాణినిగో,—అని మాతృక

పంచచామరము. అదే మదేమి దేవదేవి ! యాతుచ్ఛదావళీ
భిదాపదాన మైన యట్టి పెంజడింగడు న్వాడం
కెదే మదీయదివ్యమానగేహ మూహసేయను
న్న దేకదే మదేభయాన యుండ నుండెరా దటే 73

చ. అని మునినాథచంద్రుఁడు దయారస ముప్పతిలంగఁ బల్కఁగ
న్విని యలివేణి తానిదియె వేళ యిఁక న్మతి వీసఁదక్కఁగాఁ
బెనఁగకయున్న నన్ను వెడవేసనఁ బిల్తురు లోకులంచు దం
డను దనకోలరంబుకడ డాఁచినసొమ్ములు పంబరాదులున్ 74

క. నెమ్మిని గైకొని యయ్యెట
జమ్మునకుం గీరవాణి చని తత్ప్రతిహా
రమ్ము కడ నిలువ, రా రా
రమ్మని యమ్మునివరుండు రమణిం బల్కెన్. 75

ఉ. అక్కడనుండ నేల ధవళాయతలోచన చాసకొట్టునం
జిక్కితిగా యిఁకం దడవు సేయకు నాచెను రాకు శయ్యయీ
దిక్కున నున్న దీవెలు మదీయపదంబులు దండ నుండు పెం
పెక్క ధరింపఁగావలయు నేసెదె నాదగు కావి కోటియున్. 76

సీ. తులసికాళ్లతోఁ బ్రోక్కదవు చుమికాయి దెసకా
స్మరణమాత్మ ధ్యానసమయమయ్యె
నెడ లేదు వేష్టువ లిటరమ్ము ముట్టెదుగనుక
ప్రాతస్నానమునకు వలయుఁ
బీఠంబుపైఁ దీర్థ పెనుమాళ్లు వేంచేసి
యున్నవా రపచార మోసరిలు
పెట్టినాము పట్టెబుట్టెఁగోఁ *దులసిని
జలపంబు భానువాసగము తేపు

*దినుసులసీదళంబు—అని మాతృక.

సీ. పల్ల మామూల నలిపిరి చల్లనిచట
నుఱెయు నీచాయ నిద్రమైయుండు నచట
మహితరామానుజాచార్యమౌనిభాష్య
ముఖబహుగ్రంథసామీప్యమునను జనకు. 77

క. కన్నియ! కమండలూదక
మున్నది నీ మౌ దోలంగ కుండఁగ దండన్
దిన్నఁదనంబున నుంచు మ
టన్నను మన్ననకు నలరి యబలామణియున్. 78

ఉ. అప్పుడు జిల్గుదుప్పటి వొయారముగా సవరించి క్రొవ్విరుల్
గొప్పన నొప్పగాఁ దుఱిమి కుంకుమ గంధము మైనలందితా
నుప్పతిలన్ విభూషణసముత్కరముల్ ధరియించి హారముల్
గొప్పచనుంగవం దెఱికొల్పి తనర్చె విలాసవైఖరిన్. 79

ఉ. నూతనరత్నభూషణమనోహరకాంతులు దీపదీప్తివి
ఖ్యాతి వహింపఁ గ్రొమ్మెఱుఁగు కైవడి మైఁ గుండంగ దేవదే
వీతిరలాక్షి యప్పుడమివేలువు చెంతకుఁ జారసిల్లి హేం
లాతిశయంబునం బలికె నంకురితప్రమదానురాగయై 80

గోపవధూసనాథ (పదకో) కనదద్వయభక్తియుక్త! యో
తాపసవర్య! యీచలికతంబున నిద్దుర రాదు విష్ణుగా
థాపదలీలలం గడపెదం దగుప్రొద్దప విన్నవించి యా
లాపము సేసి కోకిలకలధ్వని యెంతయు వింతసేయఁగన్. 81

మ. తలిరుంబోఁడి వొడంగి మాధవుఁడు రాధం గూడి క్రీడించుగా
థలు కుబ్జం గయిగొన్న వార్తలను సత్యావాంఛ లీడేర్చును

ద్దులు నాభీరవధూటులందుఁ గల సౌందర్య రుక్మిణీదేవిపై
చెలిమిం గ్రొన్ననయిచ్చులాగు వినిపించెన్ మాధుకీవైఖరిన్.

వ. ఇవ్విధంబున శృంగారరసప్రధానంబు లగుకథాప్రసంగంబు
లం గొంత యభిముఖుం జేసి కలఁక యగుధైర్యంబున నున్న
యతనిం జేరంజని. 83

చ. పడఁతుక తేనెలుట్టిపడఁ బల్కెను మానికులావతంస! యిం
పడరఁగ మార్దవంబునెల వయ్యెను నీచరణంబు లొత్తెదన్
బడలినవార లిందనుకఁ బాదులు ద్రవ్వియుఁ గారె మెత్తియున్
మడవలుదీర్చియుంబిదపమార్చియుఁ గాలువలేర్పరించియున్.

గీ. అనుచుఁ గెంగేలుఁజిగురుల నతనిచరణ
కమలయుగళి నిజాంకపీఠమున నునిచి
యంగుళీయకఖచితంబు లైనమణుల
డాలు నఖరుచితోఁ బల్లటీలుగొనఁగ. 85

క. ఒత్తెం జరణము లటు దళు
కొత్తెం దమి మునికి లోక లొత్తెం బులకల్
చిత్తజుఁడు వింటఁ దూపున్
జత్తాయతపఱచి చిత్తజల్లుగ నేసెన్. 86

సీ. అప్పుడు చిట్టుముట్టాడుకోరికలను
దమకంబుచే నైన తత్తఱములఁ
జేయెత్తి నిలుకడఁ బెడఁబాయుసిగ్గుల
నోక్కింత నుజ్జూఁత లూఁగఁ దారి

యుసటుఁ జన్నులకునై యుఱుకు నగ్గలికల
మన సొగ్గనీయని మహార్ఘ్యములను
అధరమాధురికి నత్త్రాడు ముచ్చటలను
గోదలేక ముప్పిరి గొన్నమమతఁ
దపసి డెందంబు వెన్నచాదమునఁ గరఁగెఁ
గలయికలమీఁదితీమురువఁ దోలఁగుచుండఁ
జిత్తజునిసేన తెలగోలు సేసినట్లు
కులుకుఁబలుకులఁ జిలుకలకొలికి పలికె. 87

క. లాలనసేయవు నన్నుం
కేళీసంగతుల బుజ్జగింపవు నీపై
హాళిం జిక్కితిఁ గన్నడ
యేల దయం జూడ లాఁతినే మునినాథా ! 88

మ. అనుచుం గంకణనిస్వనంబులు బెడం గైమ్రోయఁ గాంచీకల
స్వనముల్ వీచులవిందుసేయనుదుటుంజన్నుల్ గయాళింప లో
చనదీప్తుల్ చెలఁగంగఁ బైకొనుసరోజాతాస్యతోడం గడం
కను గ్రీడింపఁదొడంగె నత్తపసి రంగస్వామి ప్రేరేపఁగన్. 89

సీ. చక్కెరకెమ్మోవి చవిచూచి చవిచూడ
నొయ్యనఁ గొనగోర నొత్తి యొత్తి
కివకివఁ బారువా క్రియఁ బల్కి పల్కంగ
నలకళాదేశంబు లంటి యంటి
చుంబనక్రియలను జొక్కించి చొక్కింపఁ
గడునోయారముగాఁగఁ గవిసి కవిసి

బిగియారు కౌఁగిట సొగియించి సొగియింపఁ
జిట్టంటుచేతలఁ జెనకి చెనకి
యుచితబాధానుబంధత నుండి యుండ
ననఁగి పుంభావరీతుల ననఁగి పెనఁగఁ
దపసికిని నేర్పి యతనిమౌగ్ధ్యంబు నెల్ల
రమణి [1]విడనార్చి [2]నతను ప్రౌఢిమ చెలంగ. 90

చ. అవితథయోగధుర్యుఁ డగునమ్మునికిన్ మఱపించె నెంతయున్
ధవళవిలోచనాధరసుధారసధార నిజోపరిస్థలిం
దవకరమాధురీధరసుధారసధారఁ దలోదరీమణీ
నవమణితప్రసంగకలనాద మనాహతనాదముం దగన్. 91

చ. మెలఁతయుఁ దాను సంయమి తమిన్ విహరించెఁ గవేరకన్యకా
పులినతలంబునందు సురపొన్నలనీడల మాధవీలతా
వలయములన్ మరందరసవాహినులన్ మదకీరశారికా
కులకలనాదసంకులనికుంజములం గమలాకరంబులన్. 92

వ. ఇవ్విధంబునం గతిపయదినంబు లిచ్ఛావిహారంబులం గ్రీడించి యొక్కనాఁ డయ్యంగనాలలామంబు నిజమనోరథానుసరణపరాయణుం డగునవ్విప్రనారాయణుం దోడ్కొని యగ్రజసమీపంబునకుం బోవం దలంచి యయ్యారామంబు నిర్గమించె నయ్యవసరంబున— 93

ఉ. రంజితశింజితాభరణరమ్యనటీనట... ... ...
రంజయపుంజనావనిధర ప్రభుతత్పరతాశుకీమణీ

---

1. విడనాడె- అని మాతృక.
2. అతని ప్రౌఢిమ- అని మాతృక.

పంజరకుంజరాశ్వభటబంధురదర్పితశత్రుభూమిభృ
ద్భంజనకంజనాయకసుతస్ఫుటనీతికళావిశారదా ! 94

క. ... ...సం
చారితఝుంపానృపాలచంక్రమమురళీ
ధారితకరేచితప్లుత
ధారాధౌరేయజవనతరగంధర్వా ! 95

కవిరాజవిరాజితము.
పురహరసూనుసమానసమిజ్జయ ! పుష్పసుగంధసుగంధిలధీ
కరటిఘటాశ్రవణాంచలబంధురగంధమహోపచితార్చిరతి
స్ఫురదనలప్రతిమాద్భుతతేజ ! యశోరుచిజాలసచోళబహిః
పరిపిహితాబ్జభవాండకరండకృపాశరధీ ... క్షీశరధీ.. 96

గద్య. ఇది శ్రీశంకరస్వామిసంయమీశ్వర చరణసరోరుహధ్యా
నానందకందళితసౌందర్యధుర్య ప్రబంధపరమేశ్వరవంశపవిత్ర
లింగనమనీషిపుత్ర శ్రీకాళహస్తీశ్వరదయాసహాయ చదలువా
డ మల్లననామధేయప్రణీతంబైనవిప్రనారాయణచరిత్రం
బనుమహాప్రబంధంబునందుఁ దృతీయాశ్వాసము.

శ్రీరస్తు.

విప్రనారాయణచరిత్రము.

చతుర్థాశ్వాసము.

క. శ్రీవిలసితగోవిందమ
దేవీహృదయేశ వంశదీపక సదరా
జీవ[1]సమద్వైరిధరి
శ్రీవల్లభ మాకరాజు తిమ్మనృపాలా! 1

గీ. అవధరింపుము నిజపురీయాత్ర సేయు
నావధూటిని విప్రనారాయణుండు
తమకమునఁ జూచి మమత చిత్తమునఁ బెనఁగ
నపుడు తానును వెనువెంట నరుగఁదలఁచి. 2

సీ. శ్రీవిభుఁ డవధరించిన [2]గండవడములు
తిరుమణి పెట్టియ [3]విరులగరిడె
కౌపీనముల నొలిగట్టినదండంబు
గావివేష్టువ యిట్టికళవసంబు
సురుచిరం(బగు)నూర్ధ్వచూర్ణకరండంబు
జలకమండలువును దులసిపేరు

---

1. సమత్వరిపఁథిధరిత్రీ- అని మాతృక. 2. గండవిడియలు- మాతృక. 3. పూలగరడి- మాతృక.

సద్వ్యాఖ్యేదాపహాం బైనధవిత్రంబు
పుస్తకంబులు కుశప్రోతబృసియు
మఱియు దోంకెన గొడ్డలి మచ్చుకత్తి
సలగపాఱయు మొదలుగాఁ గలిగినట్టి
సాధనంబు లి వెక్కడిసడి యటంచుఁ
బలు తెలుంగుల నల్లటు పాఱవైచి. 3

మ. నలినాక్షీమణి వెంబడిక్ సురటియుక్ బంగారుభృంగారువుక్
జిలుగుంబావడయుక్ విభూషణములుం జీనాంబరంబుల్ సరం
బులు కర్పూరకరండముల్ పరిమళంబుల్ గంధపుంగప్పపా
వలునుంగావటనించుకొంచుఁజనియెక్ వాచంయమస్వామియున్.

క. ఈపగిది నతఁడు గునగునఁ
గోపనవెనువెంట నరిగెఁ గొంకక "కామాం
ధోఽపి నపశ్యతి" యనియెడి
యాపలుకులు పలుక నిశ్చితార్థము గాదే? 5

గీ. వారిరుహనేత్రి తనయింటివారిలోనఁ
బంత మీఁడేఱె ననుచును సంతసించి
త్రోవ నమ్మౌని నెటువలెఁ దోడుకవచ్చె
నటువలెనె తెచ్చి యక్కచెంగటను నునిచె. 6

క. ఇట్టఁగద నీచూచిన
యట్టిమహాయోగి యీతఁ డౌఁగద మును నేఁ
బట్టినప్రతిజ్ఞ యిటు తుది
ముట్టెంగద చూడు మీఁముముత్తువ రేణ్యున్. 7

ఉ. అప్పుడు దేవదేవిని దదగ్రజ గన్గొని మానివంకయుం
దప్పకచూచి నివ్వెఱఁగు నానయు సంభ్రమముం మనంబులో
నుప్పతిలంగ నో చెలియ! యోవికచోత్పలపత్రనేత్రి! నీ
కెప్పొలఁతుల్ దలంపఁ బ్రతి! యెవ్వరు నిన్ను నుతింపశక్యమే!

క. చక్కఁదనంబులు లేవో?
చొక్కపుసరసతలు లేవా? సుదతులు లేరో?
నిక్క మిటువంటి చిత్రము
లెక్కడనుం జూచి యెఱుఁగ నేఁ దరలాక్షీ. 9

క. ఓకన్నె! యింతజాణవు
గాకున్నను రాజులెల్ల గారవమొప్పన్
నీకుం గైవస మగుదురొ
యేకడ నీరానియీవు లిత్తురో? చెప్పుమా. 10

సీ. నెఱవాది నని వచ్చి నీకుఱంగట నిల్చి
యేచెలి వీణవాయింప నేర్చు?
భరతశాస్త్రక్రియాప్రౌఢిచే నేకాంత
నీకడఁ జక్కఁగా నిలువ నేర్చు?
నంగజాగమరహస్యము లెఱుఁగుదు నని
యెవ్వతె యెదుట వాక్రువ్వ నేర్చు?
లావణ్యరేఖావిలాససంపద మేటి
నని యేవధూటి నిన్నెనయ నేర్చు?
నఖిలగుణగణసంపన్న వైననీకు
తెఱఁగు సకలంబు నెఱిఁగియు నెఱుఁగలేక

ముదిత! నీతోడ నేను బన్నిదము చఱచి
యోడితిని నీకు నిఁక మాటలున్న వేల? 11

గీ. అనుచుఁ గౌఁగిటఁ గదియించి యగ్రజాత
చెలియలిని భిల్లు మూఁడుమెచ్చులును మెచ్చె
దేవదేవియు వివిధసంభావనముల
వారభామిను లెంతయు గారవింప. 12

క, నయగారపుఁదమిఁ గపట
ప్రియముల మెఱమెచ్చుఁబల్కరీతల మిథ్యా
చయములను బై పచారపు
నయముల మునిఁగూడి కొన్ని నాళ్లు రమింపన్. 13

క. భూదేవుఁడు దా నేమిట
బూఁదారిన యొక్కకాసుఁ బొరయించుటయున్
లే దఁట సకలము నడపిన
యాదారగతి సంచరించునఁట యిది తగవే? 14

గీ. అనివిచారంబు తనకు నింతైనలేక
సుగుడితన మనుమాటెల్ల సున్నసేసి
యన్నిటికిఁ దానె చనవరి యగుచుఁ దిరుగ
నావిధము చెల్లఁ గదుదేవదేవి రోసి. 15

సీ. కన్నులల్లార్చి రోక్కారొక్కములు మాళ్ల
వరుసగా గడియించువారిఁ జూచి
కట్టడ కిసుమంత కడమైన వేటొక్క
వైపులఁ జనఁ జూచువారిఁ జూచి

తటితీపు పుట్టించి తక్కెచేకాసెల్ల
వడివెట్టి రాఁదీయువారిఁజూచి
మొగమోట యుడిగి సొమ్ములమీఁదఁ గళవారి
వదలక యార్జించువారిఁజూచి

గీ. విటుల మఱియును వంచించు విధముఁ జూచి
యమ్మునీంద్రుండు కడుఁ బేద యగుటఁ జూచి
తల్లి వేసారికొనెడుచందంబుఁ జూచి
సఖులు ముడుగుళ్ళఁబోయెడుసరణిఁ జూచి 16

క. ఈయునికి వారకాంతకు
నాయమె యిది యేడుకోడును నాఁటికి నాయం
బాయె నిఁకం గలకాలము
పాయక యత్తపసిగొడవఁ బడఁగాఁగలదే. 17

క. అపకీర్తి గాక యుండఁగ
నెపుడును నే మెలఁగుకరణి నే మెలఁగుచు నీ
తపసిని నిలువెడలింపఁగ
నుప మూహింపఁగ లే దొకో! యనునంతన్ 18

—♦ వేశ్యమాత విప్రనారాయణుని వెడలఁగొట్టుట ♦—

సీ. గమకించు కీలుగుజ్జము పదంబులరీతి
నున్న దంతంబు లుజ్జూఁత లూఁగ
వక్షోజములు జాఱి వ్రాలిపో మీఁగాళ్ళ
కడదాఁక దూఱుదుంకంబు లాడఁ

బలుకరించినను జెంతలఁ జేర రాకుండ
వాటుంపురులు చిత్తవాన గురియ
గుల్లు గుల్లని కొళ్ళు కొళ్ళున దగ్గుచోఁ
దవిలిన చెవులు చిందర్లువోవ
సీ. బుజముపై నొక్కకోఁకలి పూనిపట్టి
గడుకొనుచును గసరుచుఁ బెదవు లదరఁ
గొనన లెన్నుచుఁ దాఁగన్న కూఁతురున్న
ఠావునకు వచ్చెనల దేవదేవితల్లి. 19

క. ఇటువలెఁ జేరంజని య
వ్విటకంటకి కూఁతు నదరవేయుచుఁ బట్టీ!
యిటువంటి వెఱ్ఱిదానవు
కట కట! తగవగునె కసికడ వసియింపన్ ? 20

మ. కొలఁదుల్ మీఱినసంపదల్ గలభుజంగుల్ ఏట లేరో! వదా
న్యులు గారో! వలసంతలం గలఁగి నిన్నుం గోరరారో! నవో
త్పలపత్రేక్షణ! ఏఃమాయలకు బందా గాక నీయీడుభా
మలలో వన్నెయువాసియుంగలిగియున్నా! సొమ్ముపార్జింపవే
21

చ. ప్రతి మఱిలేసి తేఁగొమిరె ప్రాయపునాఁడె విలాసవైఖరిన్
మితిగడవం బదార్థము దమిం గడియించుట నీతిగాక యీ
తతి చని పిమ్మటన్ ముదిమి దారసమైన మ తేటినుద్దులే
గతజల సేతుబంధములు గావె ధనార్జనపుంబ్రసంగముల్?22
చ. నెటికలు దీసి యిచ్చకము నేర్చి ప్రసంగము దీసి యప్పట
ప్పటికి నుతించి మాటలను బందిరినెట్టి సటల్ ఘటించి ము

చ్చట లెఱఁగించి బాస సహజంబుగ నందఱ కన్నిరూప్రులై
పిటులఁ గలంచి తీయఁదగు విత్తము లుత్తమవారకాంతకున్ 23

వ. అని యివ్విటకంటికి యివ్విధంబునం గూరిమిపట్టిఁ గిట్టి దిసంతులు గొట్టి కట్టెదుటం గంబంబుమఱుంగునం గదల మెదల వెఱచియున్న యమ్మహానుభావుం జేవెలుంగునం గనుంగొని నెన్నడుమం జీర జూఱఁ జుట్టుకొని కొంకిబికిమొకంబునఁ జికిబికి వెండ్రుకలు జంజాటుఁగొప్పునం జెదరి యుప్పరం బెగయ రోఁజుచు నడుగులు దడఁబడం బడఁబోవుచుఁ గదలి యదలించి నైచుచుఁజేరం జని. 24

ఉ. ఓరి యుటంకి! యీపికసిశోత్పలగంధిని మారునింటిసిం
గారవుఁబూజవారువముఁ గారుమెఱుంగులలోని తేట నా
కూరిమిపట్టి నిట్టిసగూఁటితనంబున బేలువెట్టి తొ
రార! గణింప నన్ను వినవా? మఱియు వ్వారిలోనితక్కరిన్ 25

క. ఇలుసొచ్చి వెడలనేరవు
మలయుచు నేనాఁటిచుట్టమవురా యోరీ
ములుచ! యిటునాగృహంబునఁ
గలిగిన సొమ్మెల్ల గుల్లగట్టి తినంగన్! 25

ఉ. ఎన్నఁడుఁ గాసు వీసమొక టిచ్చినవాఁడవుగావు వీట నీ
వన్నియకోడెకాండ్రు తగవారవధూటులకై యొసంగు నా

చిన్నెలు నీవు చూచియు నిసీ! తలవంపఁగ నేర వన్నిటం
బిన్నతనంబు దాల్చితివి పెద్దగ నిన్నిఁక నాడనేటికిన్? 27

సీ. కడుబట్టతలఁ జెమో కాళ్ళను ముడిపెట్ట
నే నేర్తు మఱియును నేనె నేర్తుఁ
గోటికిఁ బడఁగెత్తి టూటూలుగుణియింప
నే నేర్తు మఱియును నేనె నేర్తుఁ
గొలిచి మింటికి నేలకును సూత్రపట్టంగ
నే నేర్తు మఱియును నేనె నేర్తుఁ
బుడమిలో వట్టియూబూమెలు సేయంగ
నే నేర్తు మఱియును నేనె నేర్తుఁ

గీ. దవిలి యిలువిద్య తక్కిడితనము నాది
కపట మేనిచ్చువారికిఁగాని దొరక
దహహా! ననుఁ గన్నుఁ బ్రామినయట్టి గడుస!
యుండుదువుగాని యింక నోరోరి! యనుచు. 29

క. మెడఁబట్టి వెడలద్రొబ్బినఁ
గడు నతఁ డీడిగిలంబడఁగఁ గ్రమ్మఱఁ దపసిం
బుడిసిటిపట్టుగఁబట్టుచు
వడి నొకజరఠయును దాను వాకిట వైచెన్. 30

గీ. వైచి సరకునఁ గ్రమ్మఱవచ్చి తలుపు
మూసి గడెపెట్టి యిఁక మునిముచ్చుకాన!
యిటు మొగఁబైన నాకొద్దియెఱిఁగె దనుచు
నింటికినివచ్చె నప్పాట కంటకియును.

క. జనని గయాళితనంబును
మునిపతికిం గలుగు తమకమును గులధర్మం
బునఁ గినుక దనకు సమ్మతి
యునుగా నలదేవి దేవి యూరక యుండెన్

చ. అలధరణీ సురేశ్వరుఁడు నవ్విటకంటకిచేతఁ బెక్కుభం
గుల నిటమాటలం బడి దిగుల్ దుదిఁ దోఁపఁగ దేవదేవిపై
గలవలవంత యేమఱ కొకానొకచోటికిఁ బోనెఱుంగక
మ్మెలఁతగృహంబుపంచఁ దినెమీఁదనురంగపతిందలంచు చున్ 32

క. ఒకచోట నొదిఁగె నమ్ముని
మకరాంకశరానువిద్ధమానసుఁ డగుచున్
లుకలుకని యప్పుడు తపనుఁడు
చకచకరుచిఁ గోడ నపరజలధిం గ్రుంకెన్, 33

ఉ. అంతటరంగశాయి వివిధావసరాన్నము లారగింపుచు
న్నంత నవీనగానకలనానటన శ్రవణావలోకనా
నంతరవేళ సేవకుల నందఱఁ బంచి మణీమనోజ్ఞశు
ద్ధాంత నికేతనంబున రహస్యవినోద విహారహారియై. 34

సీ. భుజగేంద్రుఁ డుపధానముగను నొయ్యనఁనొక్క
హస్తంబు తలక్రింద నంద మొందఁ
జక్కఁగాఁ గటిమీఁదఁ జాఁచినడాకేలు
పద్మానుబంధసంపదలు దెలుప

జలదంబుపైఁ గ్రొత్తతళు కిచ్చుసాంధ్య
రాగము తేవఁ బీతాంబరము చెలంగఁ
జాయకుంకుమపట్టెఁ జక్కఁజెక్కినవంకి
చెలువువిలాసంబు జిగి దొలంక
గీ. నిండువేడుకఁ బాలమున్నీటిసుతయుఁ
బంటవలఁతియు నీళయుఁ భక్తి తోడ
నడుగుఁదమ్ముల నొత్తంగ, సతులసౌఖ్య
లీల నారంగపతి పవ్వళించియుండె. 35
క. పనిలేనివని ముఖాంబుజ
మునకుం జెన్నగ్గలింప ముసిముసి నగినన్
వనరుహాగేహిని విభునిం
గనుఁగొని యిట్లనియె నర్మగర్భముగాఁగన్. 36
చ. మమతఁబితామహున్ భువనమాన్యునిఁగన్న పురాణపూరుషో
త్తమ! నునుమించుఁజెక్కుల సుధారుచి, పర్వఁగనిర్నిమిత్తమీ
క్రమమున లేఁతనవ్వుఁజిలుకం బని యెయ్యది! యేవధూటిపై
దమిఁ గనువేసితో వలెఁగదా మఱి నీకిప్పు డాప్రసంగముల్ 37
క. రంగద్విలాసకుబ్జా
లింగనతోషితమదీయలీలాసేవా
సాంగత్యవచన రచనల
భంగుల నేమైనఁ గొదవపడెనో! యుపేంద్రా! 38
వ. అని సచాతుర్యంబుగాఁ బలికిన రంగనాయకుం డయ్యంగ
నాలనామంబు వదనం బాలోకించి. 39

క. ఓలలనామణి! నాపై
నీలాగున సంశయింప నేటికి నన్ను
ల్లీలాదరహాసాగమ
మూలం బామూలచూడముగ నెఱిఁగింతున్. 40

ఉ. శ్రోమరుహ ప్రభూతకులదుగ్ధపయోధివిధుండు విప్రనా
రాయణనామధేయుఁడు మహాత్మవిధేయుఁడు యోగమార్గధౌ
రేయుఁడు పొల్చు సద్గుణగరిష్ఠుఁడు మచ్ఛరణారవిందసే
వాయతబుద్ధియైయహరహంబునుబువ్వులతోఁటసేయుచున్ 41

ఉ. అమహితాత్ముఁడొక్కవెలయాలికిమిక్కిలి తానుగూర్చువాఁ
డైమమతన్ మెలంగుచు నొకప్పుడు నేమియు నీయకున్నచో
గామిడి దానితల్లి విటకంటకి యిల్వెడలింప వంతచే
భామిని యింటిపంచబహుభంగులఁజింతిలుచుండనవ్వితిన్ 42

క. నావుడు నిందిర దేవా!
దేవరపదభక్తుఁ డిట్లు దీనతఁ బొందం
గా నెస నతనిం గావం
గాపలదే యింత (దనుక) గడచినపనియున్ 43

సీ. పాఱుఁడ నని పట్టపగలు నట్టేటిలోఁ
బలువచేఁతలకుఁ బాల్పడినవాని
విదితంబుగ విచిత్రవీర్యునిరాణివా
సములకు సడి దెచ్చి చనినవానిఁ
బుణ్యతీర్థము లాడఁబోయి యులూచియ
నక్కన్య కాపత్యంబు గన్నవాని
మోహినిపై మోహమునఁ బెక్కుదివసముల్
దన్నుఁ దానెఱుఁగక యున్నవాని

...చి భక్తవాత్సల్యమహిమ
... చిత్తంబునందు
... మహానుభావ!
... పేక్షింపఁదగునె! 44
... చరిత
... మాలికంబులు వోరయుం
... జగదీశ్వర!
... దాసదాసుల కైనన్ 45
... భజియించిన నిత్యుల లోఁ దలచినం
... ప్రపత్తులు నెవ్వగ లుజ్జగించి వి
... గాసిభక్తులు నిజాధిపత్యము దాము పూనినీ
... సేవకులుం గలరే జనార్దనా 46
... శిఖామణి దుర్దశమాన్పి యింతటం
... నామనవిగ్రహౌని నీవు దయాపరుండవై
... వదనంబున లేనగ వంకురింప న
... యంబునిధిధీరగభీరతరస్వరంబునన్. 47
...లోచన! యతఁడు
... మహమకాద్భుతమాయా
... చెంతయు
... నతనిఁ బోరయునే మోహాదుల్? 48
... గల్గునే యంబరీషుని
దూర్వాసుఁ డొనరించు దుర్నయములు?
...యుఁ గలిగనే ప్రహ్లాదుని
హిరణ్యకశిపునచేనగు నవగడపుఁబనులు?

పారయఁ గల్గెనె పాండుపుత్త్రులసతి దుస్స
సేనుండు సభను జేసినకొఱంత ?
కారింపఁగల్గెనే గజరాజు నిర్వక్ర
నక్రభీకరవిక్రమక్రమంబు ?
నీకు నా రన నేటికి ? వినవె నాదు
భక్తకోటికి హరిహయబ్రహ్మలైన
ధిక్కరింపఁగ శక్తులో ? చక్క నెదుట
నిలువ నైనను శక్తులో ? తలిరుఁబోఁడి ! 50

ఉ. ఆపద లొంద వచ్చునో? భయంబులు చేరఁగ వచ్చునో? మన
స్తాపముడాయవచ్చునో? విచారము చెంతల నుండవచ్చునో?
పాపము లాచరింప మతి పైకొన వచ్చునో ? మామకీనసే
వాపరతంత్రచిత్తు లగువారిని నీలవినీలకుంతలా ! 51

క. కలవే యిహపరసుఖముల్ ?
దలఁపఁగ మద్భక్తివిరహితము లగుయజ్ఞా
దులయందు నెందునైనను
జలజానన ! నేల విడిచి సాదన గలదే ? 52

క. మన్న్యస్తాత్మకు లై తగు
నన్యస్తుతిరహితు లున్నతాఖిలలోకా
ధ్వన్యుల్ శతశతమన్యుల్
ధన్యుల్ గతమన్యు లమరతాపసమాన్యుల్. 53

మ. హరిణీలోచన ! యట్లుగావున మదీయం బైన లీలార్థ మై
ధరణీదేవకులావతంస మనురక్తస్వాంతుఁడుం బోలె నీ

కరణిఁ దర్తిలు నేతదాచరితముస్త్రైంకర్యపూజానమ
స్మరణధ్యానఫలంబు లెన్నఁ దరమే చర్చింపఁగా నేరికిన్ ? 54

వ. అయినను దగువిధంబుల నీవునుం జెప్పెదవు గనుకఁ గరు
ణాంతరంగితావలోకనంబులం గటాక్షించి రక్షింపఁ దగు నని
యరవిందమందిరకుఁ దెలిపి పురోభాగనిక్షిప్తంబును విభీషణ
దత్తంబును నానారత్నఖచితంబును నుచితోపచారయోగ్యం
బునుం బర్యంతవ్యాప్తనైగనిగ్యంబును నగుకనకపాత్రంబు
గైకొని— 55

క. డం బలరఁగ నొకవటు వై
శంబరరిపుజనకుఁ డైనసఫలత నర్థి
త్వం బని బలి నడుగుట హృద
యంబునఁ గను రోసి దాత యయ్యె ననంగన్. 56

—* రంగపతి దేవదేవికి బంగరుగిన్నె యిచ్చుట *—

ఉ. ఈయపరంజిగిన్నె యిపుడే విటకంటకి కిచ్చి విప్రనా
రాయణు దేవదేవిని రయంబునఁ గూర్చి సుఖానుభూతులం
జేయఁ దలంచి యెంచి సరసీరుహనాభుఁడు నేకయామికా
ఖ్యాయతభీకరార్భటి నిజావసథం బటు నిర్గమించుచున్. 57

క. చిటు కనక మాటుమడఁగిన
పుటభేదనవీథి నరసి పొలఁతుక తలవా
కిటికడ నోవిటకంటకి !
విటకంటకి ! తలుపు తీయవే యని పలుకున్. 58

క. ఆపలుకు తా వెడల్చిన
తాపసిపలు కనుచు లంజతల్లియుఁ గోపో
ద్దీపిత యై యిఁక నాచే
నీపరి పెట్లఁ బడ కరుగునే పీఁ డనుచున్. 59

పంచచామరము. ఇసీ యిసీ! మొగంబుసూడఁకట్లు వెల్వరించినన్
వెస న్విసంగి పోవు సిగ్గు వీసమంత లేదు నీ
దెసం బసల్ ఘటించె దేర! త్రిమ్మరీ! మ ఱెట్లు వ
చ్చి సారెసారె నన్నుఁ గెర్లఁ జేయరాక పొమ్మిఁకన్. 60

క. కాదేని చేతిరోఁకట
వాదుల వారించి లెన్స వడ్డించినచో
నీదిక్కున నీకెవ్వరు
రా దిక్కని పల్ల సవ్వ యతఁ డిట్లనియెన్. 61

క. [1]ఓ ముదియ! నీవు గొట్టిన
నే మగు నెవ్వారికైన నీరోఁకటిచేఁ
దామును వడికెద మనఁదగు
సాములు మాయంతకులము చాలరె చెప్పమా. 62

సీ. వింతివాఁడను గాను విటకంటకీ! విప్ర
నారాయణుం డంపినాఁడు నన్నుఁ
దాళుకొ మ్మొకకొంతతడవు నానామధే
యము [2]రంగరా జని యంద్రు జనులు

---

1. ఈపద్యార్థమూహ్యము.
2. శ్రీరంగరాజనుచు కాంతోపయంద్రు—మాతృక.

తత్ప్రియశిష్యుండ ధగధగద్యుతులచేఁ
గడుమెఱుంగారు బంగారుగిన్నె
తెచ్చినాఁడను నీకు నిచ్చి రమ్మనఁగను
గైకొను మిది యనర్ఘంబు సుమ్ము
పలుకు తెలియంగ వినుము సామ్ములకు నేమి
వలసినవి యెల్ల నడుగు సువర్ణపాత్ర
మాత్ర మని యుండవలదు నీమనసులోన
గడియ సడలించు తల్పు మొక్కరము దిగిచి. 63

క. అనుమాట లోను వెలిగా
మొనసినపేరాస వారముఖ్యయు మఱి త
జ్జననియు నొండొరుఁ గడవం
జని దిగ్గనఁ దల్పు దీసి సంభ్రమ మొదవన్. 64

చ. వినయము సేయుచేవను రవి(ప్రతి)బింబము వోలె నప్పుడ
య్యనఘుని కేలుఁగెంజిరుటాకునఁ బొల్చుపసిండిగిన్నె గ్ర
క్కున మది చెంచడంబు గయికొన్న దిదైవకుహూ నావటూత్తముం
దనయవరోధమందిరమునం దగునైందవరత్నవేదికన్. 65

గీ. ఉనిచి కడుగారవంబున ననఘచరిత
నట్టనడురేయి చెప్పుచున్నాను మమ్ము
నరమరలు లేక మీయుపాధ్యాయువలెను
నడపుకొనుహార లెవ్వ రున్నారు గనుక. 66

క. నన్నిప్పుడు పొడగన్నం
గన్నులఁ గప్పుకొనుఁ బ్రియము గయికొను నామా

టన్న జవదాఁటఁ డతఁ డీ
కన్నియఁ దన ప్రాణపదముగా భావించున్. 67

సీ. అదలించి యే మించనాడిన నెంత లే
దను గాని మాఱుమా టాడరాఁడు
నెమ్మిమై మెలఁగంగ నేర్చుఁ గన్నుల మ్రొక్కి
మనసున దీవించు మతము దోఁప
నొకనాఁటికంటె వే ఱొకనాఁడు లాలించు
నొకటఁ గా దన్నిట నుచితగతుల
నలవారు వీరలవలె జూటుఁదనము లే
దోడికెఱింగినవాఁడు గాఁడు
తాను మాదేవదేవియుఁ దమకములను
గరగరికలందు నొక్కరొక్కరికిఁ దొరసి
జోడువాయక మెలఁగంగఁ జూచునప్పు
డనఘ! సంతోష మాత్మ నింతంత గాదు. 68

ఈనటనల మేము మీా
మానియు నిన్నాళ్లు గూడిమాడి మెలంగన్
నానోటను బుట్టిన సని
యేనెఱుఁగక చేలనై మహీసురముఖ్యా! 69

వ. గృహకృత్యప్రసంగంబులం గొంత యూపడుచుపై నడిచిపసు
చుం గసరుకొన్నం జూచి (తన్మా)డిన చందంబు దోఁచినం
గాఁబోలు న య్యభిభాషణశీలుండు నిజస్వరూపస్వభావంబు
లెఱుంగనివారికిం బాపిన తెఱంగునం గనకపాత్రం బిమ్మహా

నిశీథినీసమయంబున మిమ్ముఁ గనుబడ(లింప) మీచేతం బెట్టి పంపిన వాఁడయ్యె నీయనుచితప్రయోజనంబు లెల్లం బరులయెడం గాక తన మాయెడాటంబునం దగవు లగునే యని వెండియు. 70

క. నావలని నేర్పు నేరమి
దేవరవలె నున్న మీకుఁ దేటపడంగా
నే విన్నవింపక మఱి యిం
కేవారికి విన్నవింతు సిద్ధచరిత్రా! 71

మ. తనకుం గూర్చువధూమణుల్ చనవుచేతన్మందెమేలంబునం
కను వేసారియు నవ్వటాలకునుఁ బల్లం బల్కువాక్యంబు లె
ల్లను నిక్కంబులుగాఁ దలంచి తగ దల్లన్నిర్నిమిత్తంబు నా
కనునే యుండుఁ గదా మునీశ్వరులకుం గోపంబు సాటోపమై.

ఉ. ఏనటు చిట్టుముట్టనుచు నించుక కోపము తాళలేమి నా
పైనొకలాగునం గిటుకు వట్టిన దోసము గాదు దానునుం
దానును నేఁటిదాఁక మమతం దగ నర్మిలిఁ గూడి యున్నవా
రానెన రైననుం దలఁపఁ డయ్యెను దీని గణించి యేనియున్.

క. గుఱిచేసి గిన్నెఁ బంపిన
తరువాతను మళ్లి పంపఁ దగ దంపినచో
మఱి నిన్నుఁ గొదవసేసిన
తెఱఁ గగుఁ గెళవులకు మీమదిం గడునెడయున్. 74

క. తనసొమ్ము గాదె మాకల
ధన మెల్లను నేఁట నేమి తా మది నిఁక ము

న్వెనుకలకు మమ్ము నెట్లుగా
మనుపుం దాఁ గాక మాకు మఱియుం గలదే. 75

క. విను మే నటువలె దూఱితి
నని మామునితోడ మఱవ కనుమీ యని యా
చెనఁటి తనముద్దుఁగూఁతుం
గను గీఁటిన నదియు వగపు గలిగినతేరన్. 76

మ. తనసింగారపుఁ జెక్కుటద్దములమీఁదం జాఱుకన్నీరు కే
లినఖాగ్రంబులఁ బాఱమీటుచును దల్లి న్మార్లనుగ్గించిమో
మునకుం దైన్యముగొంత తెచ్చికొనిడంబుల్ సూపియవ్విప్రునో
య్యన డాయం జని యిట్లు వల్కెనురహస్యాలాపరూపంబునన్.

గీ. తా నెఱింగియు నీజాతిగానిదాని
మాట లెల్లను గొండగా మదిఁ దలంచి
యుల్ల నడు రేయి గిన్నె యి ట్లంపనేల
కుడిచి కూర్చుండి నను జాలిగొలుప నేల. 78

ఉ. ఆమెలదోఁటలోన సాబ గయ్యెడుపుప్పొడితిన్నె మీఁదఁ గెం
జాయలఁబొల్చు లేఁజిగురుశయ్యఁ గెలంకులయందుఁదుమ్మెదల్
మ్రోయఁగ గోరువంకలను ముంగురు లల్లన దువ్వి దువ్వి న
న్నాయున గారవించిన ప్రియంబులు నామదిఁ బాయ నేర్చునే.

క. ఈపాటి తనకు నెప్పుడు
నాపై దయ గలిగినందు(నకునిఁక) నన్నుం

జేపట్టు మనుము కంతుని
తూపుల నగునాదుమనసు[1]తుందాను కడఁగున్.

క. ఓయనఘచరిత యిటువలె
నాయనచిత్తంబు వచ్చు నటు వలె వివిధో
పాయములఁ దెలిపి సరగున
నీయెడకుం బంప మీర లే కలవారల్.

సీ. అని గారవించి నైవేద్యము మీఁదఁ బలికినఁ
బనివిని యాదిమబ్రహ్మచారి
తనలోనఁ దా నవ్వుకొనుచు వెల్వడి వచ్చి
తలవాకిటను నిల్చి దండఁ బంచ
తిన్నెపైఁ బవళించి యున్న వాచంయమ
ముఖ్యునిఁ గనుఁగొని ముసుఁగు దిగి
వివరించి చూచి యోవిప్రనారాయణా!
యెంటివైతి నిచ్చోట నుండనేల
ప్రియము మీఱఁగ విటకంటకియును దేవ
దేవియును మిమ్ముఁ దోడ్తొని తెమ్మటంచు
నన్నుఁ బంపిరి తాము నిం దాఁక వెఱచి
కన్నులారంగ సరగఁ బోవలయు మీరు.

క. అన విని కల గనఁ బోలుదు
నని దిగ్గన లేచి చూచె నప్పుడు కృష్ణా

1. మనసుతుందుదును కలంగెడును—మాతృక.

జినదండకమండలుశో
భనములు గల మధురవచనపటువృక్ వటువున్. 83

వ. చూచి నివ్వెఱంగునం బులకితశరీరుం డై యిట్లనియె. 84

క. ఈలీల మదనవిశిఖ
జ్వాలలఁ బడకుండఁ గావ వగచినకరుణా
శాలివి నీవెవ్వరు నా
పాలింటను గల్గు రంగపతివో తండ్రీ! 85

క. కని కరముతోడ నిటువలెఁ
బనివడి నెమ్మోము సఱచి పఱచినఁ గానీ
కనరానికటికిచీఁకటి
యనక ననుం గానవచ్చునా యెరుఁ డైనన్. 86

మ. అని సంతోషితచిత్తుఁ డై బహువిధవ్యాహారమాధుర్యలీ
ల నుతింపం దనపాణిపల్లవము కైలా గిచ్చి యప్పాటఁ ద
ద్ఘనగేహప్రతిహారగేహాళిఁ జొరంగాఁ బంపి తా నాత్మర
మ్యనిశాంతంబున నుండె రంగపతి పద్మాదిప్రియాసక్తుఁ డై.

—* విప్రనారాయణుఁడు మరల వేశ్యయిల్లు సొచ్చుట *—

గీ. అంత నిక్కడ మానికులాగ్రగణ్యుఁ
డావటూత్తముఁ డటు సాగ నంపి చనినఁ
దోలుత మాటలువడి పుల్లసిలినవాఁడు
గనుకఁ గొంకుచుఁ దనయాత్మగతమునందు. 88

ఉ. కల్లరి బేరజంబు విటకంటకి మిక్కిలిఁ దత్తనూజయుం
దల్లి నతిక్రమించినను దాను వహించికొనంగఁ జాల ది

ట్లల్లనఁ జేరఁదీసి యిపు డాచెడు గెక్కడ ముక్కపాటు దే
నుల్లమునం దలంచిన దొకో యని పోసటు దేవదేవియున్.

ఉ. వెన్నెలబైట నొక్కమణివేదికమీఁద మిటారి తేటవా
ల్గన్నులకన్నియ ల్తెలఁకులక్ భజియింపఁగఁ దానమానసం
పన్ననవీనగానరసమాధురి వీనులవిందు సేయఁగాఁ
గిన్నెర మీటుచుండి పరికించుచు మానికులావతంసమున్.

చ. గరువము మీఱఁ జూచి గజగామిని దిగ్గన లేచి చేతికి
న్నర చెలిచేతి కిచ్చి రశనామణికింకిణికానినాదనూ
పురకఝుళంఝుళక్వణనము ల్మకరాంకచమూహళాహళీ
స్ఫురణవహింపఁ గ్రక్కునను బోయి యెదుర్కొని సంభ్రమంబునన్.

క. వేదండయాన తా నపు
డాదండను బోలుచు మణిగృహాంతరమునకుం
గై దండ యిచ్చి సుమనః
కోదండసమానుఁ దోడుకొని చని కడఁకన్. 92

క. అక్కడఁ దగఁ గుందనపుం
జెక్కడములఁ జాల నుల్లసిల్లుచు మిగులం
జొక్కమగుచున్న (రత్నపు)
ముక్కలిపై మానిచంద్రము న్నుంచి తగన్. 93

క. అంబుజముఖి బంగారపుఁ
దంబుగ పన్నీట నడుగుఁదమ్ములు గడిగెం
బంబినసిగ్గుల వెన్నెల
డంబు వి(డంబించుపావడం) దడిమొత్తెన్. 64

గీ. మేనఁ గలపంబుఁ గడువింతగా నలంది
గొనబుమీఱంగఁ దావిక్రొన్ననలు దుఱిమి
సన్నవలిపెంపువలెవాటు సవదరించి
కప్పురము నించి పచ్చిబాగా లొసంగి. 95

సీ. సకినెలపట్టెమంచము మించుపఱుపును
గెంబట్టుబటువులు గిండి జీని
పావడ బంగారుపావలు కాళంజి
కురువేరు పన్నీరుఁ (గోఅజంబు)
గోవజవ్వాది కుంకుమ గంధసారంబు
పునుఁగు కస్తూరి కప్పురము చాఁదు
జాలవల్లిక పుష్పతాళవృంతము నప
రంజిగద్దియ హురుముంజిసురటి
యాదియగునట్టి వస్తువు లగురుధూప
ధూపితంబు వితానబంధురము సాల
భంజికాకీరదీపికాపరివృతంబు
భరితపారావతము నైన భవనమందు. 96

క. తరుణి రమించెను సత్తఱిఁ
బరిపరివిధములను వింతబాగుల హేలా
పరివర్ధితమోహారసా
చరితపునఃపునరనంగసంగరకేళిన్. 97

క. ఈలాగున రతికేళిం
దేలి పరిశ్రాంతిఁ బొంది నిద్రించిరి యా

లీలావతియుఁ దపోధన
శాలియు నంతం బ్రభాతసమయం బయ్యెన్. 98

ఉ. సమ్మదలీలఁ బంకరుహసద్మహజారములం గొలంకులం
గ్రమ్ముమిళిందమాగధులగానము మించెను రంగశాయిగే
హమ్మున బోరున న్మొరసె నప్పు డహర్ముఖసూచకంబులై
యిమ్ముల శంఖదుందుభిసమీహితమంజులవాద్యఘోషముల్.

సీ. శ్రీరంగరంగసంస్మృతపూర్వజల్పాక
సద్యోవినిద్రపంజరశుకంబు
నగ్రతఃక్షోణీసమానీతపునరుక్తి...
...నఖముఖ లిహద్ధేనుకంబు
వివిధహేమకవాటవిఘటనావసరాయ
నాన్వేషబహిరుద్యదరుణభంబు
మలయభూధరమరుచ్చలితనానాగోపు
రార్ధ్రస్థలీవైజయంతికంబు
మాగధానూనజేగీయమానగాన
రససమాకర్ణనోత్ఫణప్రమదసమద
భావపర్యంకభుజగాధిపంబు నగుచు
వెలసె నప్పుడు తద్రమావిభునినగరు. 100

శా. ప్రౌఢస్వైరభుజప్రతాపరుచిదీప్తవ్యాప్తపర్యంతయు
గ్గాఢారణ్యమహీమతంగజఘటాగమ్యస్థలస్థాయి ఘం
టాధాంకారవిమోహితాహితచమూనానామృగాఖేటధీ
రూఢోత్సాహా! కదాచిదప్రతిహతక్రోధప్రసాదోదయా!

బ్బరబాహాంక రమా
స్ఫోకవతీనిశాంక బృందారకధు
బ్బంధుకీర్తిరచితక
బ్బాలాకుచపటీర! గుణగంభీరా! 102

సరసిజదళచక్షుశ్చక్రవాకస్తనద్వ
య్యరుపులిననితంబప్రోల్లసజ్జహ్నుకన్యా
కిరణతనూజాగాఢసాపత్న్యదోష
ంతశరధిగచ్ఛద్దానధారాధునీకా![1] 103

ఇది శ్రీశంకరస్వామిసాయమీశ్వరచరణసరోరుహాధ్యా
నందసౌందర్యధుర్యప్రబంధపరమేశ్వరవంశపవిత్ర లింగన
మంత్రిపుత్త్ర శ్రీకాళహస్తీశ్వరదయాసహాయ చదలువాడ
సనామధేయప్రణీతం బైనవిప్రనారాయణచరిత్రం బను
ప్రబంధంబునం జతుర్థాశ్వాసము.

దానధారానిరాకా—మాతృక.

శ్రీరస్తు.

విప్రనారాయణచరిత్రము.

పంచమాశ్వాసము.

క. శ్రీమహితమహాకాఞ్చీ
నామకగృహదేవతాభినవకరుణాల
బ్ధామితవైభవ మానవ
తీమన్మథ మాకరాజుతిమ్మనృపాలా! 1

గీ. అవధరింపు ప్రభాత మిట్లరుగుదేర
నంత కట మున్న మేల్కని యహీశయాను
నర్చనము సేయుటకు వేళ యయ్యె ననుచు
నతిరయంబున సహ్యకన్యకకు నరిగి. 2

వ. సముచితకరణీయంబులు దీర్చి వైష్ణవలక్ష్యమాణుండును గుండమండపవిధాన రథోత్సవ ధ్వజోత్సవ మాసోత్సవ వత్సరోత్సవ ప్రతిష్ఠాప్రముఖమదవ దిందిరాయమాన సురదమనుండును ... గరకుంచికావలంబి యగునంబి చనుదెంచి రంగేశ్వరదర్శనాభిలాషంబుల బహిర్ద్వారప్రదేశంబుల నందంద క్రందుకొని యున్న తైర్థికుల సప్రసాదావలోకనంబులం గటాక్షించి యొంటొండం దలుపులగడియలు సడలించి యభ్యంతరమందిరంబునకుం జని— 3

క. నాగేంద్రశాయిఁ బేర్కొని
యాగర్భగృహప్రదేశ మారసి చూడన్
రాగిల్లుచును దదగ్రిమ
భాగంబున నున్నకనకపాత్రము లేమిన్. 4

క. నివ్వెఱఁగు భయము మనమున
నివ్వటిలం గడుఁ దలంకి నిన్నటినుండే
యివ్వలన నున్నగిన్నియ
యెవ్విధమునఁ జనెనొ? తెలియ దే మనువాఁడన్. 5

సీ. అని గర్భగృహ మెల్ల నల్లనఁ బరికించి
లెస్సగా నంతరా[1]ళిందమరసి
తిరుమజ్జనంబుబిందెలలోన శోధించి
పుష్పకరండకంబులను నెమకి
నిపుణత రంగమండపములో నారసి
యెలమి నుగ్రాణపుటిండ్లుఁ జూచి
పటపల్లి చక్కిఁ దా నటు పరామరిసించి
యందులందుల సందుగొందు లరసి
యడుగఁదగువారి నెల్లను నడిగి మఱియు
వెదకఁ దగుతావు లెల్లను వెదకి యతఁడు
గిన్నె గానక యత్యంతఖిన్నుఁ డగుచు
సరభసంబునఁ దోడియర్చకులుఁ దాను. 6

1. నంతరాళిమము వెదకి—మాతృక.

క. ఇదియెల్లను నధికారికి
విదితంబుగఁ దెలుపఁదగును వెసఁ దెలుపనిచోఁ
దుద నేరమి మనదెస నగు
నది గాకీసొమ్ము సరువు మందు రటంచున్. 7

క. ఆరంగవిభుని తిరుపం
దేరంబులుఁ దేరుబుట్లుఁ దిన్నియ లలరుం
జేరులుఁ దీర్ఘపుఁజెంబుల్
తోరము లగు గండములుంగని వారల్. 8

వ. అయ్యెడ. 9

సీ. జియ్య లర్హాసనాసీనుఁడై వసియింపఁ
బొంతల నాచార్యపురుషుఁ డుండఁ
గెలన సాత్తనివైష్ణవులు ద్రోపుద్రోపాడ
వలన సంకీర్తనపరులు చనఁగఁ
గడగూటు లొక్కవంకను దొలంగుచునుండఁ
గొండికాండ్రను గెలంకుల నటింప
నూరెల వేత్రహస్తులు బరాబరిసేయఁ
బరిజనంబులు చాల బలసి కొలువ
గరిమఁ గొలువున్న యయ్యధికారవరునిఁ
దాము దెచ్చిన స్వామిగంధప్రసాద
పరికరం బిచ్చి పొడఁగని భయమువీడఁ
జేరి వా రిట్లు విన్నవించిరి కడంగి. 10

గీ. అధిప! యిది యేమి దైవమాయాబలంబొ?
గర్భగృహమున నైదుబంగరువ్రగిన్నె
లుండ నాగిన్నియలలోన నొక్కగొప్ప
గిన్నెఁ గానము తగఁ జిత్తగింపవలయు. 11

చ. వినుము రమావిభుండు తిరువీసము నిన్నటిరేయి యారగిం
చినతఱిఁ గోవెలం గలయశేషపదార్థచయంబు నుండఁగాఁ
గని నలుదిక్కు సూచి తిరుకాపుల వైచితి మింక సందియం
బనఁగఁ నొకింత లేదు తెలియం దగు దీనికి హేతు వెద్దియో?

వ. అని పలికినఁ బ్రత్యుత్తరం బేమేనియు వచియింపం బూని యున్న యధికారి నధిక్షేపించి ప్రకటభ్రుకుటీఘటనాదుర్నిరీక్ష్యుం డగుచు నయ్యెడ జియ్య భయభ్రాంతు లగు నంబులం జూచి యి ట్లనియె. 13

క. పాతకులార! యనర్ఘం
బై తగు నపరంజిగిన్నె హరియించి కడుం
జాతురి మీ రెఱుఁగనిగతి
నీ తెఱఁగునఁ బోయె నందు రే, యెవ్వారల్? 14

మ. కనియుం గానమిఁ జేసికొన్నను నెఱుంగక లేక మారంగనా
ఘనిసొమ్ములను బొల్లుగాఁ దిని దినద్రోహంబు వాటించి కై
కొనుటల్ చాలక గిన్నె యెత్తికొనిబొంకుల్ పల్కుచుం బ్రేముగా
మనినం బోవునె? వేళ్లతోఁ జెఱకు దీపంచుం దినం బాడియే.

శా. ప్రాకారంబు లలంఘనీయములు తోరంబుల్ కవాటంబు లా
యాకత్త్యాంతరభూమియామికులసంఖ్యాకుల్గడుం బీగముల్

వాకిళ్లుం బదిలంబు లిట్టి నగ రెవ్వారల్ చోరం జొత్తు రి
ట్లేకాంతావసథంబునం దిరుగుమీారే కాక చర్చింపఁగన్.

గీ. అనిన గజగజ వణఁకుచు నయ్య రంగ
ధాముకోవెల మున్ను తాతలతరంబు
నాఁటనుండియు మాకుఁ గాణాచి గాదె
యెన్ని గుండెలు గలవయ్య యింతపనికి ! 17

క. రంగప్పసొమ్ము మేము తి
నంగను సుతుల మయి పుట్టినారము నిజ మై
నం గలదే మావలనను
దొంగతికంబులును వింత ద్రోహము లెందున్. 18

సీ. విను మేము ప్రాలుమాలిన దీవెసుడి గాక
కినిసిన రెండుః గుగ్గిళ్లు గాక
తక్కిన నింత గంధప్రసాదము గాక
మన(స్సై న)నొకవడతునుక గాక
యటమటించినఁ గుంచెఁడంత సాదము గాక
కాదేని యొకగుల్లకాసు గాక
దాఁచికొన్నను బలితంపుఁ జింపుడు గాక
పిక్కిన నొకపోఁకవక్క గాక
యగణితానర్ఘమణిధగద్ధగితమహిమ
భాతిరోధానమ్మగితాహిపతిశయాన
సన్నిధానప్రతీప మీాగిన్నె మమ్ము
వంటివారలు గొన నెంతవార లయ్య ! 19

క. అనిన యతి ముద్రకర్తం
గనుఁగొని యీ(దొ)డ్డకాంక్ష కడుమంచితనం
బున మనము సొమ్ము దెమ్మని
యనిచినఁ దేనేర్పువారలా? యే మైనన్. 20

మ. మొగమోటంబున నుండఁగాఁ జనదు నంబుల్ దుండగీలింతకే
పగిది న్వచ్చు సువర్ణపాత్రము గణింప న్వీంద్రుచే నాగతిం
దగఁ దెప్పింపక నీవు కన్నడవుచేతం బట్టి ప్రార్థించిన
న్నిగులం గెర్లుదుఁగాక తాళుకొనఁ జుమ్మీ యన్న భీతాత్ముఁడై.

క. యతివల్లభ! దేవరయా
నతికి న్నాఁటాడువాఁడనా? గిన్నియ యే
గతి వేగమె తెప్పించెద
మతి మీ రలుగుదురె? యింతమాత్రకటంచున్. 22

మ. అటు వీక్షించిన నీలికాసెలుఁ వినీలాకారముల్ మేటిదు
ప్పటముల్ కోరసిగల్ పిడెంబులు ధనుర్బాణంబులుం బాణిసం
ఘటితోద్యల్లగుడంబులుం గలిగి యుగ్రస్ఫూర్తి నారక్షులు
ద్భటవృత్తిం దనచెంగట న్నిలువ నాతం డత్యహంకారుఁడై.

చ. తలవరులార! రంగపతిధామమునందునఁ బైఁడిగిన్నె ముం
చ్చిలినదురాత్ము లీదురితచిత్తులు నంబులు వీరి నందఱిన్
సిలుగులఁ బెట్టి వే హరువు సేయుఁడు పొం డని పంప వేగ వా
రలఁ గొనిపోయి తద్భటపరంపర యాఁకను బెట్టి యుండఁగన్.

ఉ. ఆరజ మెల్ల నొక్కపొడ వయ్యె ననంగను బ్రాఁతిగానిసిం
గా(రము) తీరుమాలినవికారము నల్లనిబూచివంటి యా

కారము జుంజుత్తై తిగులు గట్టి నెఱు ల్తుద బీఁటవాత్తి వి
ప్పారెడుకీలుగంటుఁ బెఱయ న్విటకంటకిదాసి యన్యేడన్.

సీ. జూదంబు లాడెడుచోట్కై యరుగుచు
గంజాప్రదేశంబుకడకుఁ జనుచుఁ
దననీడఁ ద్రోవవెంటను జూచికొనుచును
బనిలేనిపని పకపకని నగుచు
నెవ్వారిఁ బొడగన్న నెకస్కై మూఁడుచు
నంగన ల్గలసి తిట్లాడ వినుచు
మాటిమాటికిని సుమాళించి పాడుచుఁ
బులియుచుఁ దనుఁదానె పొగడికొనుచుఁ
బని యొకటి గల్గి రంగనాథుని గృహంబు
వలని కేతెంచి చంచలవాణి యనెడు
పేరు నిజముగ నట నడ్డపెట్టియున్న
నంబులను జూచి యానిమిత్తంబుఁ దెలియ. 26

చ. ఒకటఁ గొఱంత లేక హరియూడిగముం దగఁ జేయుచున్నయ
ర్చకులకు నింతదుర్దశలు రాఁ బని యే మని వారి వారల
న్నకలము లెన్నగా నడిగి చంచలవాణి యెఱింగి యింతమా
త్రకు నిటు భామలం బఱతురా గుడికిం దగు లైసనంబులన్.

క. ఆపసిఁడిగిన్నె యెవ్వరి
చేపడియెనొ వీరి నేల సిలుగులఁ బట్టం
జూపోపరుగా మీాయది
యేపాటిది గలదు తెలుపుఁ డింతయు నన్నన్. 28

ఉ. అక్కడ నున్నవార లహహా యని నవ్వ పిసాళితొత్త! నీ
వెక్కడ నింత లేసిపను లెక్కడ పోవుగదంచు నందఱుం
బక్కునఁ దిట్టినం గసరి పల్లైను మీ రిటు సల్పినంతనే
తక్కువ యయ్యెనే కలితనంబును నా దొకమాటవాసియున్.

క. ఈలాగున నన్నేటికిఁ
గేలిగొనం బోయి యున్న గిన్నియ తెగ మా
యేలికసాని గడించిన
మేలిమిగిన్నియకుఁ దుల్యమే యేమైనన్. 30

వ. అని పలికినం దదీయవచనంబులు విని వెండియుం బదిలపడ నడిగి వారు దానిం దోడ్కొని వారియధికారి సన్నిధానంబునం బెట్టిన నతండు సామవచనంబులం బుజ్జగించియు నదలించియుం గల్గినవిధం బెఱింగింపు మనవుఁడు నదియును వడవడ వడంకుచు ని ట్లనియె; నయ్యా! నిన్న నగరంబు మూఁటుమడఁగిన సమయంబున ము న్నెన్నఁడుఁ గన్న తెఱంగువాఁడు గాఁడు వటువేషధారుం డగు నొక్కరుం డింటికి నొంటిమైఁ జనుదెంచి చూడ్కులు మిఱుమిట్లు గొను నొకయపరంజిగిన్నియఁ దెచ్చి మాయేలికసానిచేతి కిచ్చి క్రమ్మఱం జనియె నిది నాయెఱింగిన చందం బిట మీఁద నేమియుం దెలిసినదానం గా నని విన్నవించిన నాగొంటరి వెంటం దలవరులం గూర్చి మీ రిది చూపినజాడ (వేశ్య) మందిరంబున కరిగి కనకపాత్రం బిచ్చినవానిం బుచ్చికొన్నదానిం బట్టి తెం డని పనిచిన— 31

క. గుడిసంబులకును దయతో
నుడుగర లిప్పించి ద్రోహ మొక్కింతయు వీా
యెడ... ... ...
యుడిగం బేమఱకుఁ డనుచు నొగిఁ దలవరులున్. 32

క. అందఱుఁ జని విటకంటకి
మందిరమున కరిగి పట్టెమంచమునందున్
గందళితానందంబున
.... నొదడించుచునుండన్. 33

క. వసియించి యున్నతపసిం
బోసఁగం దల్పదము లొత్తుపొలఁతిన్ దండన్
మిసమిసల మెఱుఁగుగిన్నియ
వెసఁ గన్గొని వారు రోషవివశాత్మకులై. 34

శా. ఇన్నాళ్లున్ గణికాశిరోమణులలో నెల్లం గడున్ మేటివై
మన్నీ లెల్లరు గారవింపఁగను హేమగ్రామనానార్థసం
పన్నత్వంబున నున్నదాన వని చెప్పన్ వింద మిన్నిన్నిరో!
యె......దొంగసొమ్ములకు నై యిల్లేల ప్రాల్మాలితే? 35

—* తలవరులు బంగరుగిన్నె కనిపెట్టుట *—

క. నీతి విచారించినచో
జాతులయం దెల్ల విప్రజాతికిఁ బ్రతి లే
దేతఱి బాఁపఁడ వయ్యును
నీ తెఱఁగున దొంగిలింప నెట్లెటిఁగితిరా! 36

గీ. అనుచు నలదేవదేవిని సన్నుతింపఁ
దగువిధంబున రాజపథంబుఁ దరిసి
తోడికొని వచ్చునప్పుడు వాడవాడ
బలసి మూఁకలు మూఁకలై పౌరులెల్ల. 37

ఉ. ఈసరసీరుహాక్షి జన మెల్ల నెఱుంగఁగ నిప్పురంబులో
మూసినముత్తియంబుగతి ముగ్ధ యనంగఁ బ్రసిద్ధిఁ గన్న దా
భూసురవర్యుఁ డెంతటితపోమహిమాఢ్యుఁడొ కాక చూచినం
జేసినపాపముల్ పొలియఁ జేయఁదొడంగెఁ దదీయతేజముల్.

గీ. ఇతఁడు చోరుఁడు గాఁ డని యెంతకైన
నిలువ నాడంగవచ్చు నీనీలవేణి
గోల యగుటయు నిక్కంబ యేల యిట్లు
వచ్చె వీరికి నీయపవాద మిపుడు. 39

సీ. నగరికి నాదాయ మగువేళ యిది యని
తగవు మాలిన పనుల్ తడవిరేని
యొంటనివారిపై నోర్వఁ జాలనివారు
లేనినేరంబు గల్పించిరేని
తొడిఁబడి సొమ్ము పోఁబడి యెఱుంగక నోరఁ
గొలఁదు లొక్కనిఁ జూచి పలికిరేని
యొరుదలగా వచ్చి యొగి మఱుంగు పడంగఁ
జెవి నిల్లు గట్టుక చెప్పిరేని
పదర కధిపతి తెలియఁగఁ బాడియగును
గాక యెద్దినె నన గొందిఁ గట్టుపనికి

నేమనఁగ వచ్చుఁ బ్రజలకు నెల్లయెడలఁ
దల్లి దండ్రియు నేలినాతండు గాఁడె? 40

ఉ. యోగవిలాసరేఖ నలువొందెడు నీయనయుండు నంగనా
భోగవశాత్ముఁడై నిజతపోమహిమంబులు వీటిఁబుచ్చి ల
జ్జాగరిమల్ దొఱంగుటలు చాలక యీతఁడు దొంగకూటికే
లాగునఁ జొచ్చెఁ దాఁదలపోలంబులనిల్చునె సాదురేఁగినన్?

క. అని పౌరులు పలుదెఱఁగులఁ
గొనకొని పలుకంగ వారిఁ గొని రభసమునం
జని ముద్రకర్త సమ్ముఖ
మునఁ దలవరు లుంచి కేలు మోడ్చిన నతఁడున్. 42

ఉ. ఇంతప్రయోజనంబు తను నేలినయేలిక చోళధారుణీ
కాంతునకున్ సవిస్తరముగా వినిపింపక నేనహంక్రియా
వంతుఁడనై గణించి తగువైపునఁ దీర్ప నతండు విన్న నా
కింతయు మాటవచ్చు నని యెన్నిక నయ్యధికారి గ్రక్కునన్.

శా. ఆలీలావతి నత్తపోధనునితో నాగిన్నె చోళక్షమా
పాలాగ్రేసరుసన్నిధి న్నిలుపఁ దత్పర్యాయవార్తల్ గభీ
రాలాపంబుల విన్నవించిన నతం డాశ్చర్యముం బొంది యరా
రాలెన్నాయెనుస్వామిసొమ్ముగొనినారా ద్రోహులంచుంగడున్.

వ. పొడముకినుక యెడ నిడికొని చౌర్య ప్రసంగంబులు సాంగం
బులుగాఁ దెలియవలసి దేవదేవి నాలోకించి— 45

సీ. వనజాక్షుసమ్ముఖంబున నుండుగిన్నియ
యువిద! నీ కెక్కడనుండి వచ్చె?

నెవ్వరైనను దెచ్చి యిచ్చిరో మఱి నీవె
కైకొన్నదానవో ? కనుమొఱంగి
యీ విప్రుఁ డుండెడితావు దా నెక్కడ ?
నెన్నాళ్లు గలఁ డితఁ డిటకు వచ్చి
యింతనేరము సేయ నేరీతి మనసొగ్గె ?
మేటివస్తువుల నేమిటఁ గొఱంత ?
వివరపుట్టంగ నానుపూర్వియనుగాను
దగ నెఱింగింపు మని మహీధవకు లేశుఁ
డానతిచ్చిన విని పంక[1]జాయతాక్షి
వినయ మెనయంగ నటు వెనువెనుక కరిగి. 46

ఉ. (తానె)లదోఁట కేఁగినవిధంబు మునిం గనుఁగొన్న చందముఁ
వానికిఁ గాఁ గఁ బన్నిదము వైచినమాటయు బేలువెట్టి య
వ్వానినిదోడి తెచ్చినక్రమం బతనిఁ మొగమోటమొక్కయిం
తైనను లేక తల్లి విడనాడినచందముఁ జెప్పి వెండియున్. 47

శా. ఓ రాజన్యభవాన్వయాభరణ ! యీయుర్వీసురేంద్రుండు మే
మారీతిఁ వెడలంగ ద్రొబ్బినను లజ్జాక్రాంతుఁడై పైఁడిగి
న్నెరూపంబునఁ దెచ్చెనో యెఱుఁగ నా కిప్పించెఁ దా శిష్యుచే
శ్రీరంగప్పఁడె సాక్షి యింతకు వితర్కింపఁ వివేకోన్నతా !

గీ. అనుడు ధరణీశుఁ డాతపోధనునిఁ జూచి
వింటివా యోయి ! యీమచ్చెకంటి యాడి

---

1. పంకజాతనేత్రి—మాతృక.

నట్టిమాటలు తెలియ నేమైన నిందుఁ
గలది లేనిది గలిగినఁ దెలుపవలయు. 49

మ. అనిశంసంయమిచిత్తగింపఁదగున్యాయాన్యాయముల్ కల్లతో
డ నిజం బొప్ప ... బ్బ లోకు లనుమాటల్ నిక్కముల్ రూఢి కె
క్కునె ? నామాటల తీరు దీని వగుబాంకుల్ విన్నచో నైననే
నును నా నేర్చినరీతిఁ దథ్య మెఱిఁగింతుౘ ధారుణీవల్లభా !

క. ఇది చెప్పినట్లు యేనది
మొదలౘ దీనింటఁ దమకమున మెలఁగుటయుం
దుద నను వెడలించుటయును
విదితము కడమాట విన్నవించెద నీకున్. 51

ఉ. నన్నటు వీడనాడిన మనంబున ముప్పిరి గొన్నజాలి నే
విన్నఁదనంబుఁ దాల్చి నడివీథికడం దగుపంచతిన్నెపై
నున్నను దానుబాప వటువొక్కఁడు చామనచాయ మేనివాఁ
డన్నడు రేయి వీరల గృహంబునకుం గొనిపోయె నర్థిలిౘ. 52

ఉ. ఈమటుమాయలాఁడియును నెప్పటికంటెను నన్నుఁ గైతవ
ప్రేమను గారవించి యలరింపఁగ నుండితిఁ గాని గిన్నెమా
టేమియు నే నెఱుంగ ధరణీశ్వర ! కా దని పల్కితేని యా
స్వామియె సాక్షియింతయు నిజంబిఁక నావుడు దేవదేవియుౘ.

క. పోరిఁబోరిన యోరి దొంగల
గురువ ! మహారాజు వినఁగఁ గొంకక మిథ్యా
పరిభాషలు పచరింతురె
సరివారలు నవ్వ నీహజారమునందున్. 54

గీ. నాలిమాటలు నీపట్టెనామములును
శపథములుఁ జూచి నిక్కంబ సాధు వనుచు
నమ్మితినిగాక యిట్లలనాఁడె నీదు
గుణ మెఱింగిన వెడలంగఁ గొట్టి విడుతు. 55

ఉ. వాదుల కేమి (కార్గొగులు) వన్నియశిష్యునిచేతఁ బంపఁగా
లేదె సువర్ణపాత్రము మలిమ్లుచశేఖర ! యెల్లవారిచేఁ
గా దనిపించుకో ఫలము గల్గునె యూరక రిత్తమాటలం
బోదుసుమీయవజ్ఞ(యనఁబోటిఁ)గనుంగొనిసస్మితాస్యయై.

గీ. ఏల పదరెదు నీకును హెచ్చు కుందు
మాటలకు నెంత యిన్నాళ్లు మాకు లేని
వటువు నడురేయి యెందుండి వచ్చెఁ జెపుము
యిట్టిమాట... ...నది విధి. 57

వ. అని పలుకు వారలం గలకలహంబు వారించి వయోరాజ్య
దుర్వారగర్వారంభ శీలుం డగునమ్మహీపాలుండు [1]సభ్యులం
జూచి మీ రీయిరు(వుర)కలహంబు లాకర్ణించితిరి, నామనం
బునం దెలివిపడిన తెఱం గెఱింగించెద. 58

క. వెలయాలి కెవ్వ రిచ్చిన
వలసినగతిఁ గై కొనంగవచ్చుఁ సొమ్ముల్
తలఁప నటు గాక ...
...... క్తి గలుగునే యేమైనన్. 59

1. సభికులం జూచి—మాతృక.

క. అటు గాకి తన్నుఁ బిలువఁగ
వటుఁ వొక్కఁడు వచ్చె ననియె వసుధామరుఁడుం
గుటిలాలకకును వటువే
యట గిన్నియఁ దెచ్చి యిచ్చె... ... 60

ఉ. కానఁ దపస్విఁ బిల్వఁగ నొకానొక చేడియ లేదె బంటువాఁ
డైనను లేఁడె యవ్వటువు నంపఁగ నేటికి ? బ్రహ్మచారియుం
దా నడురేయి దీని సదనంబునకుం జనుదేర నేమి యీ
(మానినియొద్ద) లేవు వెడమాయలునుం బొరలింపుమాటలున్.

శా. తానే దొంగిలి గిన్నె శిష్యవరుచేతం బంపి చౌర్యంబు పై
బైనం దూఁటిచనంగ నేరమిని యీ......నం
గా నేర్పుల్ పచరించి బొంకిన నెఱుంగ న్రాదె యీనుల్పు వీఁ
డే నిక్కం బగుకన్నగాఁ డని ధరిత్రీ శాగ్రగణ్యుం డనన్. 62

క. ఆనృపతి పలుకు లుచితం
బై(నవి యని) మెల్లవారు నని రప్పుడు "రా
జానుమతోదర్క", యన
న్నానుత మగుపల్కు నిశ్చయంబగుఁ గాదే. 63

వ. ఇవ్విధంబున నమ్మహీపాలపుంగవుండు తనయందుఁ గలుగని దొంగతికం బాపాదించుటకుం గనలి యపవాదంబు పరిహరించుకొనునుపాయంబునుం గానక యమ్మునివరుండు నిజహృదయకర్ణికాధాముం డగురంగధాముం దలంచిన—— 64

—* రంగపతి ప్రత్యక్ష మగుట. *—

సీ. కీవిమైఁ గటిని గట్టినపచ్చపట్టును
బొక్కిటినెత్తమ్మిఁ బొలుచు నిసువు
నిగనిగప్రభల నీనెడుకౌస్తుభంబును
జేరురంబున విడంబించుసతియు
మిసమిసల్ నిగిడించు మొసలివాతెఱయొంట్లు
నొకకేలఁ బద్మంబు నొకట గదయు
నగణితరుచిధగద్ధగితకిరీటంబుఁ
గరుణాసుధాధార గ్రమ్ముచూపు
గలిగి సురసిద్ధగంధర్వఖచరసాధ్య
మఘవముఖదేవసంస్తూయమానుఁ డగుచు
విహగపతి నెక్కి శ్రీరంగవిభుఁడు తపసి
యగ్రభాగంబునందుఁ బ్రత్యక్ష మయ్యె. 65

గీ. విప్రవర్యుఁడు భయమును విస్మయంబుఁ
బ్రమదరసమును మనమునఁ బల్లవింప
ఫాలపీఠిక నంజలి పరిఢవిల్ల
బహువిధంబుల నిట్లని ప్రస్తుతించె. 66

లయగ్రాహి.
ఇందురవినేత్ర యరవిందభవముఖ్యసుర
వందితపదాబ్జ ధృతమందరధరా సం
క్రందనమణీఘనమిళిందసమదేహరుచి
వందితప్రసన్నహరిచందన కటాక్షా

మందకరుణారస ముకుంద మురఘస్మర స
నందనముఖాదిమునిబృందనుతవిద్యా
నందమయరూప హరి నందకులధారివర
నందన ఫణిగ్రసనతుందిలతురంగా. 67

చ. హరిహయపద్మసంభవముఖామరదుర్లభలీలఁ బొల్చు నీ
చరణసరోరుహంబులు ప్రసన్నత నాకొనఁగూర్చె మత్పురా
చరితము లైనయట్టికలుషంబులు వీడెఁ గృతార్థభావముం
బొరసితిఁ గోర్కులున్ ఫలముఁ బొందెను భక్తజనావనప్రియా!

గీ. ఎందు మాదృశు లగువారియందుఁ గలుగు
కొదవ లెన్నవు భుక్తిముక్తులు నొసంగఁ
జాలుచున్నాఁడ వేమని సన్నుతింతుఁ
జక్రధర నీదుభక్తవాత్సల్యమహిమ. 69

క. అనుచుం బెక్కుతెఱఁగుల
వినుతించిన రంగశాయి వెలిదమ్మికనుం
గొనలఁ గనికరపుఁదుప్పర
చినుకఁగ నిట్లనియె యోగిశేఖరుతోడన్. 70

ఉ. ఆర్యవరేణ్య! నీ వహరహంబు నొనర్చిన పుష్పదామకై
కర్యము మన్మనఃప్రమదకారణ మయ్యెను నీదుభక్తితా
త్పర్యము గారుడప్రముఖభాగవతాచరితార్చనాతప
శ్చర్యలకంటె నన్నును బ్రసన్నునిఁ జేసె విశేషసంపదన్. 71

క. కావున నోవత్స! జగ
త్పావనచారిత్ర నీకుఁ బరమప్రీతిం

గావలసినవర మిచ్చెద
నీ వేఁడు మటంచు నానతిచ్చిన నతఁడున్. 72

క. క్రమ్మఱఁ బ్రణమిల్లి మదిన్
సమ్మద ముప్పొంగ భక్తజనవత్సల ని
న్నిమ్ముల దర్శించితి వర
మిమ్మనఁగాఁ గలదె యింక నెయ్యది యైనన్. 73

వ. అయినను సకలశుభావహం బగుభవదనుగ్రహం బపరిహా
ర్యంబు గావున మనంబునం గలతెఱంగు వినిపించెద, దేవా!
భక్తాంఘ్రిరేణు వనియెడు నామధేయంబు నాకుం బ్రసాదించి
కృతకృత్యుం జేయు మని ప్రార్థించిన— 74

క. ఆనలినోదరుఁ డట్టే
కానిమ్మని వరము మునిశిఖామణికి దయం
... ...
నానతుఁ డగుచోళనృపవరాగ్రణిఁ బలికెన్. 75

ఉ. ఓరినృపాల! యీాయనఘు యోగికులాభరణంబు మత్పదాం
భోరుహసేవనారతుఁ దపోధను ....
............నీతి దొంటంగి సభాంతరంబునం
జోరుఁ డటంచుఁ బల్కి పడుచుంబని సేయుట నీకు ధర్మమే.

చ. కనకపుగిన్నెఁ దెచ్చి విటకంటకి కిచ్చినవాఁ(డ నేను) మ
త్తనయుఁడు(వీఁడుసూకొడుకు)తండ్రిధనంబునకర్హుఁడౌటయు
న్వినవె? వివేకి గానిధరణీధవురాజ్యమునం బ్రజానురం
జన మొనగూడ నేర్చునె విచారము లేదెయొకింత యేనియున్?

క. ఇమ్మునివరు మామాఱుగ
నెమ్మిని భజియింపు చోళనృపతీ! యని యా
క్రొమ్మించుగిన్నె పడుపుం
గొమ్మకు నిప్పింప మానికుంజరుఁ బల్కున్. 78

గీ. మునుపు నే దానికొసఁగిన కనకపాత్ర
తెచ్చితివి దేవదేవికిఁ దిరుగ నిమ్ము
యెందు వెల్లాటకత్తియ కిచ్చినట్టి
సొమ్ము మగుడంగఁ గొనుట యేసుగుడితనము?

సీ. నాదగుగోపకాంతావిహారము విన్న
వారల కెట్టి శాశ్వతవిభూతి
దొరకు నట్టిది గల్గుఁ బరమమా (నీదివ్య)
చరితంబు వినినట్టి జనుల కెల్ల
నని యానతిచ్చిన నతఁడు శ్రీమాలిక
యనఁగఁ బ్రాబోధిక యనఁగఁ బరఁగు
కృతులను వర్ణింపఁ గృతకృత్యుఁ గావించి
రంగశాయి తదంతరంగమందుఁ
దాఁ బ్రవేశించె దివ్యవాద్యములు మొరసె
జలజలని నింగిఁ బుష్పవర్షములు గురిసె
నమరజయజయశబ్దఘోషములు బెరసె
నప్పు డచ్చర(గము)ల లాస్యములు మెఱసె. 80

క. ఆచోళనృపవరేణ్యుఁడు
వాచంయమవరునిఁ జేరవచ్చి మునీంద్రా!

నాచేసినయపరాధము
గాచి నను బ్రోవవయ్య కరుణాజలధీ! 81

క. దేవర తల్లివి దండ్రివి
దైవంబవు గురుఁడ వఖిలదాతవు నిన్నుం
గేవలమర్త్యుఁడ వనుచున్
భావించితి దీని కే మనంగలవాఁడన్. 82

వ. అని ప్రార్థించి గంధవహబాంధవంబు లగుసైంధవంబులును ......తరంబు లగు ద్విరదంబులును బరభయదమహోద్భటు లగువీరభటులును, నీతికళాధాను లగుప్రధానులును, బరాక్రమవంతు లగుసామంతులును......గాణిక్యమాణిక్యంబులును మొదలుగాఁ గొల్వ సకలసన్నాహసమేతుండై మహావైభవంబునం జోళేశ్వరుం డమ్మునికులేశ్వరు......భేరీ శంఖ మృదంగాది వాద్యఘోషంబులు బోరుకలంగఁ బురంధ్రీనికర కరకనత్కనకపాత్రనీరాజనంబులు, భూసురాశీర్వాదంబులు ...మణివితానంబులం గనుపట్టుతిరువీథుల నెల్లం గొలిచి సేవించి, తత్ప్రసాదంబునం గృతార్థత్వంబునుం బొంది... ప్రజాపాలనంబు గావించుచు శాశ్వత...రంబు లనుభవించుచుండె. 83

ఉ. అంచితపుణ్యుఁ డమ్మునికులాగ్రణియు న్నమదామము ల్సమర్పించుచుఁ బెక్కువైఖరులఁ బేర్కొనుచున్ హృదయాబ్జమందు భావించుచు రంగశాయిఁ గడు వేడుక నిచ్చలు నెప్పటట్లు సేవించుచునుండె సర్వజనవిస్మయహేతుమహానుభావతన్. 84

క. ఆదేవదేవియును ముని
యాదరమున ధన్యనైతి నని రంగేశ
శ్రీదయితునకును ధనకన
కాదు లొసంగె న్విరక్తురాలై యుండెన్.

మ. ఎనయ న్మానవు లెట్టివారయినఁ దా రీవిప్రనారాయణా
ఖ్యుని[1] ... ...
... ...
... ...

గద్యము. ఇది శ్రీ శంకరస్వామిసదయమీశ్వరచరణసరోరు
ధ్యానానందసౌందర్యధుర్య ప్రబంధపరమేశ్వరవంశపవి
లింగనమనీషిపుత్ర శ్రీకాళహస్తీశ్వరదయాసహాయ చ
ల్వాడమల్లననామధేయప్రణీతంబైన విప్రనారాయణచరిత్ర
బను మహాప్రబంధంబునందుఁ బంచమాశ్వాసము.

సర్వము సంపూర్ణము.

---

1. ఈఫలశ్రుతితుదిభాగమును నాశ్వాసాంతపద్యగద్యములును లేవు.